

บทที่ 2

แนวคิด งานศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีการสืบสานและการอ้างอิงมาจากสถาปัตยกรรมไทยในอดีตเป็นสำคัญ ทั้งจากรูปแบบของบ้าน วัด และวัง การค้นหาแนวคิด ทฤษฎี หลักการที่เกี่ยวข้องจึงต้องย้อนไปศึกษารูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในอดีต รวมทั้งวัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้าง คติ ค่านิยม และปัจจัยทางสภาพภูมิอากาศต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ด้วยการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนารอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) ที่ประกอบด้วยแนวคิดหลัก (key concepts) และสาระสำคัญที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในบทนี้จะมุ่งเน้นไปที่การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมไทยประเภท ‘บ้าน’ หรือ ‘เรือนไทย’ เป็นหลัก ไม่ได้มุ่งเน้นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอาคารทางศาสนาและอาคารสถาบันกษัตริย์มากนัก เนื่องจากรูปแบบของสถาปัตยกรรมประเภทวัดและวังมีฐานานุรูปที่สัมพันธ์กับฐานานุลักษณะ ดังนั้น การนำรูปแบบและองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมประเภทวัดและวังมาใช้กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ทั้งอาคารพักอาศัยและอาคารสาธารณะนั้น อาจนำไปสู่สถาปัตยกรรมที่ละเมิดฐานานุลักษณะซึ่งสร้างข้อวิพากษ์และประเด็นโต้แย้งในสังคมในที่สุด

ทั้งนี้ ในแนวคิดหลัก ๆ บางประเด็น จะมีการศึกษาทฤษฎี แนวคิด และรูปแบบของสถาปัตยกรรมตะวันตกโดยสังเขป และรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของประเทศอื่น ๆ เช่น บ้านจีน และเรือนญี่ปุ่น ซึ่งมีบางลักษณะที่ใกล้เคียงกับสถาปัตยกรรมไทย เช่น ลักษณะโอบล้อม ระดับของความสว่างของแสงที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่างเป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างทั้งในเชิงแนวคิดและลักษณะเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยขยายมุมมองต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ให้ชัดเจนและกว้างยิ่งขึ้น

การศึกษาลัทธิการ แนวคิด ทฤษฎี ว่าด้วย การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และ สัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ที่นำไปสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทย จะเป็นพื้นฐานและ แหล่งอ้างอิงในการตอบโจทย์วิจัยที่มุ่งศึกษางานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เพื่อค้นหา 1) แนวคิดและรูปแบบหลากหลายที่ได้พัฒนาขึ้น 2) ลักษณะการสืบสานเอกลักษณ์ไทย และรูปแบบที่มีการแปรเปลี่ยนไป (transformation) 3) การเกิด 'การคิดใหม่ทำใหม่' (re-invention)

กรอบแนวคิดหลัก ๆ และสาระสำคัญที่จะนำเสนอในบทนี้ ได้จัดไว้ตามลำดับ หัวข้อต่อไปนี้

1. การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย

- 1.1 การจัดองค์ประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอย
- 1.2 การจัดองค์ประกอบเพื่อความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอย
- 1.3 การจัดองค์ประกอบเพื่อการขยายตัว
- 1.4 การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อพื้นที่

2. การจัดองค์ประกอบ: รูปทรงและสัดส่วน คุณลักษณะ

- 2.1 รูปทรงและสัดส่วน (Form and Scale/Proportion)
- 2.2 รูปทรงและสัดส่วนของหลังคา/เครื่องยอด
- 2.3 รูปทรงและสัดส่วนของอาคารและการเปิดโล่ง
- 2.4 รูปทรงและสัดส่วนเพื่อความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่นำไปสู่ สถาปัตยกรรมพื้นที่ร่วมสมัย
- 2.5 ลักษณะโอบล้อม
- 2.6 ลักษณะยกลอย
  - การยกลอยตัวเรือนเดียว
  - การยกลอยตัวเรือนห่มล้อมพื้นที่ว่าง
- 2.7 ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ: อาคารกับน้ำและต้นไม้
  - ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับน้ำ
  - ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับต้นไม้

3. การจัดองค์ประกอบเพื่อการสื่อความหมายของสังคมไทยแบบพหุลักษณะ:
แบบไทยผสมผสาน

3.1 การสื่อความหมายเชิงรูปธรรม: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย

- การสื่อความหมายด้วยองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
- การสื่อความหมายด้วยลักษณะไทยรูปแบบอื่นๆ

3.2 การสื่อความหมายเชิงนามธรรม: สถาปัตยกรรมที่สะท้อนสภาพสังคมไทย
สมัยใหม่

4. การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อที่ว่าง

4.2 การเชื่อมต่อที่ว่างภายในและภายนอก

- ระดับความสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง

2.1. การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย

การจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (architectural composition) ต้องคำนึง ประโยชน์ใช้สอยของอาคารแต่ละประเภทอย่างมีเหตุผลและสัมพันธ์กัน รวมไปถึงการใช้ โครงสร้าง วัสดุ ตลอดจนการเลือกใช้สีที่เหมาะสมกับพื้นผิวของอาคาร การนำ องค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของอาคารมาประกอบกันเป็นรูปทรงของอาคารที่สมบูรณ์ และ มีสัดส่วนและรูปทรงรวมทั้งการใช้ที่ว่างภายนอกและภายในอย่างสมเหตุสมผล ต้อง อาศัยหลักเกณฑ์เบื้องต้นในการจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ถูกต้อง ได้แก่ ความสมดุล สมมาตร (balance) ความกลมกลืน (harmony) ความเปรียบเทียบ (con- trast) จังหวะลีลา (rhythm) สัดส่วน (proportion) มาตรฐาน (scale) และเอกภาพ (unity) (มุสดี ทิพพัส, 2545: 71-72)

สถาปัตยกรรมตะวันตกมีการจัดองค์ประกอบอาคารตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว ตั้งแต่อดีต ตัวอย่างเช่น การจัดองค์ประกอบให้เกิดความสมดุล (balance) ทั้งในการวางผังและรูปทรงภายนอกของอาคารทางศาสนา และอาคารราชการ ที่มีความสมดุลแบบ สมมาตร (symmetrical balance) เพื่อสื่อความเป็นระเบียบ ความสงบ ความหนักแน่น และความเที่ยงตรง (ภาพ 2-1 ซ้าย) สถาปัตยกรรมไทยในอดีตมีการจัดองค์ประกอบให้ เกิดใช้ความสมดุลแบบสมมาตรเช่นเดียวกันโดยมีแกนกลาง (axis) เช่น อาคารทาง ศาสนา อนุสาวรีย์ วัง สถานที่ทำการของรัฐ (ภาพ 2-1 ขวา) ส่วนอาคารพักอาศัยทั้ง ตะวันตกและไทยมีการจัดองค์ประกอบทั้งสมดุลแบบสมมาตร และสมดุลแบบ อสมมาตร (asymmetrical balance) (มุสดี ทิพพัส, 2545: 74-106)

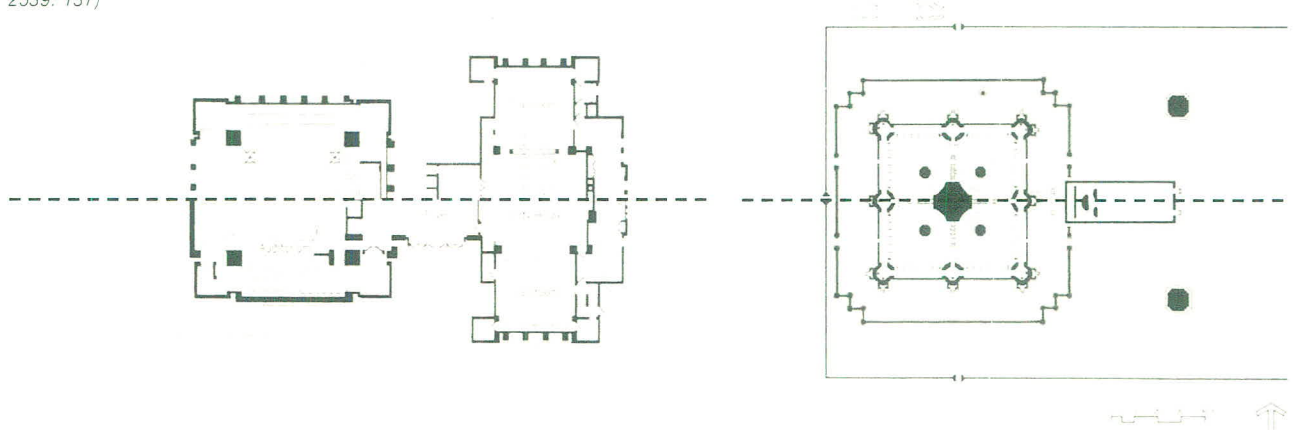
ภาพ 2-1 การจัดองค์ประกอบ อาคารให้เกิดความสมดุลแบบ สมมาตร

(ซ้าย) ผังพื้นที่ Unity Temple ประเทศสหรัฐอเมริกา ออก-แบบโดย แฟรงก์ ลอยด์ ไรท์

(ขวา) ผังบริเวณวัดชัยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรี-อยุธยา

(ที่มา: (ซ้าย) Moffett, 2003: 485;

(ขวา) สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 137)

การจัดองค์ประกอบอาคารเพื่อการใช้สอย (function) เป็นเป้าหมายหนึ่งของการออกแบบสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์ นอกเหนือไปจากวัตถุประสงค์อื่น ๆ เช่น สุนทรียภาพ หรือการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ แนวคิดเรื่อง การออกแบบเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักการที่สำคัญของสถาปัตยกรรมโมเดิร์น (Modern Architecture) ของสังคมตะวันตก ดังถ้อยแถลงการณ์ของ หลุยส์ ซัลลิแวน (Louis Sullivan) สถาปนิกอเมริกันที่ว่า “รูปทรงเป็นไปตามประโยชน์ใช้สอย (form follows function.)” สถาปัตยกรรมโมเดิร์นจึงมีรูปทรงเรขาคณิตที่เรียบง่าย เช่น รูปทรงกล่องสี่เหลี่ยม เพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยที่กำหนดไว้เบื้องต้น และสอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้ใช้อาคาร และโครงสร้าง (สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, 2551: 12-14)

สำหรับสถาปัตยกรรมไทย รูปแบบการจัดองค์ประกอบของอาคารพักอาศัยโดยมีพื้นที่ส่วนกลางเพื่อใช้สอยร่วมกันเป็นเอกลักษณ์สำคัญหนึ่งโดยเฉพาะเรือนไทยภาคกลาง ซึ่งประกอบด้วยตัวเรือนย่อย ๆ แยกจากกัน และมีชานกลางแล่นเชื่อมกัน เพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยร่วมของครอบครัว นอกจากนี้ เรือนไทยยังมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือ ความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอย การรองรับขยายตัว และรูปแบบการเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2.1.1 การจัดองค์ประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอย

เรือนไทยสำหรับครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วยเรือนนอนและเรือนครัวแยกจากกัน โดยมีการจัดวางตัวเรือนนอนเป็นเรือนประธาน และหันด้านสกัดหรือด้านจั่วไปทางทิศตะวันออก-ตะวันตก ทิศทางการวางตัวเรือนนอนนี้เรียกว่าวางเรือนตามตะวัน และมีความสัมพันธ์ตามทิศทางแดดและลมประจำถิ่นของไทย คือด้านยาวของตัวเรือนนอนรับลมจากทิศใต้ โดยยอมให้ด้านสกัดรับแดดจากทิศตะวันออกในตอนเช้า และจากทิศตะวันตกในตอนบ่าย และมีเรือนครัววางขวางกับเรือนนอน โดยมีพื้นที่ส่วนกลางคือชานแล่นเชื่อมทั้งสองเรือนเข้าด้วยกัน (ภาพ 2-2) การแยกเรือนนอนและเรือนครัวออกจากกัน โดยไม่เชื่อมต่อเป็นเรือนหลังเดียวกันนั้น สาเหตุมาจากปัญหาเรื่องเขม่าไฟและกลิ่นจากการปรุงอาหาร การป้องกันอัคคีภัย การถ่ายเทอากาศ ความสะอาด ซึ่งแตกต่างจากบ้านแบบตะวันตกที่ครัวถูกจัดวางภายในตัวบ้าน เนื่องจากไม่มีการปรุงอาหารที่ใช้เตาไฟและมีกลิ่นมากเหมือนครัวไทย

การวางทิศทางของเรือนไทยนั้น ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว หน้าบ้านถูกวางในทิศทางใดก็ได้ยกเว้นทิศตะวันตก ทางขึ้นบ้านหันออกสู่ถนนหรือคลอง การวางทิศของหัวนอนยึดถือการหันไปทางทิศใต้ตามคติโบราณ หรือทางทิศตะวันออกตามคติพุทธเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้ คนไทยไม่นิยมนอนหันหัวไปทางด้านสัดซึ่งเป็นไปตามคติที่ไม่นอนขวางข้อหลังคา ดังนั้น การจัดวางผังเรือนไทยจึงไม่ได้คำนึงแกนกลางเป็นสำคัญ โดยเป็นการจัดองค์ประกอบแบบสมดุลแบบอสมมาตร (asymmetrical balance) ทำให้เกิดพื้นที่ใช้สอยที่เป็นอิสระยิ่งขึ้นกว่าการกำหนดแนวแกนกลาง และการแบ่งองค์ประกอบด้านซ้ายและขวาให้เหมือนกัน

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่โดยเฉพาะประเภทบ้านพักอาศัย มีรูปแบบการจัดผังของอาคารเพื่อให้พื้นที่ใช้สอยส่วนกลางร่วมกันเหมือนการจัดผังของเรือนไทย เช่น บ้านสงวนโพธิ์พระ จังหวัดเพชรบุรี (ภาพ 2-5) มีการกระจายอาคารออกเป็นมวลด้อยทำนองเดียวกับการจัดผังของเรือนหมู่ที่ประกอบด้วย เรือนนอน เรือนครัว หอนั่ง และมีโถงหรือลานบริเวณกลางบ้านเพื่อเชื่อมต่อห้องต่าง ๆ เข้าด้วยกันในชั้น 1 และมีระเบียงและชานเชื่อมต่อห้องต่าง ๆ เข้าด้วยกันในชั้น 2 (Arch & Idea, ปีที่ 1 ฉ. 8: 65) การจัดองค์ประกอบของผังอาคารไม่มีความสมมาตรตามแนวแกนกลาง แต่โดยรวมเกิดเป็นความสมดุลเสมือนการจัดผังของเรือนไทยภาคกลางที่ไม่มีแกนกลางอย่างชัดเจน (ภาพ 2-6)

ภาพ 2-5 บ้านสงวนโพธิ์พระ จังหวัดเพชรบุรี (ซ้าย) ภายนอกอาคารแสดงการแบ่งมวลด้อยทำนองเดียวกับการจัดผังของเรือนหมู่ (ขวา) บริเวณระเบียงของชั้น 2 ซึ่งเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
(ที่มา: (ซ้าย) สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2530: 44; (ขวา) Arch & Idea, ปีที่ 1 ฉ. 8: 62)

ภาพ 2-6 บ้านสงวนโพธิ์พระ

จังหวัดเพชรบุรี ผังพื้นที่ 1

และชั้น 2 แสดงการวางลาน

บริเวณกลางอาคารเพื่อเชื่อมต่อ

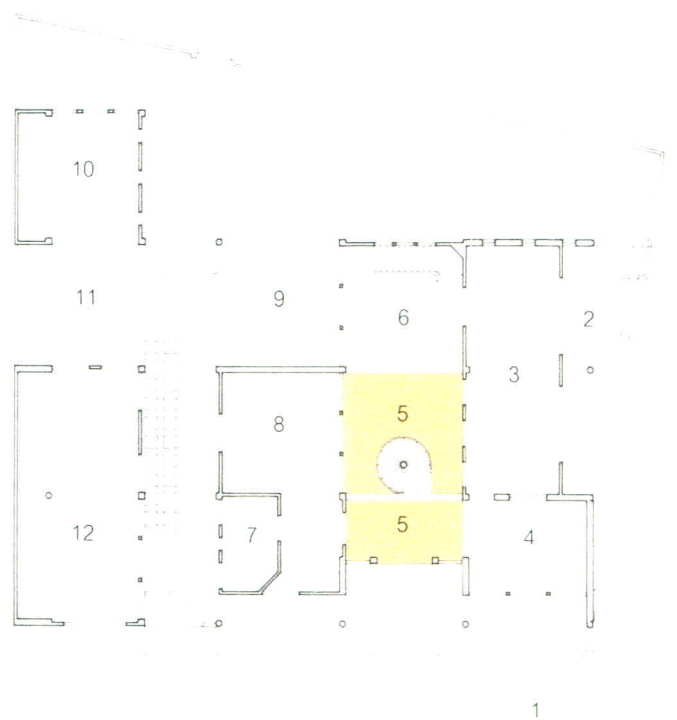
ห้องต่าง ๆ

(ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยามฯ,

2530: 44)

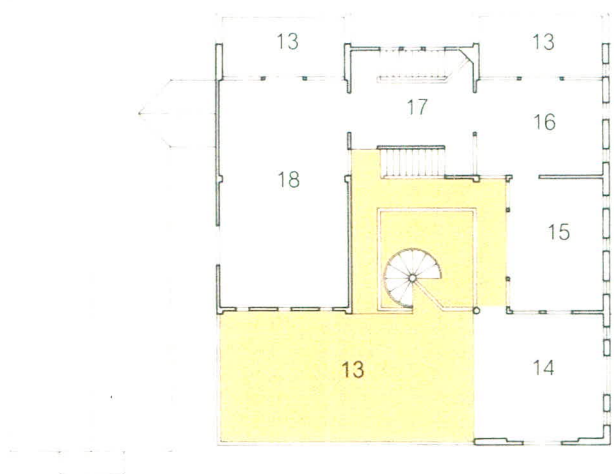
ผังพื้นที่ 1

1 ทางเข้า	2 ระเบียง
3 ร้านค้า	4 ห้องรับแขก
5 โถง/ลาน	6 ที่รับประทานอาหาร
7 ห้องน้ำ	8 ห้องนอนพอ-แม่
9 บริเวณบรรจุหีบห่อ	10 ที่เก็บของ
11 ครุฑ	12 โรงทำขนม

ผังพื้นที่ 2

13 ขาน	14 ศาลาพักผ่อน
15 ห้องนอนแขก	16 ห้องนอนแขก
17 โถง	18 ห้องนอนรวม

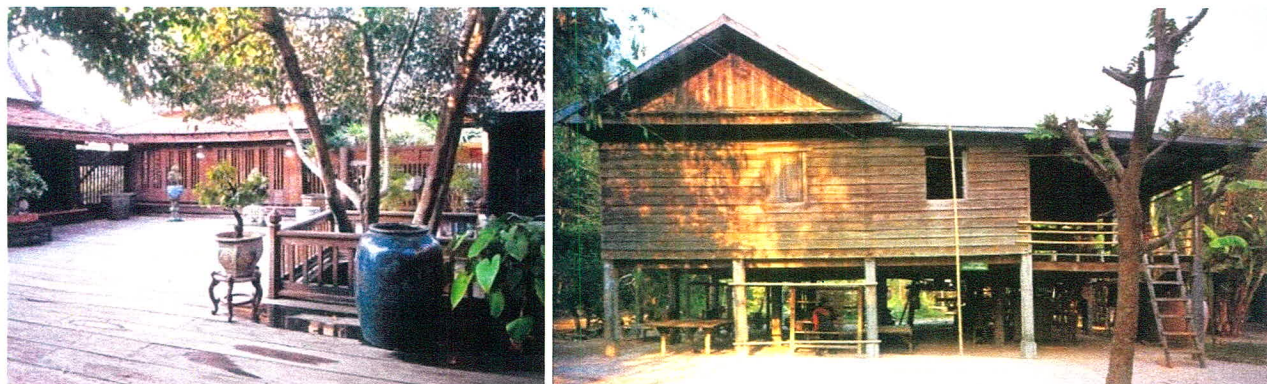

2.1.2 การจัดองค์ประกอบเพื่อความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอย (Spatial Flexibility)

การจัดองค์ประกอบของเรือนไทยมีการจัดพื้นที่เพื่อความยืดหยุ่นในการใช้สอย ซึ่งต่างจากสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีการกำหนดประโยชน์ใช้สอยเฉพาะของพื้นที่ภายในอาคารไว้ตายตัว พื้นที่หนึ่งของเรือนไทยสามารถรองรับประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลายได้ในเวลาที่แตกต่างกัน เช่น สมัยโบราณเรือนหนึ่งหลังใช้รองรับกิจกรรมได้หลายรูปแบบ ได้แก่ นอน รับประทานอาหาร และรับแขก ดังเช่น นิจุ หิญาชีระนันท์ ได้อ้างคำกล่าวของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในปาฐกถาเรื่อง “สถาปัตยกรรมไทย” ถึงความยืดหยุ่นในการใช้สอยของเรือนไทยไว้ว่า “...เดี๋ยวนี้เราต้องมีห้อง จะนอนก็ต้องห้องหนึ่ง จะกินก็ต้องอีกห้องหนึ่ง จะรับแขกก็ต้องอีกห้องหนึ่ง คนโบราณเขาไม่มีห้อง เขาอยู่หลังไหนก็หลังนั้น กินก็ที่นั่น นอนก็ที่นั่น แยกไปใครมา ก็รับกันที่นั่น...” (นิจุ หิญาชีระนันท์, 2539: น. 111)

นอกจากตัวเรือนซึ่งสามารถใช้รองรับกิจกรรมได้หลายรูปแบบแล้ว เรือนไทยมีการจัดองค์ประกอบให้มีพื้นที่ส่วนกลางเพื่อความยืดหยุ่นในการใช้สอย ซึ่งพื้นที่ส่วนกลางได้แก่ ระเบียง ชาน รวมทั้งพื้นที่ใต้ถุนอาคาร พื้นที่เหล่านี้สามารถรองรับกิจกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น พักผ่อน รับประทานอาหาร และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ได้ร่มเงาจากต้นไม้ ชายคา หรือตัวอาคารโดยรอบ (ภาพ 2-7)

ภาพ 2-7 (ซ้าย) บริเวณชานกลางของเรือนไทย ซึ่งรองรับกิจกรรมได้หลายรูปแบบ (ขวา) บริเวณใต้ถุนของเรือนไทย (ที่มา: (ซ้าย และขวา) Sthapitanonda and Mertens, 2005: 65, 69)

อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ส่วนกลางของเรือนไทยเหล่านี้มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับแนวคิดของสถาปนิกตะวันตกในเรื่อง ‘ความยืดหยุ่น (flexibility)’ ของพื้นที่ใช้สอยในทศวรรษที่ 1950 โดยเป็นแนวคิดที่ต่อต้านแนวคิดของโมเดิร์นในเรื่อง “รูปทรงเป็นไปตามประโยชน์ใช้สอย” เนื่องจากการกำหนดพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารที่เฉพาะเจาะจงสำหรับกิจกรรมหนึ่ง ๆ นั้น ทำให้การปรับเปลี่ยนการใช้งานของอาคารเพื่อรองรับกิจกรรมอื่น ๆ ในอนาคตเป็นไปได้ยาก (Weston, 2011: 158-159) ดังนั้น จึงเกิดรูปแบบ

ใหม่ของอาคารที่สามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยภายในได้ เช่น อาคารที่ออกแบบโดย มีส ฟาน เดอ โรห์ (Mies van de Rohe) ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 เป็นต้นมาที่มีแนวคิด เรื่อง 'Universal Space' ซึ่งเป็นพื้นที่ว่างภายในอาคารที่ไม่มีการกั้นผนังเป็นห้องย่อย ๆ แต่เป็นพื้นที่โล่งที่สามารถใช้งานได้หลากหลายโดยการใช้นั่งสำเร็จรูปเป็นการกั้นพื้นที่ ย่อย ๆ เป็นต้น (ภาพ 2-8) พื้นที่ 'Universal space' จึงเป็นพื้นที่อเนกประสงค์เสมือน พื้นที่ส่วนกลางของเรือนไทย เพียงแต่เป็นพื้นที่ภายในอาคารที่ถูกปิดล้อมโดยรอบ

ภาพ 2-8 (ซ้าย) ผังพื้นที่อาคาร
คราวน์ฮอลล์ (Crown Hall)
สถาบันเทคโนโลยีอิลลินอยส์
ประเทศสหรัฐอเมริกา แสดง
พื้นที่ภายในอาคารตามแนวคิด
เรื่อง 'Universal Space'

(ขวา) ภายนอกอาคารแสดง
รูปทรงกล่องสี่เหลี่ยมและผนัง
กระจกขนาดใหญ่

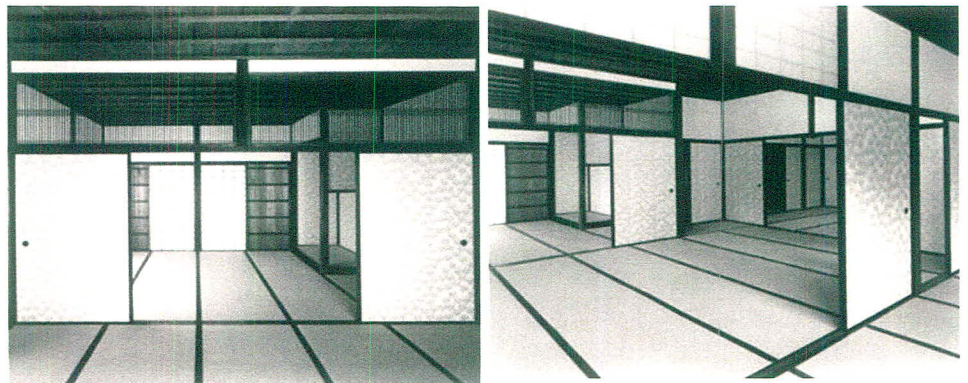
(ที่มา: Google Image)

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของตะวันออก เช่น เรือนญี่ปุ่น มีการจัดองค์ประกอบเพื่อ ความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอยเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าการจัดผังของเรือนญี่ปุ่นมีการแบ่งเป็น ห้องย่อย ๆ ตามประโยชน์ใช้สอยเช่นเดียวกับอาคารตะวันตก แต่ไม่ได้มีการกำหนด ประโยชน์ใช้สอยตายตัว โดยมีการแบ่งพื้นที่ภายในตามพฤติกรรมหนึ่ง ๆ ในเวลาหนึ่ง ๆ เท่านั้น ความหมายของแต่ละพื้นที่ภายในตัวเรือนญี่ปุ่นจึงถูกกำหนดด้วยพฤติกรรมของ คน (ชัยยศ อิชฎฐวรพันธุ์, 2550: 129) และมีการใช้ผนัง 'โชจิ (shoji)' ซึ่งเลื่อนได้เพื่อเปิด เชื่อมต่อพื้นที่ภายในส่วนต่าง ๆ ให้เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่สำหรับรองรับกิจกรรมอื่น ๆ ใน บางเวลา (ภาพ 2-9) เมื่อเปรียบเทียบเรือนไทยกับเรือนญี่ปุ่นพบว่า เรือนญี่ปุ่นมีความ ยืดหยุ่นในการใช้สอยเฉพาะพื้นที่ภายในด้วยระบบผนังเลื่อน แต่เรือนไทยมีความ ยืดหยุ่นในการใช้สอยทั้งภายในและภายนอกตัวเรือน

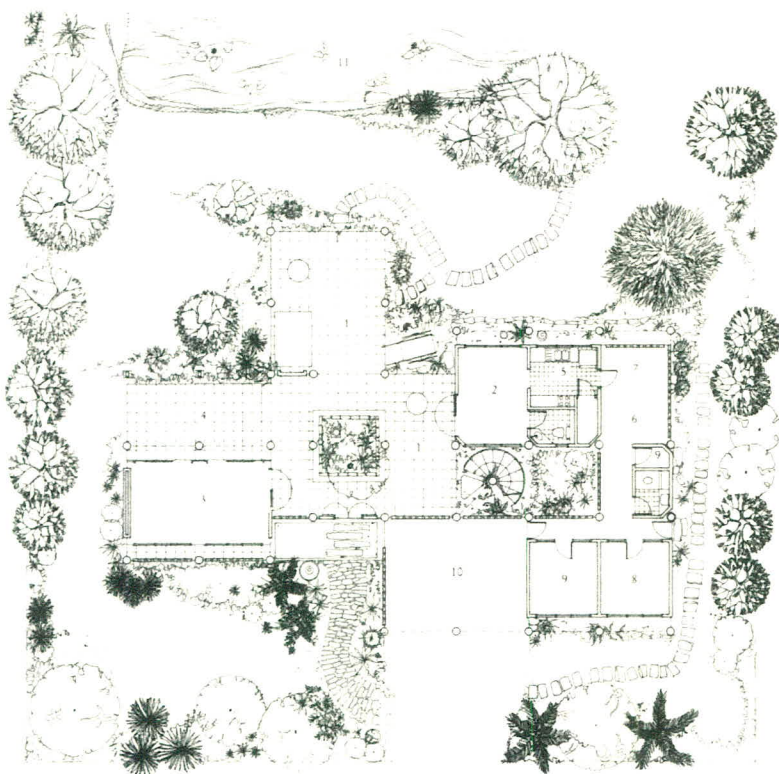
ภาพ 2-9 เรือนญี่ปุ่นซึ่งมีผนัง
กั้นห้องที่สามารถเลื่อนเพื่อ
เชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ
สำหรับรองรับกิจกรรมอื่น ๆ

(ที่มา: Google Image)

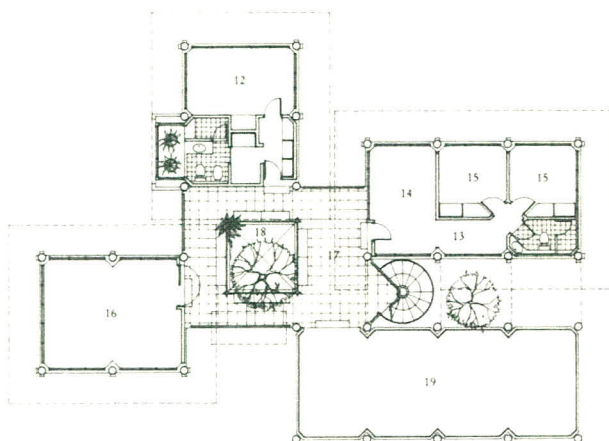
สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่โดยเฉพาะอาคารประเภทบ้านพักอาศัย มีการจัดองค์ประกอบอาคารเพื่อความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอยเช่นเดียวกับแนวความคิดจัดพื้นที่ของเรือนไทย โดยมีการจัดพื้นที่ต่อเนื่องประสงค์ของบ้าน เช่น ระเบียง ชาน ห้องที่ไม่มีผนังกันภายใน มีพื้นที่เชื่อมต่อเข้าด้วยกัน และมีการใช้พื้นที่ได้ถุนของอาคารซึ่งเปิดโล่งสำหรับประโยชน์ใช้สอยต่อเนื่องประสงค์ เช่น บ้านทิพทาส มีการจัดผังพื้นบ้านตามรูปแบบเรือนไทย (ภาพ 2-10) โดยชั้น 1 มีพื้นที่ส่วนกลางเป็นที่พักผ่อนและพื้นที่ต่อเนื่องประสงค์ได้อาคารเสมือนได้ถุนของเรือนไทย และชั้น 2 มีชานยกลอยและมีต้นไม้ลดขึ้นจากชั้นล่าง และล้อมรอบด้วยอาคาร 4 หลัง (Powell, 2003: 46) (ภาพ 2-11)

ภาพ 2-10 ผังพื้นบ้านทิพทาส (บน) ผังพื้นชั้น 1 มีพื้นที่ส่วนกลางซึ่งเป็นที่พักผ่อนและพื้นที่ใช้สอยส่วนต่าง ๆ (ล่าง) ผังพื้นชั้น 2 มีชานกลางซึ่งยกลอยและมีต้นไม้ลดขึ้นจากชั้นล่าง และล้อมด้วยอาคาร 4 หลัง (ที่มา: Powell, 2003: 81)

ผังบ้านชั้น 1

1 พื้นที่พักผ่อน	2 ห้องรับประทานอาหาร
3 ห้องเก็บของสะสม	4 ระเบียง
5 ที่เตรียมอาหาร	6 ครุฑ
7 ส่วนซักกรีด	8 ห้องคนใช้
9 ห้องเก็บของ	10 ที่จอดรถ
11 บ่อปลา	

ผังบ้านชั้น 2

12 ห้องนอนใหญ่	13 พื้นที่สำหรับเด็ก
14 ห้องทำงาน	15 ห้องนอน
16 ห้องนั่งเล่น	17 ชาน
18 ช่องโล่ง	19 สวนบนหลังคา

ภาพ 2-11 (ซ้าย) ภายนอก บ้านแสดงการยกใต้ถุนของ บ้านทิพทศ เพื่อเป็นพื้นที่ส่วน กลางอเนกประสงค์และสวน สำหรับพักผ่อน ล้อมด้วยอาคาร ยกลอย (ขวา) บริเวณพื้นที่ ส่วนกลางชั้น 1 ซึ่งได้รับแสง ธรรมชาติบางส่วนจากการมี ช่องโหว่ของพื้นที่ชั้น 2

(ที่มา: Powell, 2003: 82)

2.1.3 การจัดองค์ประกอบเพื่อการขยายตัว (Expansibility)

รูปแบบการจัดองค์ประกอบของพื้นที่ (spatial composition/spatial organization) ของเรือนไทย มีการจัดวางอาคารให้สามารถขยายต่อเติมตามขนาดครอบครัว ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะของครอบครัวไทยที่เป็นครอบครัวใหญ่ คือนอกจากพ่อแม่แล้วยัง มีวงศ์ญาติพี่น้องอาศัยอยู่ด้วย โดยเริ่มต้นจากครอบครัวเดี่ยวคือพ่อแม่และลูก เมื่อ ลูกแต่งงานแต่ยังอาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณเดิมเกิดเป็นครอบครัวขยายขึ้น ในบาง ครอบครัวอาจมีญาติผู้ใหญ่ฝ่ายต่าง ๆ มาอยู่ร่วมกันจนเกิดเป็นครอบครัวผสม

เรือนไทยสามารถขยายตัวจากเรือนสำหรับครอบครัวเดี่ยวเป็นเรือนหมู่สำหรับ ครอบครัวขยายหรือครอบครัวผสมได้ โดยการขยายหรือต่อเติมเรือนออกไป รูปแบบการ ต่อขยายตัวเรือนมี 2 รูปแบบคือ การต่อขยายตัวเรือนแบบเรียงขนานตามทางยาวของ ชาน (linear type) และแบบมีขอบเขตจำกัดเป็นกลุ่มล้อมชาน (grouping type) (ตาราง 2-1) สำหรับรูปแบบที่สองซึ่งเป็นการหันหน้าเรือน (ด้านระเบียบ) เข้าหากัน โอบล้อมชาน ตรงกลางนั้น แสดงให้เห็นระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวอีกด้วย คือมีเรือนประธานอยู่ ตรงกลาง (ปิยลดา เทวกุล ทวีปรัชนีพร, ม.ล., 2546: 46)

นอกจากรูปแบบการต่อขยายแบบเรียงขนานตามทางยาวของชาน และแบบมี ขอบเขตจำกัดเป็นกลุ่มล้อมชานแล้ว สถาปัตยกรรมไทยมีรูปแบบการขยายตัวแบบอื่น ตามรูปแบบการจัดองค์ประกอบของพื้นที่ในสถาปัตยกรรมตะวันตก ได้แก่ แบบรวมศูนย์ (centralized) คือมีส่วนสำคัญอยู่ตรงกลาง รายล้อมด้วยส่วนสำคัญรองลงมา (Ching, 1979: 205) โดยเป็นรูปแบบที่นิยมใช้ในการวางผังอาคารทางศาสนา เช่น เจดีย์ พระ-

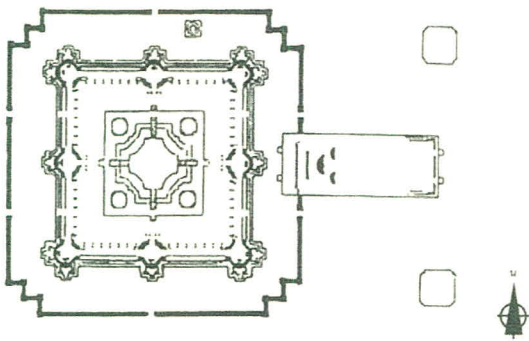

ปรารภ ซึ่งสอดคล้องกับคติไตรภูมิในศาสนาพุทธที่มีเขาพระสุเมรุอยู่ตรงกลาง รายล้อมด้วยทวีปภูเขาทั้งสี่ทิศ (ภาพ 2-12)

ตาราง 2-1 รูปแบบการต่อขยายตัวเรือนของเรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยาย โดยมีชานกลางเป็นตัวเชื่อมเรือนแต่ละหลัง

รูปแบบการต่อขยายตัวเรือน	ตัวอย่างผังอาคาร
1. การต่อขยายตัวเรือนแบบเรียง ขนานตามทางยาวของชาน (linear type)	
	ผังเรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยาย นายทองสุข เกศทอง จังหวัดราชบุรี
2. การต่อขยายตัวเรือนแบบมี ขอบเขตจำกัดเป็นกลุ่มล้อม ชาน (grouping/clustered type)	
	ผังเรือนทับขวัญ จังหวัดนครปฐม

(ที่มารูป: ดัดแปลงโดยผู้วิจัยจาก ภัทราวดี ศิริวรรณ, 2550: 112, 113)

ภาพ 2-12 ผังวัดไชยวัฒนาราม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
แสดงการวางผังแบบรวมศูนย์
(centralized) ตามคติไตรภูมิ
(ที่มา: Google Image)

ทั้งนี้ จำนวนการต่อขยายตัวเรือนจากเรือนเดี่ยวเพิ่มขึ้นเป็นเรือนหมู่เป็นระบบจำนวนคี่ เช่น ต่อขยายเพิ่มขึ้นเป็น 3 เรือน หรือ 5 เรือน โอบล้อมชานกลาง นอกจากนี้การแยกเรือนออกจากกันเป็นเรือนย่อย ๆ เป็นการกระจายมวลอาคาร ทำให้อาคารดูแล้วไม่ใหญ่โตเกินไป ตัวอาคารไม่มีการซ้อนกัน ทำให้มีพื้นที่ผิวโดยรอบมากขึ้น และเกิดการถ่ายเทหรือการระบายอากาศที่ดีอีกด้วย (อภิรักษ์ พงศ์เมธากุล, 2542: 94)

นอกจากการต่อขยายตัวเรือนตามการขยายของขนาดครอบครัวแล้ว การแสดงออกถึงฐานะและความมั่งมีในทรัพย์สินของเจ้าของเรือนที่มีเหนือครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชนและสังคม เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการต่อขยายเรือนจากเรือนเดี่ยวเป็นเรือนหมู่คนพบได้อีกด้วย (ภาพ 2-4) โดยเรือนหมู่คนพบได้ส่วนใหญ่มีเรือนโถงตรงกลางชานซึ่งอาจล้อมด้วยฝาโปร่ง หรือตั้งในบริเวณอื่นสำหรับไว้นั่งเล่น หรือใช้เมื่อเวลาว่างมีกิจกรรมเฉพาะ เช่น พิธีสวดมนต์เลี้ยงพระ เป็นต้น (สมภาพ ภิรมย์ และคณะ, 2538: 23)

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ประเภทบ้านพักอาศัย ยังไม่ปรากฏตัวอย่างที่ชัดเจนในการจัดองค์ประกอบเพื่อการขยายตัวตามขนาดครอบครัวตามรูปแบบผังของเรือนไทย อาจเนื่องมาจากสภาพครอบครัวไทยปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวตามแบบอย่างสังคมตะวันตก มากกว่าการอยู่ร่วมกันแบบครอบครัวขยายหรือผสมเหมือนสังคมไทยในอดีต รวมทั้งคติในการต่อขยายตัวเรือนเพิ่มตามระบบจำนวนคี่ได้เลือนหายไปจากสังคมปัจจุบันเช่นเดียวกัน

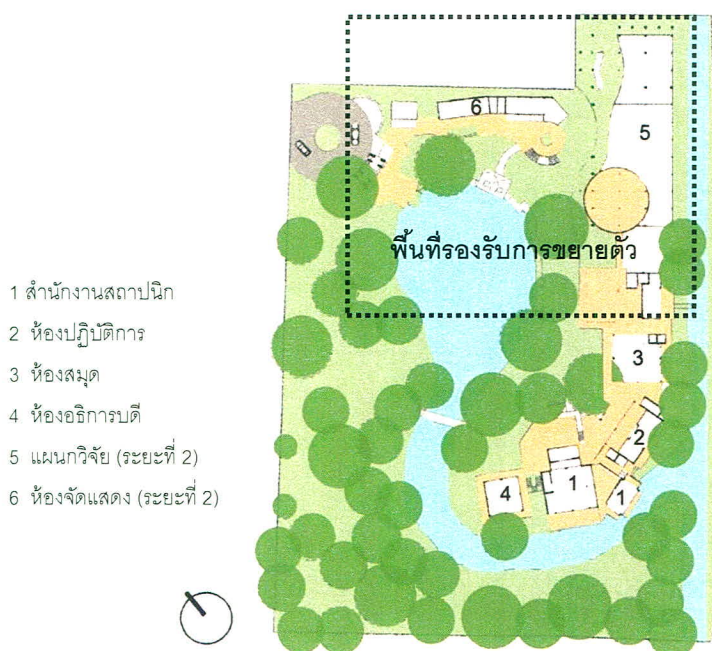
ในกรณีของอาคารสาธารณะมีการจัดผังเพื่อรองรับการขยายตัวตามแนวคิดการจัดพื้นที่ของเรือนไทย โดยมีการจัดวางตัวอาคารเรียงไปตามระเบียบเพื่อเชื่อมต่ออาคารทั้งหมดเข้าด้วยกัน และเพื่อรองรับการขยายตัวของอาคารหลังใหม่ในอนาคต ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอาคารเพื่อการศึกษา เนื่องจากมีความจำเป็นต้องรองรับการเพิ่มขึ้นของนักเรียน นักศึกษา และหลักสูตรการเรียนการสอน เช่น อาคารโรงเรียนนานาชาติ (ISB) มีการจัดผังโดยมีลานโถงที่มีกลุ่มอาคารโอบล้อม (grouping/clustered type) มีระเบียบทางเดินเชื่อมต่อระหว่างอาคารต่าง ๆ และเชื่อมต่อไปยังอาคารหลังใหม่ในพื้นที่รองรับการขยายตัวในอนาคต (ภาพ 2-13)

ภาพ 2-13 อาคารโรงเรียนนานาชาติ (ISB) จังหวัดนนทบุรี (ซ้าย) ผังบริเวณ แสดงการวางผังอาคารโดยมีระเบียบทางเดินเชื่อมต่อกับอาคารต่าง ๆ และเชื่อมต่อไปยังกลุ่มอาคารใหม่ในพื้นที่ด้านทิศเหนือของโครงการ (ขวา) ทศนิยมภาพทางอากาศของโครงการ

(ที่มา: (ซ้าย) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555; (ขวา) Wangrungrun, 1996: 138-139)

อีกตัวอย่างหนึ่งของอาคารสาธารณะ ได้แก่ อาคารสถาบันอาศรมศิลป์ (ภาพ 2-14) การจัดผังกลุ่มอาคารมีลานไม้ยกลอยและทางเดินเท้าเชื่อมต่อกับอาคารเดิม 5 หลังเข้าด้วยกัน เป็นรูปแบบเรียงตามทางยาว (linear type) เป็นแนวโค้งไปตามพื้นที่ว่างของกลุ่มต้นไม้เดิม และเชื่อมต่อไปยังอาคารหลังใหม่ (อาคาร 5 และ 6) ในพื้นที่บริเวณด้านหน้าของโครงการ โดยมีการจัดวางอาคารและต้นไม้กระจายทั้งหมดรอบล้อมสระน้ำ

- 1 สำนักงานสถาปนิก
- 2 ห้องปฏิบัติการ
- 3 ห้องสมุด
- 4 ห้องอธิการบดี
- 5 แผนกวิจัย (ระยะที่ 2)
- 6 ห้องจัดแสดง (ระยะที่ 2)

ภาพ 2-14 อาคารสถาบันอาศรมศิลป์ กรุงเทพฯ (ซ้าย) ผังบริเวณแสดงการวางผังอาคาร 5 หลัง โดยมีลานและทางเดินเชื่อมเข้าด้วยกัน และเชื่อมต่อไปยังกลุ่มอาคารใหม่ทางด้านหน้าของโครงการ (ขวา) ทางเดินเชื่อมต่อกับกลุ่มอาคารเดิมและกลุ่มอาคารใหม่เข้าด้วยกัน

(ที่มา: (ซ้าย) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555; (ขวา) สถาปนิกชุมชนและสิ่งแวดล้อม สถาบันอาศรมศิลป์, ตุลาคม 2555)

รูปแบบการจัดองค์ประกอบของอาคารเพื่อการเชื่อมต่อพื้นที่ในสถาปัตยกรรม

(ที่มา: ฤทัย ใจจรงค์, 2543: 242)

(ที่มา: ฤทธิชัย ใจจงรัก, 2543: 242)

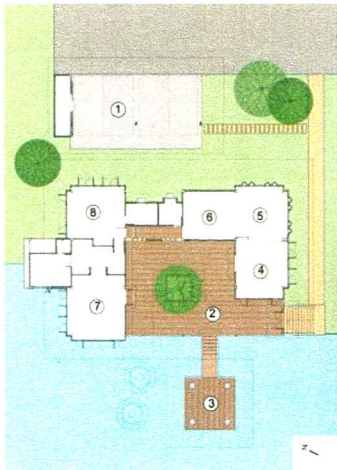

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ประเภทบ้านพักอาศัยที่สืบสานแบบอย่างการจัดผังอาคารของเรือนไทยภาคกลางมาประยุกต์ เช่น The Local Hero House (ภาพ 2-17) มีการวางผังบ้านเป็นรูปตัว U โดยนำลักษณะของการจัดผังกลุ่มเรือนไทยภาคกลางคือ เรือนนอนวางตามตะวัน และแยกออกจากเรือนครัวและห้องรับแขก เชื่อมต่อด้วยชานกลาง และมีศาลาพักผ่อนตั้งอยู่บนน้ำ

ภาพ 2-17 (ซ้าย) ผังบริเวณ (ขวา) บ้าน The Local Hero House จังหวัดปทุมธานี (ที่มา: (ซ้าย) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555; (ขวา) เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง สถาปนิก, มกราคม 2556)

ผังบ้านชั้น 1

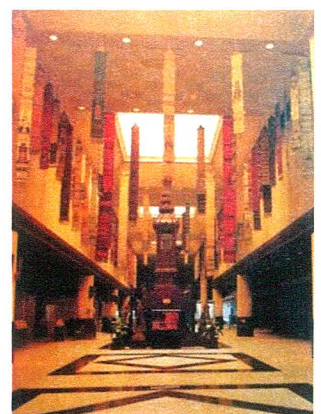
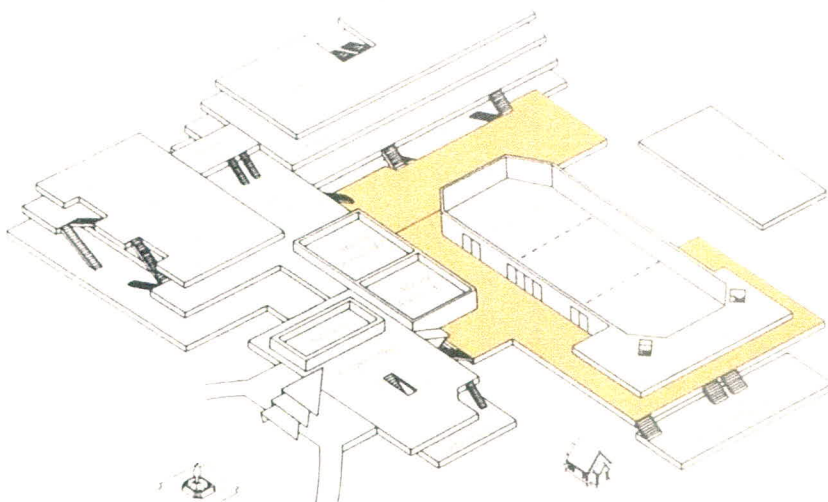
- 1 โรงจอดรถ
- 2 ระเบียง
- 3 ศาลา
- 4 ห้องรับแขก
- 5 ห้องรับประทานอาหาร
- 6 ห้องครัว
- 7 ห้องนอน 1
- 8 ห้องนอน 2

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ประเภทอาคารสาธารณะ เช่น อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ (ภาพ 2-18) มีการวางผังของอาคารโดยนำลักษณะของการจัดผังกลุ่มเรือนไทยภาคกลาง โดยมีเรือนประธานคือห้องประชุมใหญ่ (Plenary Hall) มีอาคารส่วนอื่นรายล้อม และเชื่อมต่อกันด้วยโถงกลางซึ่งทำหน้าที่เป็นชาน (Arch & Idea, ปีที่ 3 ฉ. 34: 74)

ภาพ 2-18 อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพฯ (ซ้าย) การจัดผังมาจากการจัดผังกลุ่มเรือนไทยภาคกลาง เชื่อมต่อพื้นที่อาคารส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยโถงกลางซึ่งทำหน้าที่เป็นชาน (ขวา) โถงกลางซึ่งเชื่อมต่อห้องประชุมใหญ่กับส่วนอื่น ๆ

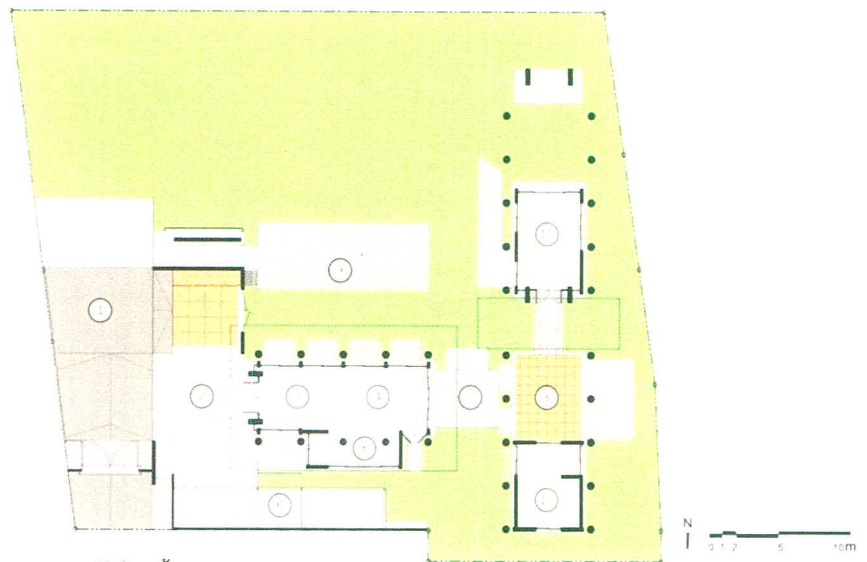
(ที่มา: (ซ้าย และขวา) Arch & Idea, ปีที่ 3 ฉ. 34: 73, 79)

อีกตัวอย่างหนึ่งของการจัดผังอาคารที่แสดงการเชื่อมต่อของพื้นที่โดยมีรูปแบบต่างจากรูปแบบการเชื่อมต่อของงานในเรือนไทยโดยทั่วไป ได้แก่ บ้านตะวันออก (East House) แสดงการวางผังอาคาร 3 หลังเป็นรูปตัว T เชื่อมต่อกันด้วยชานขนาดเล็กได้แก่ชานกลาง (7) ซึ่งเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนสาธารณะกับพื้นที่ส่วนพักอาศัย และเชื่อมต่อไปยังใต้ถุน (8) ที่ชั้น 1 และชานยกลอย (13) ซึ่งเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนพักอาศัย 2 ส่วนเข้าด้วยกันที่ชั้น 2 (ภาพ 2-19)

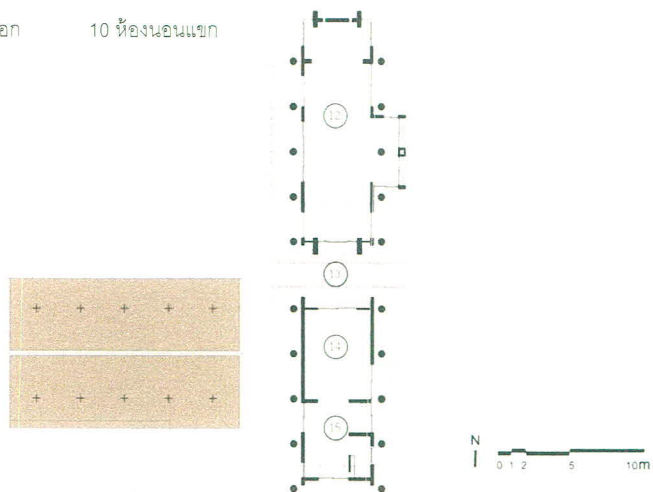
ภาพ 2-19 (บน และล่างขวา)
ผังบ้าน ตะวัน ออก (East House) กรุงเทพฯ แสดงการจัด
ผังอาคาร 3 หลังเชื่อมเป็นรูป
ตัว T (ล่าง) (ล่างซ้าย)ชาน
กลางชั้น 1 ซึ่งเชื่อมอาคารสาม
หลังเข้าด้วยกัน

(ที่มา: (บน และล่างขวา) ผู้วิจัย:
มกราคม 2556; (ล่างซ้าย) Powell,
2003: 99)

ผังบ้านชั้น 1

1 ที่จอดรถ	2 ทางเข้า
3 ห้องพักผ่อน	4 ห้องรับประทานอาหาร
5 ที่เตรียมอาหาร	6 ส่วนบริการ
7 ชานกลาง	8 ศาลา
9 เฉลียงภายนอก	10 ห้องนอนแขก
11 ห้องทำงาน	

ผังบ้านชั้น 2

12 ห้องนอนใหญ่	13 ชานยกลอย
14 ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า	15 ห้องนอน

การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย ทั้งในแง่ของการจัดเพื่อประโยชน์ใช้สอย การจัดเพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอย การจัดเพื่อการขยายตัวในอนาคต และการเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ล้วนเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและโดดเด่นของสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นในอดีตโดยเฉพาะเรือนไทย การแบ่งอาคารเป็นเรือนย่อย ๆ และการวางทิศทางของตัวเรือนแสดงความสัมพันธ์และสอดคล้องกับขนาดของครอบครัว วิถีชีวิต คติความเชื่อ สภาพสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น นอกจากนี้ การมีพื้นที่ส่วนกลาง (ลาน/ชาน/สวน/ระเบียง) สำหรับรองรับกิจกรรมนอกประสงค์ของครอบครัวเป็นลักษณะเด่นของเรือนไทยอีกประการที่ต่างไปจากบ้านแบบตะวันตก ซึ่งมีการกำหนดพื้นที่ใช้สอยส่วนต่าง ๆ ภายในบ้านเป็น 'ห้อง' อย่างชัดเจน ตายตัว ไม่มีพื้นที่ส่วนกลางที่มีความยืดหยุ่นในการใช้สอยดังเช่นชานบ้านของไทย

อย่างไรก็ตาม แนวคิด แบบแผน และคติความเชื่อบางประการที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอยของเรือนไทยได้เลือนหายไปบ้างแล้ว เช่น คติการหันหัวนอนไปทางทิศใต้ หรือแนวคิดในการวางผังบ้านเพื่อการขยายต่อของตัวเรือนตามการขยายขนาดของครอบครัว เนื่องจากครอบครัวไทยสมัยใหม่มีวิถีชีวิตแบบตะวันตกมากขึ้น คือการอยู่แบบครอบครัวเดี่ยวมากกว่าการอยู่ร่วมแบบครอบครัวขยายหรือครอบครัวผสม

สรุปได้ว่า การจัดองค์ประกอบตามรูปแบบการจัดผังของเรือนไทยมาใช้ในการจัดผังของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยที่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่เป็นหลัก รูปแบบหนึ่งที่เป็นที่นิยมคือการสร้างสรรค์รูปแบบการเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ทั้งในแนวราบและในแนวตั้งด้วยชาน/ระเบียง

2.2 การจัดองค์ประกอบ: รูปทรงและสัดส่วน คุณลักษณะ

2.2.1 รูปทรงและสัดส่วน (Form and Scale/Proportion)

รูปทรง (form) ในงานสถาปัตยกรรมประกอบด้วยรูปทรงที่เห็นได้ทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งเป็นไปตามประโยชน์ใช้สอย โครงสร้าง และแนวคิดในการสื่อความหมาย เป็นต้น รูปทรงแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ (มุสดี ทิพทัส, 2545: 4-15) ได้แก่

1) รูปทรงปิดล้อม (closed form) คือรูปทรงสามมิติที่มีพื้นผิวครอบคลุมส่วนประกอบต่าง ๆ ภายใน และเนื้อที่ภายในถูกตัดขาดออกจากภายนอกอย่างสิ้นเชิง เห็นเป็นรูปทรงภายนอกที่เป็นอันหนึ่งอันเดียว เช่น เจดีย์ โบสถ์ เป็นต้น (ภาพ 2-20 ซ้าย)

2) รูปทรงที่เชื่อมโยงกับภายนอก (open form) คือรูปทรงสามมิติที่เชื่อมโยงกับภายนอก โดยผสมผสานส่วนที่เป็นสิ่งห่อหุ้มภายนอกกับองค์ประกอบภายใน รูปทรงแบบนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับธรรมชาติมากกว่ารูปทรงปิดล้อม เนื่องจากไม่ตัดขาดจากที่ว่างภายนอกที่ล้อมรอบ เช่น เรือนไทย ศาลาไทย ซึ่งมีการยกลอย ใต้ถุนโปร่ง โล่ง และสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมแบบร้อนชื้น เป็นต้น (ภาพ 2-20 ขวา)

ภาพ 2-20 (ซ้าย) รูปทรงปิดล้อมของโบสถ์ (ขวา) รูปทรงที่เชื่อมโยงกับภายนอกของเรือนไทยภาคกลาง

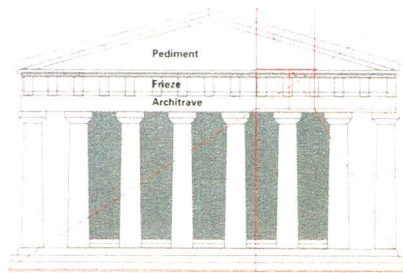
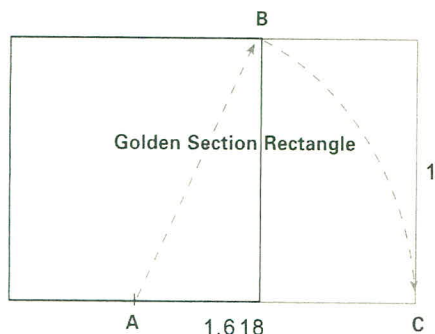
(ที่มา: (ซ้าย และขวา) Sthapitanonda and Mertens. 2005: 83, 25)

สัดส่วน (proportion) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ แต่ละส่วนที่ประกอบกันขึ้นเป็นรูปทรง ถ้าความสัมพันธ์ของส่วนเหล่านี้สอดคล้องสัมพันธ์กันจะทำให้เกิดความงามและมีสัดส่วนที่ดี หากไม่สัมพันธ์กลมกลืนกันก็ไม่จัดว่ามีสัดส่วนที่ดี

สัดส่วนของสถาปัตยกรรมตะวันตกในอดีตส่วนใหญ่อ้างอิงกับกฎเกณฑ์ทางเรขาคณิตของรูปร่างหรือรูปทรงบริสุทธิ์ เช่น สามเหลี่ยมด้านเท่า สี่เหลี่ยมจัตุรัส วงกลม หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีสัดส่วนตามกฎเกณฑ์ที่บัญญัติขึ้น เป็นต้น ซึ่งหากอาคารหลังใดไม่ได้ยึดถือตามสัดส่วนทางเรขาคณิตที่กำหนดไว้จะถือว่าไม่มีความงามที่สมบูรณ์แบบตัวอย่างเช่น สัดส่วนของรูปด้านด้านหน้าของวิหารแบบกรีกอยู่ภายใต้สัดส่วนของ

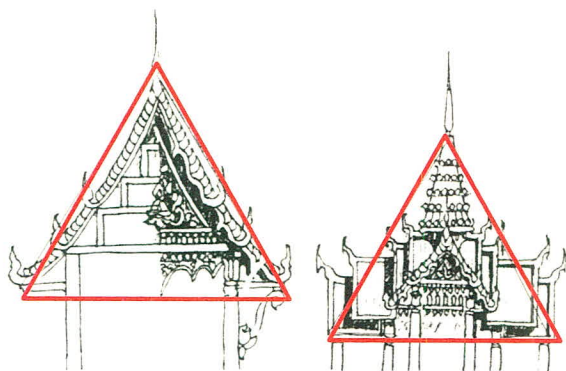
สี่เหลี่ยมผืนผ้าตามเกณฑ์ 'สัดส่วนทองคำ (Golden Section)' ซึ่งเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีอัตราส่วนด้านกว้างต่อด้านยาวเป็น 1:1.618 (ภาพ 2-21)

ภาพ 2-21 (ซ้าย) รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบสัดส่วนทองคำ (Golden Section Rectangle) (ขวา) สัดส่วนของรูปด้านหน้าวิหารพาเธนอน สถาปัตยกรรมสมัยกรีก เป็นสัดส่วนเดียวกับสัดส่วนทองคำ

(ที่มา: (ซ้าย และขวา) Elam, 2011: 20, 24)

รูปสามเหลี่ยมด้านเท่าซึ่งมีด้านและมุมทั้งสามเท่ากัน คือมีมุมแต่ละมุมเป็น 60 องศา เป็นรูปทรงที่ได้รับการยอมรับว่ามีสัดส่วนที่ดี เพราะแสดงถึงความมั่นคง และเสถียร ปลายยอดที่แหลมเป็นการนำสายตาให้เข้าสู่จุดศูนย์รวม (focal point) จึงนิยมใช้รูปสามเหลี่ยมด้านเท่าในงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เช่น สัดส่วนของโบสถ์สมัยกลาง เป็นต้น สถาปัตยกรรมไทยมีการนำรูปสามเหลี่ยมด้านเท่ามาใช้กับหน้าบันและหลังคาของโบสถ์ วิหาร ปราสาท ซึ่งมีสัดส่วนของหลังคา 60 องศาทั้ง 3 มุม เช่นเดียวกัน (มุสดี ทิพทัส, 2545: 167-168) (ภาพ 2-22)

ภาพ 2-22 สัดส่วนของหน้าบันและหลังคาของโบสถ์ไทยเป็นรูปสามเหลี่ยมด้านเท่า

(ที่มา: มุสดี ทิพทัส, 2545: 169)

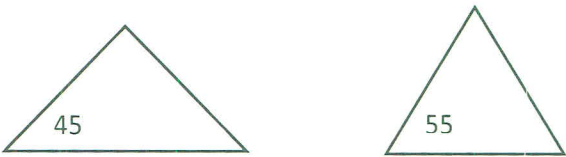
ขนาดส่วน/มาตราส่วน (scale) ขนาดส่วนเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ ในอาคาร เมื่อเปรียบเทียบในตัวเอง และเปรียบเทียบกับขนาดของอาคารโดยรวม ตลอดจนเปรียบเทียบกับมนุษย์ผู้ใช้อาคาร (human scale) หากขนาดส่วนและพื้นที่ใช้สอยไม่พอดีก็ไม่มีประโยชน์สำหรับผู้ที่ใช้สอยอาคารนั้น อย่างไรก็ตาม ขนาดส่วนอาจเกิดจากการที่สถาปนิกต้องการเน้นความสำคัญแก่ส่วนใดส่วนหนึ่งของอาคาร ซึ่งอาจทำให้ส่วนนั้นเล็กหรือใหญ่กว่าขนาดตามความเป็นจริงก็ได้ เช่น การทำซุ้มทางเข้าให้ใหญ่กว่าขนาดส่วนปกติ

1. รูปทรงและสัดส่วนของหลังคา/เครื่องยอด

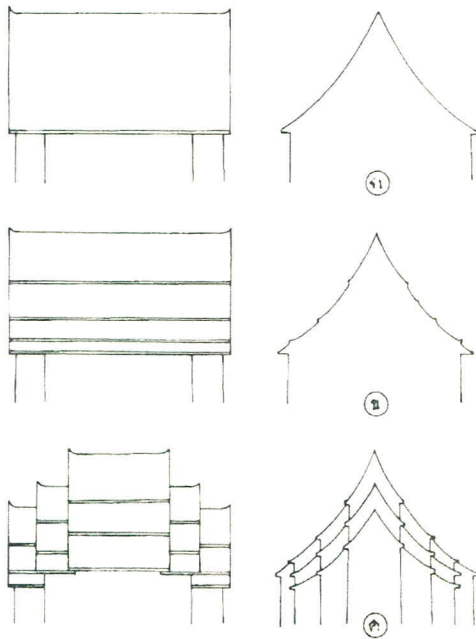
รูปทรงและสัดส่วนของหลังคา/เครื่องยอดเป็นเอกลักษณ์สำคัญของสถาปัตยกรรมไทยประเพณีและพื้นถิ่น ซึ่งสะท้อนภูมิปัญญา คติความเชื่อ ฐานานุลักษณะ การตอบสนองต่อและการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม โดยมีลักษณะที่แตกต่างกันตามรูปแบบหลังคา เช่น หลังคาทรงจั่ว ทรงปั้นหยา ทรงเพิงหมาแหงน เป็นต้น นอกจากนี้ รูปแบบและสัดส่วนของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในแต่ละภูมิภาคที่ตอบสนองและแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม (น้ำท่วม ฝน ลม แสงแดด ฯลฯ) มีความแตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศใน 4 ภูมิภาค เช่น รูปทรงและสัดส่วนของหลังคาเรือนไทยภาคกลางแตกต่างจากเรือนไทยภาคเหนือ โดยเรือนไทยภาคกลางมีความลาดเอียงของหลังคา 55 องศา มากกว่าหลังคาเรือนภาคเหนือที่มีความลาดเอียง 45 องศา เป็นต้น (ภาพ 2-23) (นุกูล ชมภูนิช, 2530: 115)

ภาพ 2-23 (ซ้าย) แสดงความลาดเอียงของหลังคาเรือนภาคเหนือ ประมาณ 45 องศา (ขวา) แสดงความลาดเอียงของหลังคาเรือนไทยภาคกลาง ประมาณ 55 องศา (ที่มา: นุกูล ชมภูนิช, 2530: 115)

รูปแบบของเครื่องยอดในสถาปัตยกรรมไทยนั้น มีลักษณะแตกต่างกันตามฐานานุลักษณะและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้อง เช่น คติไตรภูมิ อีกด้วย รูปแบบมีทั้งแบบหลังคาชั้นเดียวและที่ยกซ้อนกันเป็นหลายชั้น เช่น ซ้อน 3 ชั้น 5 ชั้น และ 7 ชั้นตามจำนวนเลขดี การยกหลังคาซ้อนกันบนผังอาคารรูปสี่เหลี่ยมอาจทำเป็นเอกมุข ทูติมุข ตรีมุข หรือจตุรมุขก็ได้ การทำหลังคาทรงจั่วจตุรมุขนั้นอาจครอบซ้อนได้ทั้งผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและผืนผ้า (ชุมศรี ศิวะศรียานนท์, 2541: 136)

สถาปัตยกรรมไทยที่มีขนาดของผืนหลังคาใหญ่ เช่น โบสถ์ วิหาร หรือศาลาการเปรียญ (ภาพ 2-24 รูป ก) มีวิธีการสร้างความเบาของผืนหลังคาด้วยการแบ่งชั้นซ้อนของผืนหลังคาอาคารเพื่อทำลายปริมาตรใหญ่ให้แตกออกเป็นปริมาตรเล็ก (ภาพ 2-24 รูป ข) นอกจากนี้ วิธีการลดมุขของหลังคาที่อยู่ส่วนหน้าและหลังของโบสถ์และวิหารซึ่งทำเป็นหลังคาให้ต่ำกว่าหลังคาใหญ่ทั่ว ๆ ไป ยังเป็นส่วนเสริมให้เกิดความรู้สึกเบา ลอยของผืนหลังคาเพิ่มมากยิ่งขึ้นอีก (ภาพ 2-24 รูป ค) (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 59)

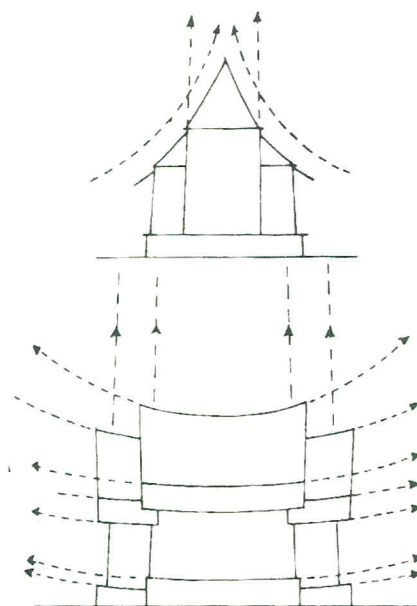
ภาพ 2-24 รูปแบบการแบ่งชั้น และการลดชั้นของหลังคาในสถาปัตยกรรมไทย เพื่อลดทอนขนาดและน้ำหนักของผืนหลังคา และสร้างความเบา ลอย

รูป ก แสดงผืนหลังคาอาคาร ซึ่งมีขนาดใหญ่

รูป ข แสดงการซ้อนชั้นของผืนหลังคาเพื่อลดทอนขนาดของหลังคา

รูป ค แสดงการลดมุมของหลังคา ส่วนหน้าและหลังของอาคาร และการซ้อนชั้นของหลังคาแต่ละส่วน เพื่อสร้างความเบา ลอย (ที่มา: โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 59)

การสร้างความสงบ นิ่ง เบา ลอย และขึ้นสู่เบื้องสูงในสถาปัตยกรรมไทยประเพณี โดยเฉพาะในอาคารโบสถ์หรือวิหาร แสดงออกได้ด้วยการใช้เส้นสายโค้งของผืนหลังคา บันลม รูปทรงอาคาร และฐานอาคารแบบ 'ท้องอัสตงค์คต' หรือฐานหย่อนโค้งแบบท้องเรือสำเภา (ภาพ 2-25) ซึ่งเป็นการแปลพุทธปรัชญาที่เป็นนามธรรมให้ปรากฏในงานสถาปัตยกรรม

ภาพ 2-25 การใช้เส้นโค้งเพื่อสร้างความรู้สึกเบา ลอย และขึ้นสู่เบื้องสูงในอาคารประเภทโบสถ์และวิหาร

(ที่มา: โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 60)

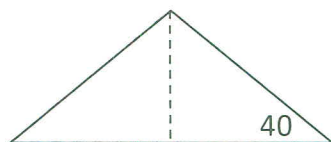

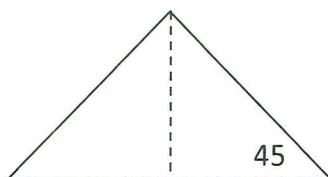
ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ รูปแบบหลังคาทรงจั่วของเรือนไทยเดิมเป็นรูปแบบที่นิยมนำมาใช้เพื่อแสดงลักษณะไทย ทั้งในอาคารที่พักอาศัยและอาคารสาธารณะ เนื่องจากมีความลาดชันมากกว่ารูปแบบหลังคาอื่น ๆ จึงเหมาะสมกับการระบายน้ำและการระบายอากาศร้อนจากที่ว่างภายในอาคาร นอกจากนี้ รูปแบบการซ้อนชั้นหลังคาเป็นที่นิยมนำมาใช้เช่นเดียวกัน เนื่องจากอาคารสมัยใหม่ส่วนใหญ่เป็นอาคารสาธารณะขนาดใหญ่ จึงต้องมีการซ้อนชั้นหลังคาเพื่อลดทอนขนาดของผืนหลังคาเช่นเดียวกับหลังคาโบสถ์ และช่องว่างระหว่างชั้นหลังคาแต่ละชั้นใช้เป็นช่องระบายอากาศอีกด้วย

สัดส่วนของหลังคาทรงจั่วในอาคารสมัยใหม่ โดยเฉพาะอาคารประเภทบ้านพักอาศัยส่วนใหญ่มีความลาดเอียงของหลังคาน้อยกว่าหลังคาเรือนพื้นถิ่น (น้อยกว่า 55-60 องศา) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากวัสดุของหลังคาที่มีขนาดใหญ่และกันน้ำได้ดีกว่าการใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น จาก ทำให้หลังคาของบ้านสมัยใหม่ไม่ชันมาก เช่น บ้านตะวันออกมีความลาดเอียงของหลังคา 40 องศา (ภาพ 2-26) ส่วนอาคารสาธารณะมีการทำหลังคาทรงจั่วที่มีความลาดเอียงไม่มากคือ 30- 45 องศา (ภาพ 2-27) ในกรณีของอาคารราชการหรืออาคารศาสนาที่ต้องการสื่อความหมายเฉพาะหรือสร้างอัตลักษณ์ของอาคาร อาจมีการใช้หลังคาทรงจั่วที่มีความชันมาก เช่น อนุสรณ์สถานแห่งชาติ (ภาพ 2-28)

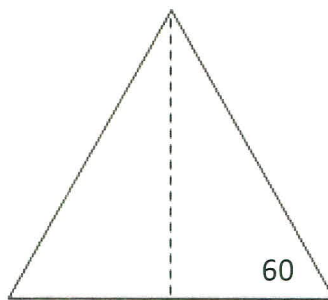
ภาพ 2-26 บ้านตะวันออก (East House) แสดงรูปทรงหลังคาจั่วที่มีความลาดเอียง 40 องศา

(ที่มา: (บน) Powell, 2003: 96; (ล่างซ้าย) ผู้วิจัย, มิถุนายน 2557; (ล่างขวา) พิรัช พัทธเศวต, กันยายน 2555)

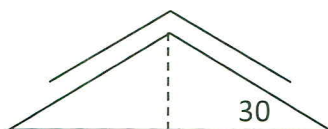

ภาพ 2-27 อาคารกระทรวง-
การต่างประเทศ แสดงการใช้
หลังคาทรงจั่วที่มุงด้วยแผ่น
หลังคาเหล็กรีดลอน (metal
sheet) และหน้าบันเป็นกระจก
ตัดแสง เพื่อสร้างลักษณะไทย
ของอาคาร โดยมีความลาด
เอียงของหลังคา 45 องศา
(ที่มา: (ซ้าย) สถาปนิก 49, ตุลาคม
2555; (ขวา) ผู้วิจัย, มิถุนายน 2557)

ภาพ 2-28 อาคารประกอบพิธี
ในโครงการอนุสรณ์สถานแห่ง
ชาติ แสดงการใช้หลังคาทรงจั่ว
ที่มีความลาดเอียง 60 องศา
(ที่มา: (ซ้าย) ผู้วิจัย, กุมภาพันธ์
2555; (ขวา) ผู้วิจัย, มิถุนายน 2557)

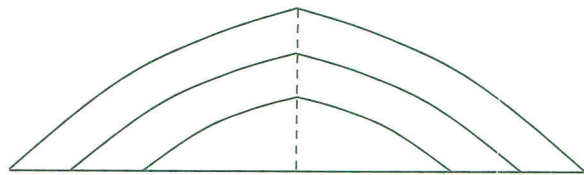
ตัวอย่างการซ้อนชั้นหลังคาในบ้านพักอาศัยสมัยใหม่ เช่น บ้านฉายศรี จังหวัด
เชียงใหม่ (ภาพ 2-29) มีการลดทอนขนาดของผืนหลังคาทรงจั่วโดยการซ้อนชั้นหลังคา
สองชั้น หลังคาชั้นบนมีขนาดเล็กกว่าหลังคาชั้นล่าง ส่วนตัวอย่างการลดมุขหน้าอาคาร
ในอาคารสาธารณะเช่น อาคารศูนย์ประชุมอเนกประสงค์กาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น (ภาพ 2-30) มีการลดมุขของหลังคาสามชั้น และการใช้เส้นสายโค้งของหลังคา
ซึ่งมาจากเส้นสายโค้งของหลังคาкуп เพื่อสร้างความเบา ลอยของผืนหลังคา

ภาพ 2-29 บ้านฉายศรี จังหวัด
เชียงใหม่ แสดงการใช้หลังคา
ทรงจั่วที่มีความลาดเอียง 30
องศา และซ้อนชั้นสองชั้น
(ที่มา: (ซ้าย) สมาคมสถาปนิก-
สยามฯ, 2540: 80; (ขวา) ผู้วิจัย,
มิถุนายน 2557)

ภาพ 2-30 อาคารศูนย์ประชุม
อเนกประสงค์กาญจนาภิเษก
มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัด
ขอนแก่น แสดง การลดมุม
หลังคาทรงจั่วโค้งสามชั้น
(ที่มา: (บนซ้าย และบนขวา) ผู้วิจัย,
มกราคม 2556; (ล่าง) ผู้วิจัย,
กรกฎาคม 2557)

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่โดยเฉพาะอาคารสาธารณะ มีการนำรูปทรงหรือ
เครื่องยอดของหลังคาแบบไทยประเพณีมาใช้กับส่วนหนึ่งของอาคาร เช่น หลังคาทรงจั่ว
จัตุรมุข หลังคาซ้อนชั้นแบบมณฑป เป็นต้น เพื่อสร้างความโดดเด่นและอัตลักษณ์ของ
อาคาร (ภาพ 2-31) แต่ทั้งนี้การนำรูปแบบดังกล่าวมาใช้จะต้องระมัดระวังเป็นอย่างสูง
เพราะอาจสร้างความขัดแย้งในเรื่องฐานานุลักษณะที่ไม่เหมาะสมกับอาคารสมัยใหม่ได้
กรณีส่วนใหญ่จึงเป็นการนำมาใช้กับอาคารราชการ เช่น พิพิธภัณฑ

ภาพ 2-31 การใช้หลังคา/
เครื่องยอดรูปแบบต่าง ๆ กับ
อาคารสาธารณะสมัยใหม่
(บน) อาคารวิจัยและการศึกษา
ต่อเนื่องสมเด็จพระเทพ -
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช-
กุมารี เป็นการผสมผสาน
ลักษณะท้องถิ่นร่วมกับความ
เป็นตะวันตก ได้แก่ หอนาฬิกา
แบบฝรั่ง แต่มียอดหลังคาทรง
จัตุรมุข
(ล่าง) อาคารศูนย์ศึกษา
ประวัติศาสตร์อยุธยา แสดง
การนำหลังคาซ้อนชั้นแบบ
มณฑปมาใช้กับอาคารส่วนโรง
ทางเข้านิทรรศการ
(ที่มา: (บน) ผู้วิจัย, ตุลาคม 2555;
(ล่าง) ผู้วิจัย, พฤศจิกายน 2555)

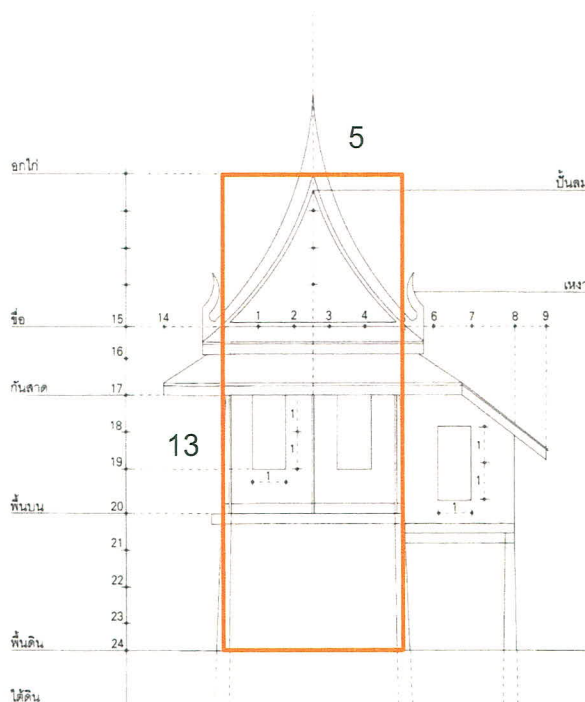

2. รูปทรงและสัดส่วนของอาคารและการเปิดโล่ง

รูปทรงและสัดส่วนของเรือนไทยภาคกลาง รูปทรงของเรือนไทยภาคกลาง เป็นรูปทรงที่เชื่อมโยงกับภายนอก (open form) และมีเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นคือมี หลังคาทรงจั่ว ชายคายื่นยาว มีความลาดเอียงของหลังคาประมาณ 55 องศา ซึ่งลาดเอียงมากกว่าหลังคาของสถาปัตยกรรมตะวันตก สัดส่วนของหน้าจั่วหลังคามีความสูง (ตั้ง) : ความกว้างฐานจั่ว (ช่อ) = 4 : 5 และบันลุ่มมีเส้นสายโค้ง โดยเรียกหลังคาทรงนี้ว่า 'ทรงจอมแห' ซึ่งเหมือนกับลักษณะของแหเมื่อรวบยอดเอาไว้ ส่วนปลายล่างจะผายออก เกิดความอ่อนช้อยของเส้นขึ้น (ภาพ 2-32) เส้นสายโค้งแบบทรงจอมแหของหลังคานี้จะ รับกับเสาเรือนที่เอนสอบเข้าเล็กน้อย และช่วยในการสร้างความรู้สึกเบาลอยของหลังคา อีกด้วย

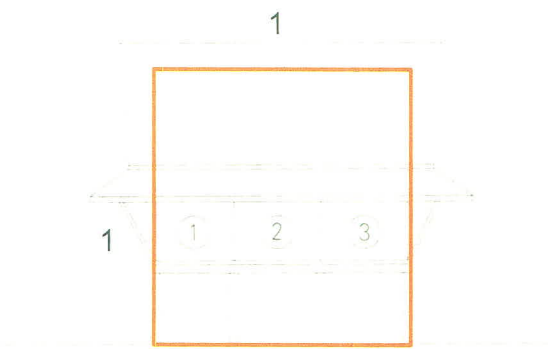
สัดส่วนของตัวเรือนไทยภาคกลางมีลักษณะเฉพาะ จากการศึกษาสรุปว่าด้าน สกัถของตัวเรือน ถ้าแบ่งส่วนออกเป็นหน่วย ๆ ละประมาณ 0.75-1.00 เมตร มีส่วนสูง ของตัวเรือนคือ หลังคา : ตัวเรือน : ใต้ถุน เป็น 4 : 5 : 4 และมีส่วนกว้างของตัวเรือนคือ หลังคา : ตัวเรือน : ใต้ถุน เป็น 5 : 5 : 5 (นุกูล ชมภูนิช, 2530: 90) ตัวเรือนมีการเอียง สอบเข้าทั้งสี่ด้าน ความเอียงของระยะเสาประมาณ 2 องศา (สมภาพ ภิรมย์ และคณะ, 2538: 65) ซึ่งรูปทรงเอียงสอบเข้านี้ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแข็งแรงทางโครงสร้าง ให้กับตัวเรือน

ภาพ 2-32 รูปแบบหลังคาทรง จอมแห และสัดส่วนด้านสกัถของ เรือนไทยภาคกลางต่อความสูง จากระดับพื้นถึงอกไก่เป็น 5 : 13 (ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัยจาก ชุมศรี ศิวะศรียานนท์, 2541: 59)

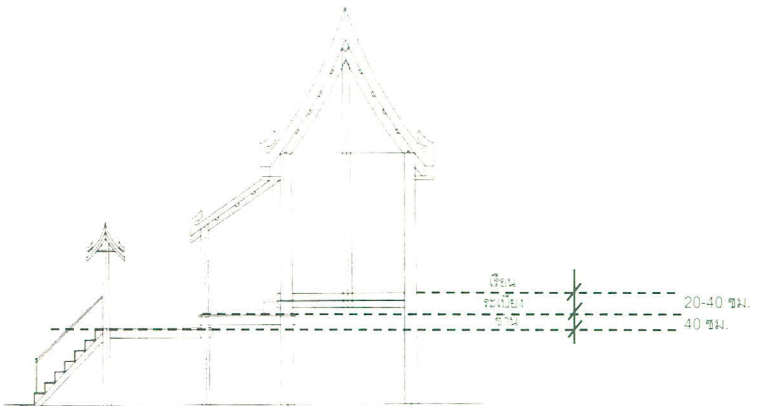
เมื่อพิจารณาด้านยาวของเรือนไทยพบว่า จำนวนช่วงเสาเรือนและส่วนประกอบต่าง ๆ ของเรือนไทยเป็นระบบเลขคี่ เช่น ช่วงเสามี 3 ช่วง 5 ช่วง รวมถึงจำนวนชั้นบันไดมี 7 ชั้น 9 ชั้น ฯลฯ (นิจ หิญาธิระนันท์, มิถุนายน 2539: 114) รูปแบบเรือนไทยที่นิยมสร้างและพบมากที่สุดเป็นเรือนที่มีช่วงเสา 3 ช่วงหรือ 3 ห้อง โดยแต่ละช่วงเสามีหน้าต่างหนึ่งบาน ส่วนด้านสกัดมักมีหน้าต่างสองบาน การนิยมเรือน 3 ช่วงเสานี้ถือว่าเป็นสัดส่วนที่งามของเรือนไทย (ภาพ 2-33) หากเพิ่มเป็น 4 ช่วงเสาหรือมากกว่าไม่นิยม เช่น เรือนสี่ห้องมีสัดส่วนคล้ายโรงศพ (น. ณ ปากน้ำ, 2555: 18-19)

ภาพ 2-33 เรือน 3 ช่วงเสาหรือ 3 ห้อง มีสัดส่วนด้านยาวของตัวเรือนต่อความสูงจากระดับพื้นถึงอกไก่เป็น 1:1 หรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส (ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัยจาก ภัทราวดี ศิริวรรณ, 2550: 85)

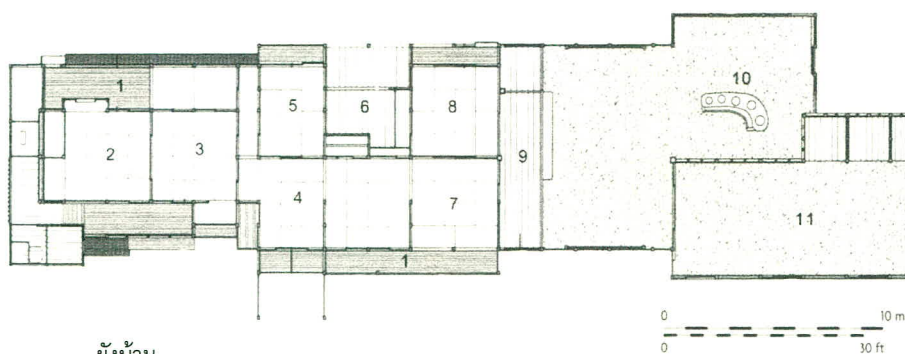
นอกจากนี้ ขนาดและส่วนสัดส่วนต่าง ๆ ของตัวเรือนไทยถูกกำหนดขึ้นจากขนาดร่างกายมนุษย์ เช่น การยกใต้ถุนสูงซึ่งนอกจากยกให้พ้นระดับน้ำท่วมแล้ว ยังยกให้สูงพอสำหรับคนยืนได้สะดวกอีกด้วย และมีระดับลดหลั่นกันคือ ตัวเรือนนอนสูง 2.60 เมตรจากระดับพื้นดิน ระเบียงลดระดับจากตัวเรือน 20-40 เซนติเมตร พื้นชานลดระดับจากระเบียง 40 เซนติเมตร (ภาพ 2-34) ซึ่งเป็นระยะที่สูงพอเหมาะสำหรับคนนั่งและให้ลมพัดผ่านจากใต้ถุนขึ้นมาข้างบนได้สะดวก เรียกว่า ‘ช่องแมวลอด’ (ฤทัย ใจจงรัก, 2551: 31) และระดับธรณี หน้าต่างหรือหย่อง ก็มี ความสูงพอให้คนนั่งเท้าแขนมองผ่านช่องหน้าต่างออกไปข้างนอกได้

ภาพ 2-34 รูปตัดของเรือนไทยภาคกลาง แสดงการยกตัวเรือนลอยจากระดับพื้นในระยะที่สัมพันธ์กับขนาดร่างกายมนุษย์ มีการลดระดับพื้นตัวเรือนและชานเพื่อระบายอากาศและเป็นที่นั่ง (ที่มา: ภัทราวดี ศิริวรรณ, 2550: 85)

เมื่อศึกษาเรือนพื้นถิ่นของประเทศไทยญี่ปุ่นในเชิงเปรียบเทียบ พบว่าเรือนญี่ปุ่นมีขนาดและสัดส่วนของห้องและตัวเรือนที่เกิดจากระบบการต่อขยายของหน่วยย่อย (module) ของเสื่อตามิซึ่งมีขนาด 1X2 เมตรโดยประมาณ จัดเรียงต่อกันจนเกิดเป็นขนาดของห้องที่ลงตัวกับจำนวนของผืนเสื่อ และแต่ละห้องเรียงต่อกันเกิดเป็นขนาดของตัวเรือน (ชัยยศ อิชฎิวรพันธุ์, 2550: 126-127) (ภาพ 2-35) ดังนั้น เรือนญี่ปุ่นจึงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยต่อส่วนรวม (part-whole relationship) ในเชิงคณิตศาสตร์ และแสดงความสัมพันธ์กับร่างกายมนุษย์ เนื่องจากขนาดของเสื่อตามิ 1 ผืนเป็นขนาดที่รองรับการนอนได้หนึ่งคนหรือนั่งได้สองคน

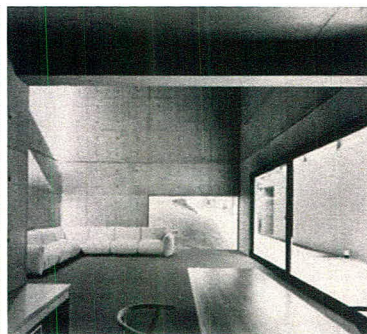
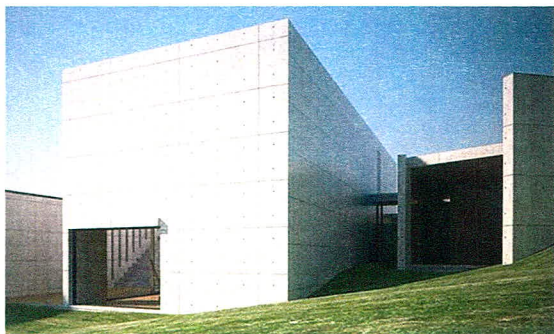

ผังบ้าน

1 เกลียง	2 ห้องนอนแขก	3 ห้องพักรอ
4 โถงทางเข้า	5 ห้องนั่งเล่น	6 ห้องเก็บของ
7 ห้องรับแขก	8 ห้องพักผ่อน	9 ชานไม้
10 เตา	11 พื้นที่เก็บของ	

ภาพ 2-35 ผังพื้นของ Yoshinori House ประเทศญี่ปุ่น ขนาดของห้องเกิดจากระบบโมดูลาร์ 1X2 ของเสื่อตามิเรียงต่อกัน (ที่มา: Moffett, 2003: 105)

สถาปนิกญี่ปุ่นร่วมสมัยหลายท่าน เช่น ทาดาโอะ อันโดะ (Tadao Ando) ได้นำระบบโมดูลาร์แบบ 1X2 นี้มาใช้เป็นระบบของผนังคอนกรีตเปลือย (ภาพ 2-36) เกิดเป็นสัดส่วนของรูปทรงอาคารสมัยใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องนำองค์ประกอบเชิงรูปธรรมของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เช่น รูปทรงหลังคาพื้นถิ่นมาใช้แต่อย่างใด แสดงให้เห็นการสืบสานแปรเปลี่ยนจากแนวคิดดั้งเดิมสู่รูปแบบสถาปัตยกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี

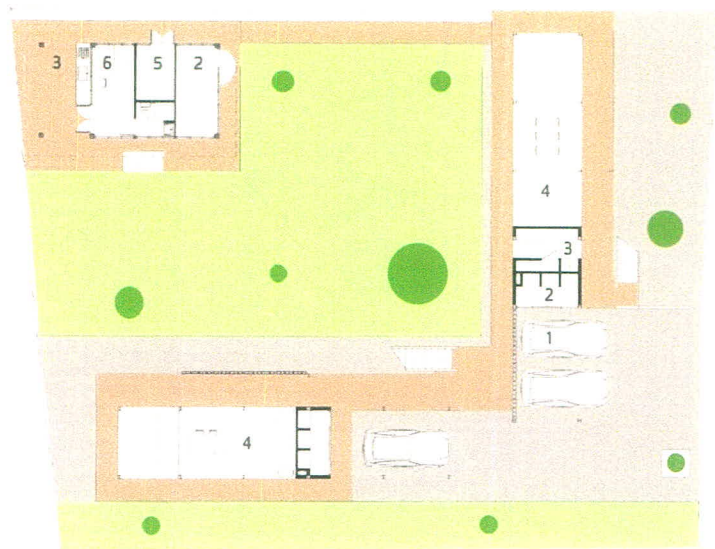
ภาพ 2-36 (ซ้าย) การใช้ผนังคอนกรีตเปลือยใน Koshino House ของทาดาโอะ อันโดะ โดยขนาดของแบบหล่อผนังคอนกรีตมาจากระบบโมดูลาร์ 1X2 ของเสื่อตามิ (ล่าง) ภายในบ้าน (ที่มา: Google Image)

ตัวอย่างการนำรูปทรงและสัดส่วนของเรือนไทยมาใช้ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในอาคารประเภทบ้านพักอาศัย เช่น บ้านระบายอากาศ กรุงเทพฯ (ภาพ 2-37) รูปทรงและสัดส่วนของบ้านมีการอ้างอิงรูปแบบของเรือนไทย แสดงความโปร่ง โล่ง อยู่สบาย และความเหมาะสมกับสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของประเทศไทย ตัวบ้านมีการยกลอยสูงจากระดับพื้น 1.90 เมตรเพื่อเป็นได้ฐานสำหรับพักผ่อนและจอดรถยนต์ และเพื่อให้ลมธรรมชาติสามารถพัดผ่านได้สะดวก และมีชายคาบางส่วนยื่นยาวเพื่อป้องกันฝน¹ ถึงแม้ว่าสัดส่วนโดยรวมของบ้านไม่ได้มาจากสัดส่วนของเรือนไทยโดยตรง และการใช้รูปแบบหลังคาเป็นทรงเพิงแหงนแทนหลังคาทรงจั่ว แต่สัดส่วนใหม่ที่เกิดขึ้นสัมพันธ์กับสัดส่วนและการใช้งานของมนุษย์เป็นอย่างดี

¹ อ้างอิงจาก http://www.scghomesolution.com/home_society_detail.php?ci=62

ภาพ 2-37 บ้านระบายอากาศ กรุงเทพฯ (บน) ผังบริเวณ (ล่างซ้าย และล่างขวา) ภายนอก และบริเวณใต้ถุนบ้านแสดงความโปร่ง โล่ง เหมือนเรือนไทย โดยเป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อนและเปิดให้ลมพัดผ่านได้อาคาร

(ที่มา: (บน) ผู้วิจัย, มิถุนายน 2557; (ล่างซ้าย-ขวา) http://www.scghomesolution.com/home_society_detail.php?ci=62)

ผังบริเวณ

1 ที่จอดรถ	2 ห้องเก็บของ
3 ที่เตรียมอาหาร	4 พื้นที่พักผ่อน
5 ชักล้าง	6 ห้องนอนคนใช้

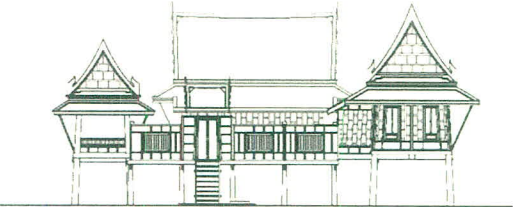
สรุปได้ว่า ขนาดและสัดส่วนของเรือนไทยเกิดขึ้นจากปัจจัยที่หลากหลาย ประกอบกันคือ สุนทรียภาพเชิงโครงสร้าง ขนาดและสัดส่วนของร่างกายมนุษย์ที่สัมพันธ์กับการใช้งาน สภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้นและการระบายอากาศ และคติความเชื่อในเรื่องจำนวนเลขดีของจำนวนช่วงเสา แม้ว่าคติความเชื่อดังกล่าวได้เลือนหายไปตามยุคสมัย แต่การสืบสานปัจจัยเหล่านี้มาใช้ในการสร้างสรรค์ลักษณะไทยสมัยใหม่จึงเป็นแนวทางหนึ่ง ซึ่งไม่ขัดติดกับการนำองค์ประกอบเชิงรูปธรรมของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ ทั้งนี้ ต้องคำนึงปัจจัยอื่น ๆ ประกอบ เช่น สัดส่วนของร่างกายมนุษย์ ประเภทของอาคาร ขนาดของเครื่องเรือนสมัยใหม่ และประโยชน์ใช้สอยและกิจกรรมของวิถีชีวิตสมัยใหม่ เป็นต้น สถาปนิกญี่ปุ่นร่วมสมัยได้แสดงตัวอย่างของการทดลองและพัฒนา รูปแบบสถาปัตยกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่จากรูปแบบประเพณีจนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งมาแล้ว

3. รูปทรงและสัดส่วนเพื่อความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่นำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย

รูปแบบและสัดส่วนของเรือนไทยพื้นถิ่นมีความแตกต่างกันตามลักษณะภูมิภาค (regionalism) ของที่ตั้ง สาเหตุมาจากปัจจัยทางด้านภูมิอากาศที่มีลักษณะร้อนชื้นเป็นหลัก ส่งผลให้รูปแบบและสัดส่วนขององค์ประกอบอาคารมีลักษณะที่ตอบสนองหรือเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของภูมิภาคนั้น ๆ เช่น ลักษณะคุ่มแดดคุ่มฝนของหลังคา และการยื่นของชายคาที่ตอบสนองต่อสภาพแสงแดดและปริมาณฝนของภูมิภาคนั้น เป็นต้น นอกจากนี้ ปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อรูปแบบเรือนไทยยังได้แก่ การป้องกันน้ำท่วมและสัตว์รบกวน การใช้วัสดุก่อสร้างในท้องถิ่น และวัฒนธรรมขนบประเพณีท้องถิ่น อีกด้วย

รูปแบบและสัดส่วนของเรือนไทยพื้นถิ่นทั้ง 4 ภาค สรุปในส่วนสาระสำคัญตามตาราง 2-2 ดังนี้

ตาราง 2-2 รูปแบบเรือนไทยพื้นถิ่น 4 ภาค

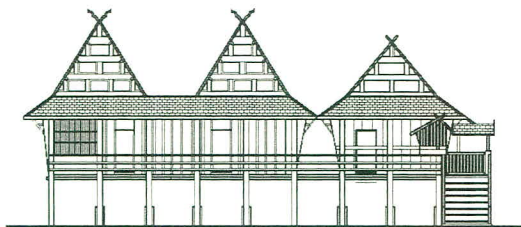
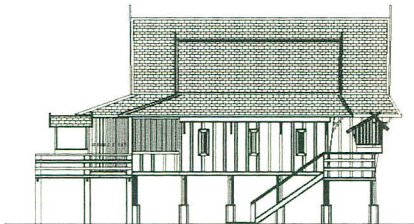
รูปแบบเรือนไทยพื้นถิ่น	ลักษณะเชิงเอกลักษณ์
1. เรือนไทยภาคกลาง	- เป็นเรือนเดี่ยวและเรือนหมู่ ล้อมรอบชานกลาง ตัวเรือน และชานยกสูงพอพ้นศีรษะ โดยมี การลดระดับพื้น พื้นที่ใต้ถุนใช้เป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมนอก- ประสงค์ - หลังคา รูปทรงจั่วสูง ชายคายาว มีความลาดเอียงประมาณ 55 องศา บันลมมี เส้นโค้ง ‘ทรงจอมแห’ - ผนังเอียงสอบเข้าทั้งสองด้าน

รูปแบบเรือนไทยพื้นถิ่น

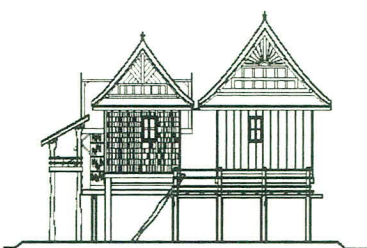
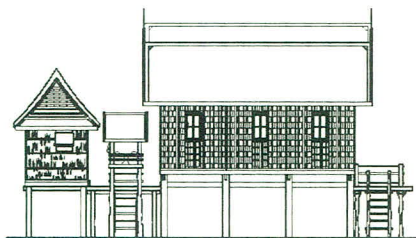
ลักษณะเชิงเอกลักษณ์

2. เรือนไทยภาคเหนือ

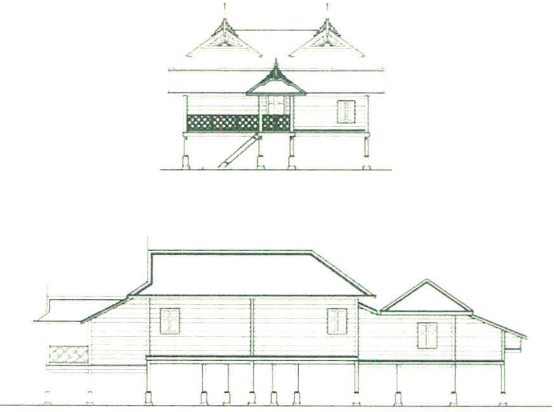

- เป็นเรือนแฝด โดยมีรางน้ำตรงกลาง ครีวแยกออกจากเรือนนอนเหมือนเรือนภาคกลาง ตัวเรือนยกใต้ถุนสูงพอพ้นศีรษะ มีระเบียง (เดิน) และชานด้านหน้าหันออกทางด้านหน้าจั่ว
- หลังคาทรงจั่วลาดเอียง 45 องศา น้อยกว่าหลังคาทรงจั่วของเรือนไทยภาคกลาง มีไม้ปิดหน้าบันลมเรียกว่า 'กาแล'
- ผนังเอียงสอปออกจากพื้นสู่หลังคาทั้งในเรือนแฝดและเรือนยั้งฉาง ต่างจากเรือนไทยภาคกลางที่ผนังเอียงสอปเข้า

3. เรือนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- เป็นเรือนยกใต้ถุนสูงเหมือนภาคกลางและภาคเหนือ
- หลังคาลาดเอียงน้อยกว่าเรือนไทยของภาคอื่นๆ และชายคาลิ้นไม่มีกันสาด เนื่องจากภูมิอากาศมีฝนตกน้อยกว่า ไม่มีกันสาด
- ผนังอาคารตั้งฉากตรง ไม่เอียงสอปเหมือนเรือนไทยภาคกลาง

รูปแบบเรือนไทยพื้นถิ่น	ลักษณะเชิงเอกลักษณ์
4. เรือนไทยภาคใต้	- รูปแบบเรือนมี 2 รูปแบบคือ เรือนไทยพุทธ และเรือนไทยมุสลิม ยกได้สูงเหมือนภาคกลาง - เรือนไทยพุทธมีหลังคาทรงจั่วสูง มีการต่อชายคายื่นยาว - เรือนไทยมุสลิมมีรูปแบบหลังคา 3 แบบคือ หลังคาทรงจั่ว ทรงปั้นหยา และทรงจั่วมนิลา (บลานอ) - ฐานเสาหรือ 'ดินเสา' เป็นซีเมนต์หรือหินวางบนพื้น ไม่ฝังลงในดิน

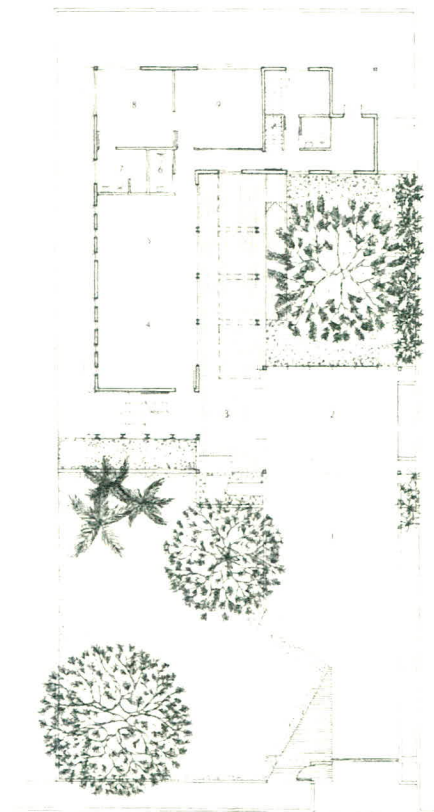
(ที่มารูป: Sthapitanonda & Mertens, 2005: 24, 29, 30, 33)

การนำรูปทรงและสัดส่วนของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างจุดเด่นและเอกลักษณ์ของอาคารที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับภูมิภาคของที่ตั้งอาคาร โดยมีแนวทางการนำมาใช้ เช่น การใช้สัดส่วนของความสูงหลังคาต่อความสูงตัวอาคาร การใช้หลังคาทรงจั่วโดยมีองศาของความลาดชัน 45-55 องศา และการนำองค์ประกอบอื่น ๆ ที่แสดงลักษณะไทยมาใช้ เช่น หน้าต่างบานสอบ ผนังฝาปะกน และการยื่นชายคา เป็นต้น

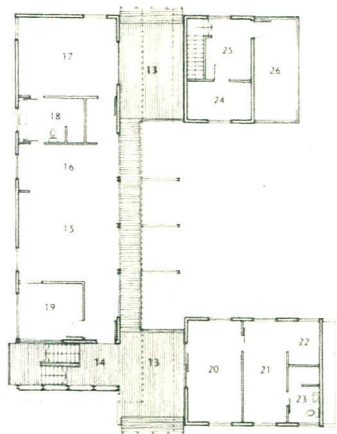
ตัวอย่างสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ประเภทบ้านพักอาศัยที่นำรูปทรงและสัดส่วน และรูปแบบการจัดผังของเรือนไทยพื้นถิ่นมาใช้ในการออกแบบ ได้แก่ บ้าน U3 การวางผังอาคารมาจากรูปแบบการจัดผังของเรือนไทยภาคกลาง ประกอบด้วย อาคาร 3 หลัง ยกลอยจากพื้นเพื่อเป็นที่จอดรถ และโอบล้อมสวนภายในบ้าน และเชื่อมต่อกับระเบียงทางเดิน (ภาพ 2-38) มีหลังคาทรงจั่วสูงเป็นรูปสามเหลี่ยมด้านเท่าเพื่อระบายน้ำฝนพร้อมชายคา โดยมีความลาดเอียง 60 องศาซึ่งมากกว่าความลาดเอียงของหลังคาเรือนไทยภาคกลาง (55 องศา) เมื่อพิจารณาสัดส่วนของ หลังคา : ตัวเรือน : ใต้-

ถนน/ชั้น 1 ของบ้าน U3 พบว่า สัดส่วนเป็น 4 : 4 : 5 ซึ่งใกล้เคียงกับสัดส่วนของเรือนไทยภาคกลาง (4 : 5 : 4) นอกจากนี้ มีการใช้วัสดุท้องถิ่น เช่น ไม้ ผสมผสานกับวัสดุสมัยใหม่ เช่น แผ่นหลังคาเหล็กกริดลอน เหล็ก คอนกรีตเปลือย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ตัวอาคารไม่ได้มีลักษณะเอียงสอปเข้าตามรูปแบบผนังของเรือนไทยภาคกลาง

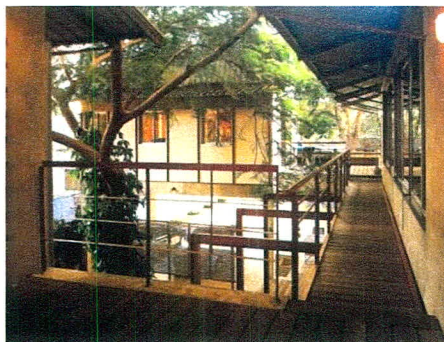
ผังบ้านชั้น 1

ผังบ้านชั้น 2

1 ถนน	2 ที่จอดรถ	3 ระเบียง
4 ส่วนพักผ่อนของพ่อแม่	5 ส่วนทานอาหารของพ่อแม่	6 ห้องน้ำ
7 ห้องน้ำ	8 ห้องน้ำ	9 ห้องนั่งเล่น
10 ห้องเก็บของ	11 ครุฑ	12 ลาน
13 ระเบียง	14 บันได	15 ส่วนพักผ่อนของพี่สาว
16 ส่วนทานอาหาร	17 ห้องนอน	18 ห้องน้ำ
19 ห้องทำงาน	20 ห้องพักผ่อนของน้องสาว	21 ห้องนอน
22 ครุฑ	23 ห้องน้ำ	24 ห้องนอนคนใช้
25 ห้องซักล้าง	26 เฉลียง	

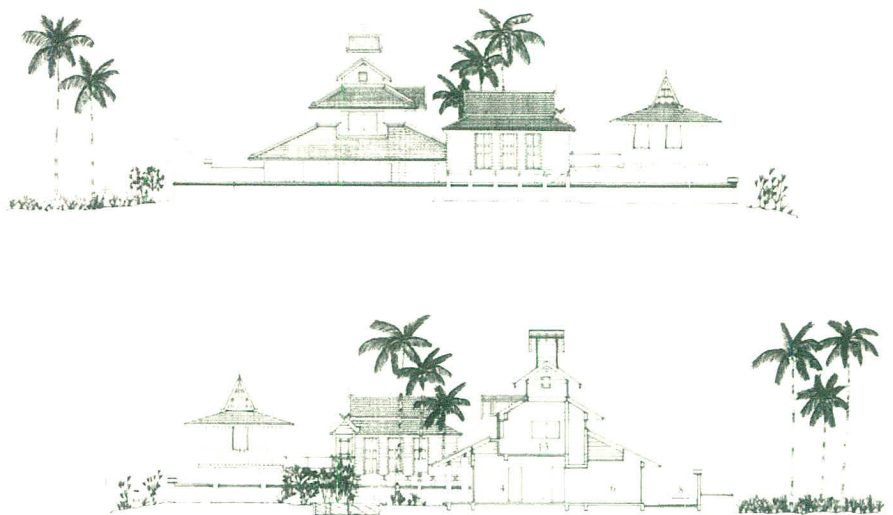
ภาพ 2-38 บ้าน U3 กรุงเทพฯ (บนซ้าย) ผังพื้นที่ชั้น 1 (บนขวา) ผังพื้นที่ชั้น 2 แสดงการวางผังบ้านเป็นตัวยู ล้อมรอบสวน และมีระเบียงเชื่อมส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (ล่างซ้าย) แสดงการยกลอยบ้านจากพื้นเพื่อเป็นที่จอดรถและสวนภายในบ้าน หลังคาทรงจั่วที่มีความลาดชันมาก (60 องศา) และการใช้วัสดุท้องถิ่นผสมผสานกับวัสดุสมัยใหม่ (ล่างขวา) บริเวณระเบียงชั้น 2 แสดงอาคารล้อมรอบสวนซึ่งอยู่ชั้น 1 (ที่มา: ((บนซ้าย- ขวา และล่างซ้าย- ขวา) Powell, 2003: 94, 94, 91, 93)

อีกตัวอย่างหนึ่งของการนำรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ในการบ้านพักอาศัยเพื่อให้สอดคล้องกับภูมิภาคและสภาพแวดล้อมของที่ตั้งอาคาร ได้แก่ โครงการบ้านจื๋นนัก จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพ 2-39) มีการวางผังโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลางคือสระน้ำ และมีการใช้รูปแบบหลังคาซ้อนชั้นแบบสถาปัตยกรรมล้านนา โดยมีการเปลี่ยนขนาดสัดส่วนของหลังคา คือ ชั้นล่างสุดมีขนาดใหญ่สุด และชั้นบนมีขนาดเล็กลงตามลำดับ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของภาคเหนือ อีกทั้งมีการใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น บานประตูเลื่อนและหน้าต่างอลูมิเนียม เป็นต้น ผสมผสานกับวัสดุท้องถิ่น เช่น กระเบื้องหลังคาไม้

ภาพ 2-39 (บน) โครงการบ้านจื๋นนัก จังหวัดเชียงใหม่ แสดงการนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมล้านนามาใช้กับอาคารพักอาศัยสมัยใหม่ เช่น หลังคาซ้อนชั้นแบบสถาปัตยกรรมล้านนา และการผสมผสานวัสดุสมัยใหม่กับวัสดุท้องถิ่น (กลางและล่าง) รูปด้านและรูปตัดของบ้านจื๋นนัก แสดงรูปทรงและสัดส่วนของหลังคาบ้านแต่ละหลัง

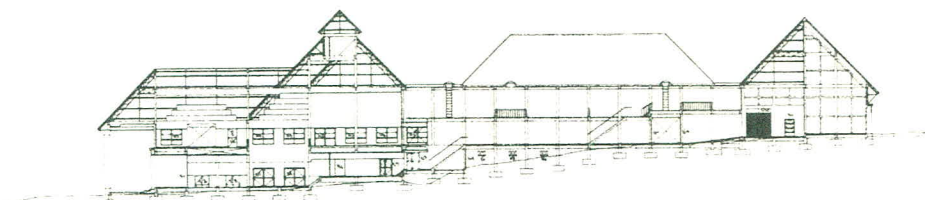
(ที่มา: (บน) สถาปนิก 49, ตุลาคม 2555; (ล่าง) Powell, 2003: 70)

ตัวอย่างสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ประเภทอาคารสาธารณะที่นำรูปแบบและสัดส่วนขององค์ประกอบอาคารมีลักษณะที่ตอบสนองหรือเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของภูมิภาค ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติชุมพร (ภาพ 2-40) การวางผังอาคารมีการแยกเป็นอาคารย่อย ๆ เชื่อมต่อกันโดยวางบนเนินเขา รูปทรงและสัดส่วนของหลังคาอาคารมาจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดชุมพร และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมคือภาคใต้ โดยมีหลังคาเป็นทรงปั้นหยาที่มีความลาดเอียง 45 องศา มีการยื่นชายคาบางส่วนยาวเพื่อช่วยกันฝนและลม เนื่องจากภูมิภาคนี้นี้มีฝนตกชุกและลมแรงกว่าภาคอื่น ๆ

ภาพ 2-40 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติชุมพร (บนซ้าย และบนขวา) ด้านหน้าอาคารแสดงการยื่นชายคาบางส่วนยาว (ล่าง) รูปตัดตามยาว (ที่มา: (บนซ้าย- ขวา และล่าง) Arch & Idea, ปีที่ 1 ฉ. 8: 17, 18, 22)

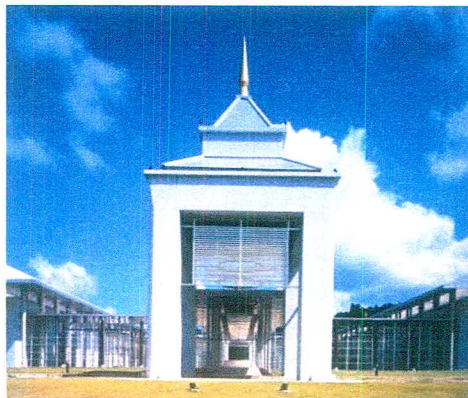
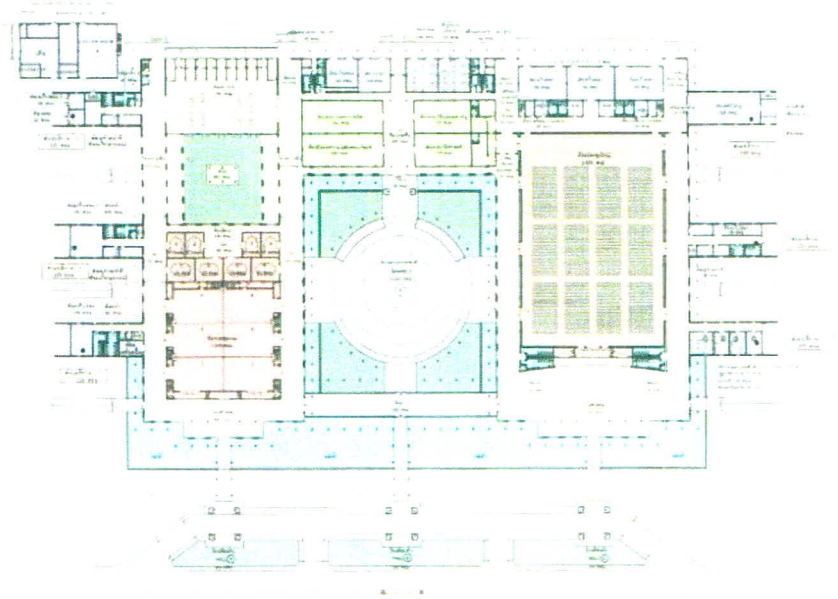
อีกตัวอย่างหนึ่งของการนำรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ในการอาคารสาธารณะเพื่อให้สอดคล้องกับภูมิภาคของที่ตั้งอาคาร ได้แก่ อาคารศูนย์ประชุมนานาชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดสงขลา (ภาพ 2-41) มีการวางผังอาคารโอบล้อมลานกิจกรรมและน้ำเป็นรูปตัว U บริเวณทางเข้าอาคารมีการนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคใต้มาใช้ เช่น การแบ่งชั้นหลังคาพร้อมองค์ประกอบยอดหลังคาเป็นเสาแหลมแบบเรือนไทยมุสลิม นอกจากนี้ มีการสร้างรูปแบบการยกลอยบนน้ำ โดยมีสระน้ำบริเวณด้านหน้าอาคาร และมีเสาลอยและเสาอาคารบางส่วนตั้งอยู่บนน้ำ

ภาพ 2-41 (บน) ผังบริเวณ
อาคารศูนย์ประชุมนานาชาติ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
(กลางซ้าย) ทางเข้าอาคาร
แสดงการนำองค์ประกอบของ
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคใต้มา
ใช้ เช่น การแบ่งชั้นหลังคาพร้อม
องค์ประกอบยอดหลังคาเป็น
เสาแหลมแบบเรือนไทยมุสลิม
(กลางขวา) ศาลาริมน้ำแบบไทย
มุสลิม วัดชลธาราสิงเห จังหวัด
นราธิวาส มีการแบ่งชั้นหลังคา
พร้อมองค์ประกอบยอดหลังคา
เป็นเสาแหลม

(ล่าง) สระน้ำด้านหน้าอาคาร
ศูนย์ประชุมนานาชาติ

(ที่มา: (บน) สมาคมสถาปนิกสยามฯ,
2548-2549: 85; (กลางซ้าย) Sthapi-
tanonda, 2010: 222; (กลางขวา)
Chakrabongse, 2002: 237; (ล่าง)
Sthapitanonda, 2010: 221)

จากตัวอย่างอาคารสมัยใหม่ทั้ง 4 หลัง แสดงการนำรูปแบบและสัดส่วนของของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ในกรอบและบริบทของโครงการที่ต่างกัน แต่เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้งสิ้น ในกรณีของบ้านพักอาศัยเป็นการนำรูปแบบการจัดผังของเรือนไทยมาใช้ ซึ่งประกอบด้วยอาคารหลายหลังโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลาง และเชื่อมต่อกันด้วยระเบียง องค์ประกอบพื้นถิ่นรูปแบบอื่น ๆ ที่นำมาใช้ได้แก่รูปทรงของหลังคา ได้แก่ หลังคาทรงจั่วสูงของภาคกลางในบ้าน U3 และหลังคาซ้อนชั้นแบบล้านนาในบ้านจางนั๊ก และมีการใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น การใช้หลังคาเหล็กรีดลอน ประตูลานนาในบ้านจางนั๊ก และมีการใช้วัสดุท้องถิ่นเช่นไม้ กระเบื้องไม้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ลักษณะบางประการของเรือนไทยพื้นถิ่นไม่ได้ถูกนำมาใช้กับอาคารสมัยใหม่ เช่น การทำผนังเฉียงสอบออกด้านบนตามรูปแบบผนังของเรือนไทยภาคกลาง เนื่องจากอาจก่อให้เกิดปัญหาการวางเครื่องเรือนสมัยใหม่ขัดผนัง เป็นต้น

ในกรณีของอาคารสาธารณะนั้น การนำรูปแบบและสัดส่วนของเรือนไทยพื้นถิ่นมาใช้มีข้อจำกัดมากกว่ากรณีของบ้านพักอาศัย สาเหตุเนื่องมาจากขนาดของอาคารและประโยชน์ใช้สอยภายในที่ซับซ้อน แนวทางสร้างสรรค์ส่วนใหญ่เป็นการนำรูปแบบการวางผังของเรือนไทยที่มีอาคารโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลาง (ลาน/สวน/น้ำ) มาใช้ เช่น อาคารศูนย์ประชุมนานาชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีการใช้รูปทรงอาคารเป็นรูปทรงเรขาคณิตคือกล่องสี่เหลี่ยม ซึ่งเอื้อต่อการจัดวางประโยชน์ใช้สอยภายในของอาคารได้เป็นอย่างดี และมีการนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคใต้มาเป็นส่วนประดับตกแต่งอาคาร เช่น ซุ้มทางเข้าอาคาร หลังคาซ้อนชั้นมีองค์ประกอบเป็นยอดแหลม เป็นต้น หรือรูปแบบการวางผังแยกเป็นอาคารย่อย ๆ เชื่อมต่อกัน เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติชุมพร ซึ่งมีการใช้รูปทรงและสัดส่วนของหลังคาบ้านหยงที่มีชายคาบางส่วนยื่นยาว เพื่อป้องกันฝนและลมที่รุนแรงของภาคใต้

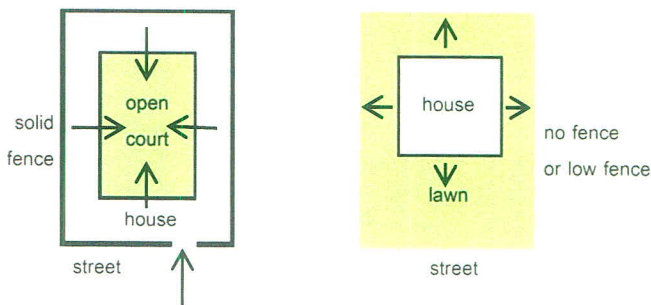
สรุปได้ว่า การนำรูปทรงและสัดส่วนของเรือนไทยพื้นถิ่นซึ่งสะท้อนการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมมาใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ เป็นแนวทางหนึ่งที่มีการสร้างสรรค์มากมายทั้งในบ้านพักอาศัยและอาคารสาธารณะ อย่างไรก็ตาม การนำรูปทรงและสัดส่วนดังกล่าวมาใช้ต้องพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย เช่น สภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบันที่แปรเปลี่ยนไปจากวิถีชีวิตในอดีตเป็นอย่างสูง รวมทั้งการนำรูปแบบเรือนพื้นถิ่นที่มีขนาดเล็กไปใช้กับอาคารสาธารณะขนาดใหญ่ ซึ่งต้องพิจารณาในประเด็นของการจัดพื้นที่ภายในอาคารควบคู่ไปกับความงามของรูปทรงและสัดส่วนภายนอกด้วย

2.2.2 ลักษณะโอบล้อม

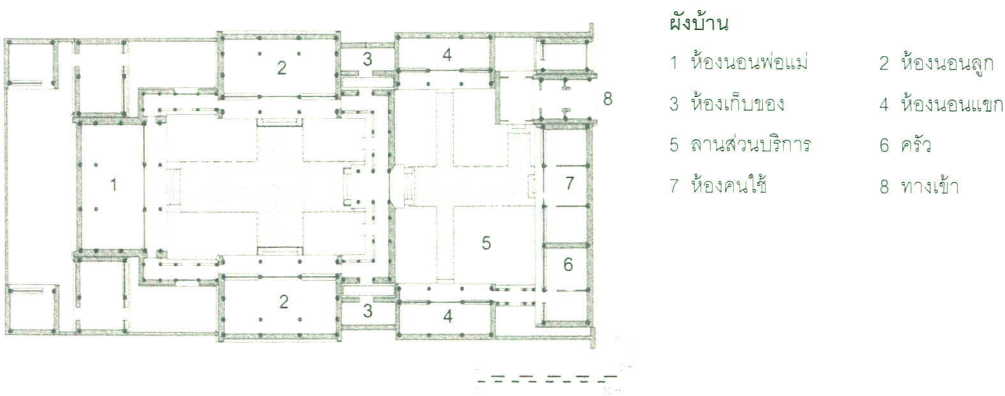
รูปแบบการโอบล้อมหรือปิดล้อม (enclosure) พื้นที่ส่วนกลาง/ลาน/สวนด้วยกลุ่มอาคาร เป็นรูปแบบที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของประเทศต่าง ๆ ทั้งในทวีปเอเชีย ตะวันออกกลาง ยุโรป ตลอดจนทวีปอเมริกาใต้ แต่มีรูปแบบ การใช้สอยพื้นที่ และคติความเชื่อที่ต่างกัน โดยส่วนใหญ่เป็นรูปแบบการปิดล้อมที่ตัดขาดจากสภาพภายนอก (public domain) เพื่อสร้างอาณาบริเวณส่วนตัว (private domain) ภายในบ้าน (ภาพ 2-42 ซ้าย) ซึ่งต่างไปจากรูปแบบของบ้านทั่วไปในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่หันออกสู่ภายนอก (ภาพ 2-42 ขวา) (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2554: 208)

ภาพ 2-42 (ซ้าย) บ้านที่จัดเข้าหาภายใน (ขวา) บ้านที่จัดหันออกสู่ภายนอก
(ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัยจาก วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2554: 208)

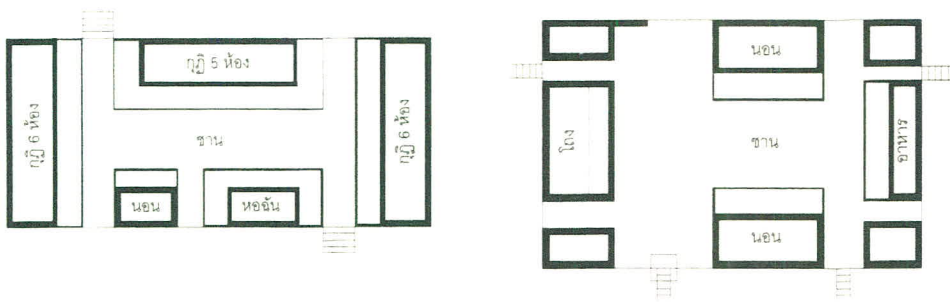
ตัวอย่างรูปแบบการวางผังอาคารแบบปิดล้อมที่ตัดขาดจากสภาพภายนอก ได้แก่ บ้านจีนแบบ 'ซีเหี้ยหยวน' มีการวางผังแบบสมมาตรตามแกนทิศเหนือ-ใต้ ภายในบ้านมีลาน (court) ล้อมรอบด้วยกลุ่มอาคารชั้นเดียวทั้งสี่ด้าน โดยทุกหลังหันด้านหน้าเข้าหาลาน และเชื่อมต่อด้วยทางเดินมีหลังคาคลุม (ภาพ 2-43) รูปแบบการวางผังแบบปิดล้อมนี้เป็นไปตามคติความเชื่อในเรื่องการสร้างกำแพงป้องกัน (defensive wall) จากภายนอก คติความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยในการวางทิศของอาคาร และลำดับในการเข้าถึงอาคารที่สัมพันธ์กับฐานะของผู้อยู่อาศัยในอาคารนั้นคือ เรียงลำดับจากหน้าบ้านสู่หลังบ้านตามลำดับของความอาวุโสจากน้อยไปมาก (ศรีศักดิ์ พัฒนาศิน, 2554: 2-2 – 2-8)

ภาพ 2-43 ผังพื้นของบ้านจีนแบบ 'ซีเหี้ยหยวน' แสดงการวางผังแบบปิดล้อม
(ที่มา: Moffett, 2003: 98)

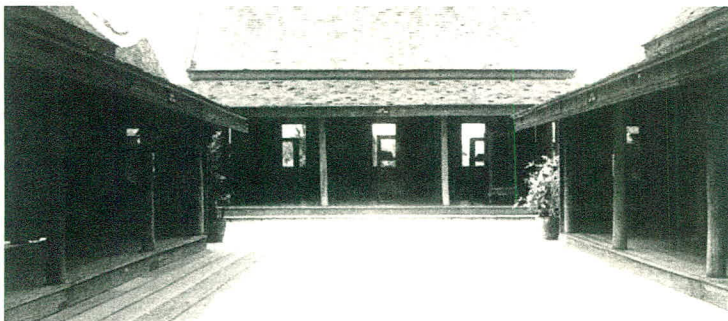

การจัดองค์ประกอบอาคารหรือเรือนโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน/ระเบียง/สวน) ให้เกิดการปิดล้อม เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นประการหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย ทั้งในอาคารพักอาศัย เช่น เรือนไทย และกุฏิวัด และอาคารสาธารณะหรืออาคารทางศาสนา ซึ่งการโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลางอาจเกิดจากอาคาร กำแพง ผนัง แนวเสา ซึ่งมีลักษณะทึบโปรง หรือทั้งทึบและโปรง ผสมผสานกัน

รูปแบบการจัดผังเรือนพักอาศัยเพื่อสร้างลักษณะโอบล้อม มีทั้งการจัดผังตัวเรือนย่อย ๆ โอบล้อมพื้นที่ส่วนกลางเป็นชาน ระเบียง หรือสวน สำหรับรองรับกิจกรรมอเนกประสงค์ เช่น การจัดผังของเรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยาย และกุฏิวัดที่มีชานตรงกลาง (ภาพ 2-44) และการจัดผังบริเวณของหมู่อาคารหลายหลังโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลาง/สวน เช่น การวางผังของหมู่บ้านในชนบท

ภาพ 2-44 รูปแบบการจัดผังอาคารโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลาง/ชานเป็นรูปตัว O (ซ้าย) ผังกุฏิของวัดชนะสงคราม คณะ 14 (ขวา) ผังเรือนทับขวัญ จังหวัดนครปฐม
(ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัยจาก ภัทราวดี ศิริวรรณ, 2550: 112)

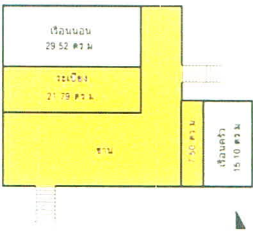
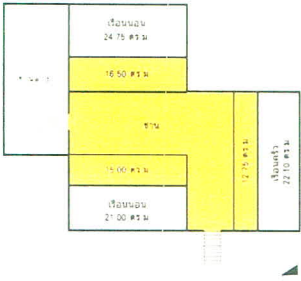
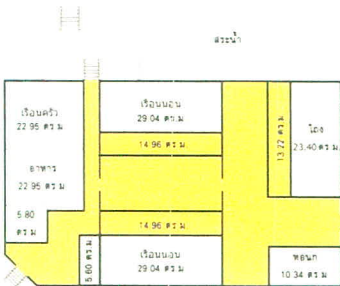
ภาพ 2-45 การวางตัวเรือนย่อยสามหลังโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลาง/ชานเพื่อใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ของเรือนไทย
(ที่มา: Chakrabongse, 2002: 52)

จากการศึกษาของฤทัย ใจจงรัก พบว่าผังการจัดตัวเรือนไทยล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน) มีสัดส่วนพื้นที่ภายนอก (ชานและระเบียง) : พื้นที่ภายในอาคารเป็น 60 : 40 และพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน) : ระเบียง : พื้นที่ภายในอาคารเป็น 40 : 20 : 40 สาเหตุที่พื้นที่ภายนอกอาคารมากกว่าพื้นที่ภายในอาคารนั้น ฤทัย ใจจงรักกล่าวว่า เนื่องมาจากสภาพภูมิอากาศที่ร้อนอบอ้าว ทำให้พื้นที่พักผ่อนภายนอกอาคารคือชานและระเบียงมีความสำคัญ เพราะเป็นพื้นที่เปิดโล่งรับแสงแดดและอากาศบริสุทธิ์ ลมพัดผ่านได้สะดวกกว่าตัวเรือนนอน (ฤทัย ใจจงรัก, 2543: 30)

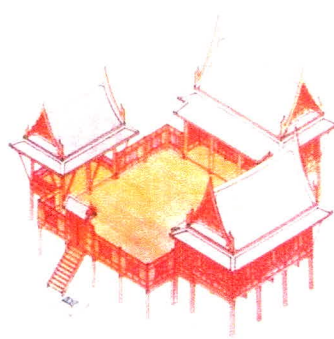
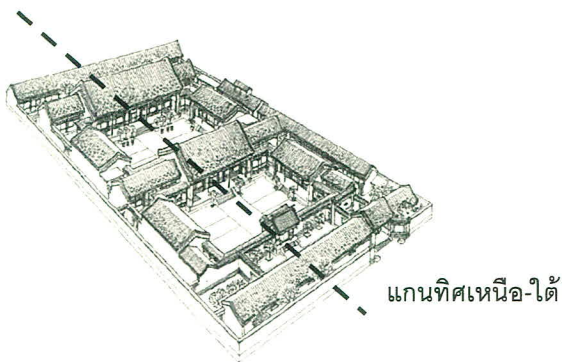
ตัวอย่างรูปแบบลักษณะโอบล้อม และสัดส่วนพื้นที่ส่วนกลางต่อพื้นที่ภายในของ
เรือนสำหรับครอบครัวเดี่ยว และเรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยาย ดังตาราง 2-3

ตาราง 2-3 รูปแบบลักษณะโอบล้อม และสัดส่วนพื้นที่ของเรือนสำหรับครอบครัวเดี่ยว
และเรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยาย

รูปแบบเรือน	ผังอาคารแสดงลักษณะโอบล้อมและสัดส่วนพื้นที่
1. เรือนสำหรับครอบครัวเดี่ยว (เรือนนายเพี้ยน กระจำทิพย์ อ.บางปะอิน จ.พระนครศรี- อยุธยา)	สัดส่วนพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน) : ระเบียง : พื้นที่ภายในอาคาร 40 : 20 : 40
2. เรือนหมู่สำหรับ ครอบครัวขยายแบบ 1 (เรือนผู้ใหญ่วัยทองดี จันทร์คำ อ.บางขุนเทียน กรุงเทพฯ)	สัดส่วนพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน) : ระเบียง : พื้นที่ภายในอาคาร 32 : 28 : 40
3. เรือนหมู่สำหรับ ครอบครัวขยายแบบ 2 (พระตำหนักเรือนต้น กรุงเทพฯ)	สัดส่วนพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน) : ระเบียง : พื้นที่ภายในอาคาร 45 : 15 : 40

(ที่มา: รูป: ฤทัย ใจจงรัก, 2543: 106, 66, 53)

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะโอบล้อมของบ้านจีนกับเรือนไทยภาคกลาง (ภาพ 2-46) จะเห็นว่าลักษณะโอบล้อมของเรือนไทยภาคกลางแสดงความโปร่ง โล่งกว่าบ้านจีน เนื่องจากการแยกอาคารออกเป็นเรือนย่อย ๆ เชื่อมต่อกันด้วยระเบียงและชาน โดยไม่มีแกนกลางอย่างชัดเจน การยกลอยตัวเรือนสูงจากพื้น และการมีฝาโปร่งโดยรอบ ส่วนบ้านจีนมีการสร้างสภาพปิดล้อมภายในตัดขาดจากสภาพภายนอกด้วยกำแพงทึบ และการจัดวางกลุ่มอาคารตามแกนทิศเหนือ-ใต้ โดยเชื่อมต่อกันบนระดับพื้นและโอบล้อมลานภายใน

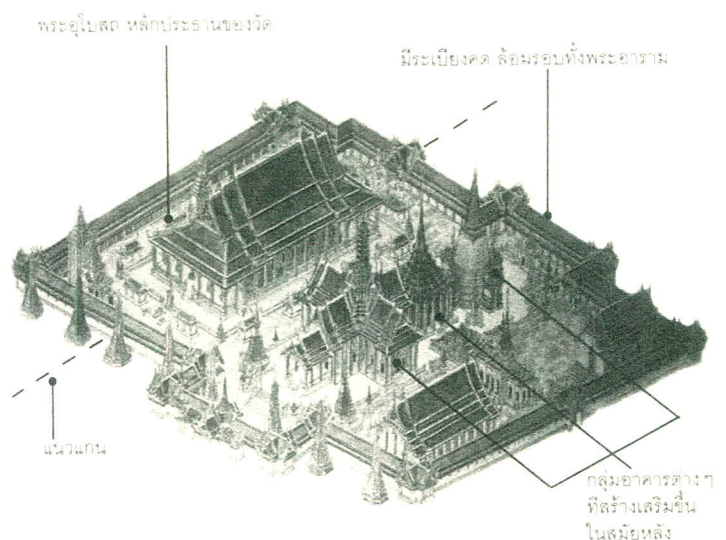

ภาพ 2-46 (ซ้าย) บ้านจีนแบบ 'ชีเหี้ยหยวน' (ขวา) เรือนไทยภาคกลาง
(ที่มา: (ซ้าย) Google Image; (ขวา) Sthapitanonda and Mertens, 2005: 64)

สถาปัตยกรรมประเภทวัดและวังมีการวางแผนบริเวณในลักษณะโอบล้อม เช่นเดียวกับเรือนไทย แต่มีการใช้องค์ประกอบอื่น ๆ เพื่อสร้างลักษณะโอบล้อมแทนการใช้ตัวเรือนหรืออาคาร เช่น การใช้ระเบียงคด ซึ่งมีเสาราย กำแพง เพื่อโอบล้อมหมู่อาคาร/พื้นที่ส่วนกลาง/สวน (ภาพ 2-47) หรือสร้างลักษณะโอบล้อมเฉพาะอาคารที่สำคัญหลังใดหลังหนึ่งเท่านั้น เช่น การใช้กำแพงแก้วโอบล้อมพระอุโบสถ วิหาร หรือเจดีย์ (ภาพ 2-48)

ภาพ 2-48 วัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ แสดงการใช้กำแพงแก้วเพื่อโอบล้อมโบสถ์ และมีลานล้อมรอบโบสถ์สำหรับรองรับกิจกรรมทางศาสนา
(ที่มา: Sthapitanonda and Mertens, 2005: 172)

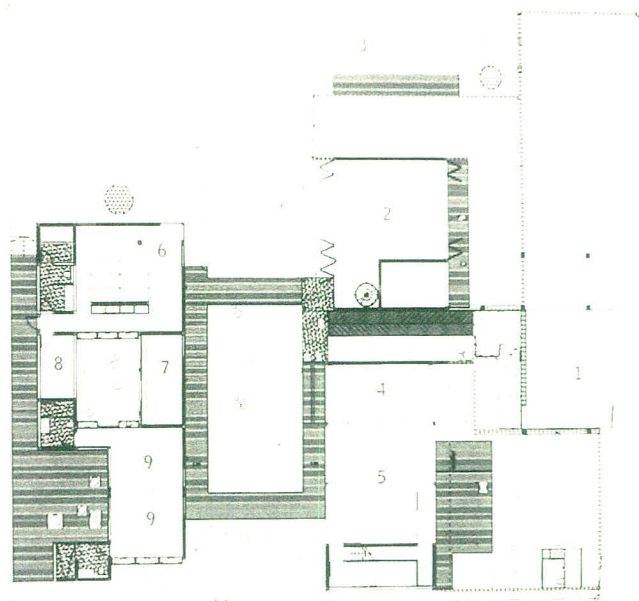
ภาพ 2-47 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ แสดงการใช้ระเบียงคดเพื่อโอบล้อมทั้งพระอาราม ได้แก่ พระอุโบสถ และกลุ่มอาคารอื่น ๆ
(ที่มา: สมคิด จิระทัศนกุล, 2554: 39)

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีการสืบสานรูปแบบการโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลาง ทั้งในอาคารพักอาศัยและอาคารสาธารณะ ตัวอย่างอาคารพักอาศัย เช่น บ้านพักอาศัยคุณฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพ 2-49) มีการวางกลุ่มอาคารแยกออกเป็นสองหลังและเชื่อมต่อด้วยสะพานทางเดินไม้เป็นรูปตัว O โอบล้อมสวนตรงกลางซึ่งเป็นกลุ่มต้นไม้เดิม และมีการยกลอยตัวอาคารจากระดับพื้น แต่ไม่มากเท่ากับระดับการยกลอยของใต้ถุนของเรือนไทย ถึงแม้ว่าอาคารมีรูปแบบสากลคือรูปทรงกล่องสี่เหลี่ยมและหลังคาแบนราบ แต่รูปแบบโดยรวมแสดงลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมคือ ความโปร่งโล่ง และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของที่ตั้งคือกลุ่มต้นไม้เดิมอย่างกลมกลืน

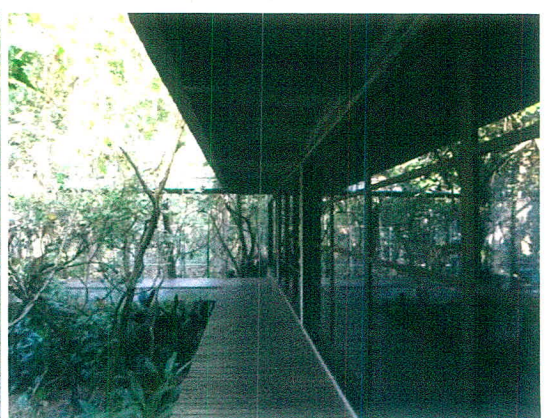
ภาพ 2-49 (บน) ผังพื้นบ้านพักอาศัยคุณฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช จังหวัดเชียงใหม่ (ล่างซ้าย และล่างขวา) อาคารโอบล้อมกลุ่มต้นไม้ และมีสะพานทางเดินล้อมรอบสวน

(ที่มารูป: (บน และล่างซ้าย): Art4d, น. 140, สิงหาคม 2550: 90;
(ล่างขวา): ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554)

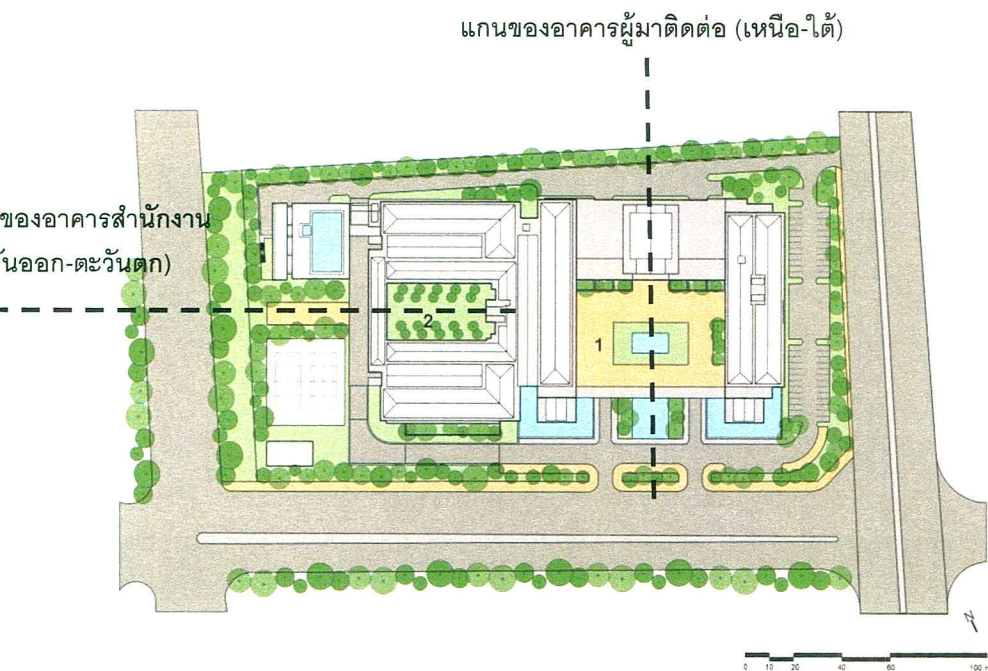

ผังบ้านชั้น 1

- 1 ที่จอดรถ
- 2 ห้องปฏิบัติการ
- 3 สระว่ายน้ำ
- 4 ห้องนั่งเล่น
- 5 ครีวและรับประทานอาหาร
- 6 ห้องนอนใหญ่
- 7 ห้องสมุด
- 8 ห้องเก็บของ
- 9 ห้องนอน

ตัวอย่างสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ประเภทอาคารสาธารณะที่มีการสืบสานรูปแบบการโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลาง โดยมีการปิดล้อมเป็นบางส่วน เช่น อาคารกระทรวงการต่างประเทศ กรุงเทพฯ (ภาพ 2-50) มีการวางผังกลุ่มอาคารโอบล้อมลานโล่งสองลาน ทางกลุ่มขวาเป็นอาคารสำหรับผู้มาติดต่อพร้อมระเบียบทางเดินมีเสารายโอบล้อมลานโล่งและสระบัวเป็นรูปตัว U ส่วนทางกลุ่มซ้ายเป็นส่วนสำนักงานโอบล้อมลานอเนกประสงค์เป็นรูปตัว U เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ การจัดองค์ประกอบอาคารมีการสร้างความสมดุลแบบสมมาตร (symmetrical balance) โดยจัดวางอาคารสองกลุ่มตามแกนสองแกนซึ่งตั้งฉากกันคือ อาคารสำหรับผู้มาติดต่อวางตามแกนทิศเหนือ-ใต้ ส่วนอาคารสำนักงานวางตามแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก

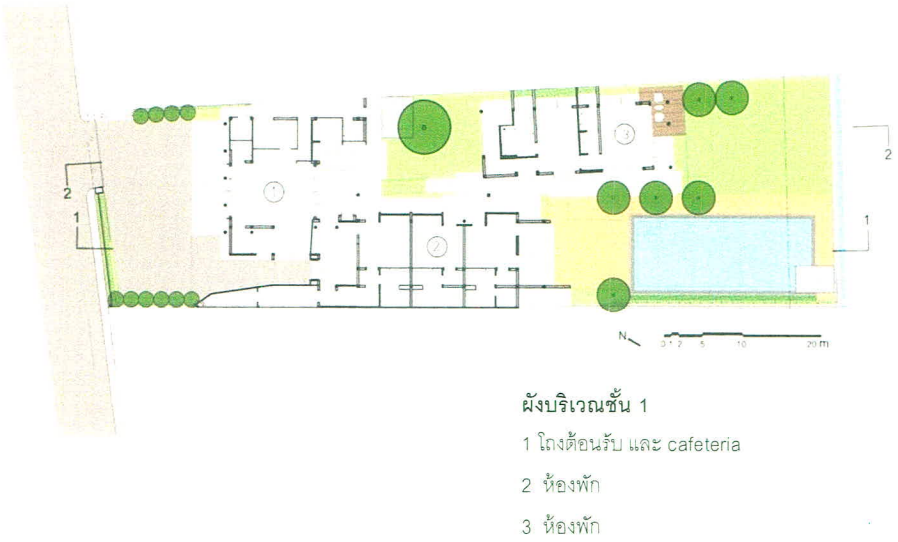
ภาพ 2-50 (บน) ผังบริเวณอาคารกระทรวงการต่างประเทศ กรุงเทพฯ แสดงการวางกลุ่มอาคาร 2 กลุ่มเป็นรูปตัว U โอบล้อมลานโล่งสองลาน คืออาคารสำหรับผู้มาติดต่อโอบล้อมลานโล่งและสระบัว (1) และอาคารสำนักงานโอบล้อมลานอเนกประสงค์ (2) (ล่างซ้าย) บริเวณลานโล่งและสระบัวโอบล้อมด้วยอาคารพร้อมระเบียบทางเดิน (ล่างขวา) บริเวณลานอเนกประสงค์โอบล้อมด้วยอาคารสำนักงาน (ที่มา: (บน และล่างซ้าย) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555; (ล่างขวา) Arch & Idea, ปีที่ 1 ฉ. 14(71): 12)

อีกตัวอย่างหนึ่งของอาคารสาธารณะที่มีการสืบสานรูปแบบการโอบล้อมพื้นที่ส่วนกลาง เช่น โรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์ (Iudia on the River) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ภาพ 2-51) มีการวางผังอาคาร 3 หลังโอบล้อมลานกลาง (court) เป็นรูปตัว U ตามแบบการจัดผังหมู่เรือนไทย โดยมีระเบียงทางเดินเชื่อมอาคารทั้งสามหลังเข้าด้วยกัน และเชื่อมต่อไปยังสระว่ายน้ำทางด้านริมแม่น้ำ ลักษณะโอบล้อมที่เกิดขึ้นช่วยสร้างสภาพแวดล้อมส่วนตัวภายในโครงการซึ่งเป็นโรงแรม และแสดงความโปร่ง โล่ง และร่มรื่นของบรรยากาศโดยรวมเสมือนบรรยากาศของเรือนไทย

ภาพ 2-51 (บน) ผังบริเวณ
โรงแรมยูเดีย ออน เดอะ ริเวอร์
(Iudia on the River) จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา แสดงการ
วางผังอาคาร 3 หลัง (ล่างซ้าย
และล่างขวา) บริเวณลานกลาง
(court)
(ที่มา: (บน) ผู้วิจัย, มกราคม 2556;
(ล่างซ้าย-ขวา) ผู้วิจัย, พฤศจิกายน
2555)

ลักษณะโอบล้อมในสถาปัตยกรรมไทยแสดงการปิดล้อม (enclosure) เพื่อให้เกิดพื้นที่ส่วนกลางได้แก่ ลาน/ชาน/สวน/น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่อเนกประสงค์สำหรับรองรับกิจกรรมที่หลากหลาย ลักษณะโอบล้อมที่โดดเด่นของเรือนไทยพื้นถิ่นคือการปิดล้อมที่ยังคงความโปร่ง โล่ง และแสดงความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศของที่ตั้ง ต่างไปจากการปิดล้อมของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของประเทศอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมภายในที่ตัดขาดจากสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น บ้านจีน เป็นต้น การนำลักษณะโอบล้อมของเรือนไทยมาใช้ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่เสริมสร้างลักษณะไทยให้กับอาคารเป็นอย่างดี

ในกรณีของสัดส่วนพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน/ระเบียง) ต่อพื้นที่ภายในของเรือนไทยภาคกลางซึ่งเป็น 60 : 40 นั้น การนำมาใช้ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่เป็นแนวทางที่อาจทำได้ยาก จากการศึกษาสัดส่วนพื้นที่ดังกล่าวของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ประเภทบ้านพักอาศัยบางกรณี พบว่ามีสัดส่วนพื้นที่ดังกล่าวต่างจากสัดส่วนพื้นที่เดียวกันของเรือนไทยภาคกลางเป็นอย่างมาก เนื่องจากประโยชน์ใช้สอยสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ สภาพสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนวิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมเมือง ได้แปรเปลี่ยนไปมาจากสังคมในอดีตหรือสังคมชนบท การมีพื้นที่ส่วนกลางภายนอกอาคารมากกว่าพื้นที่ในอาคารอาจไม่สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ ตัวอย่างเช่น

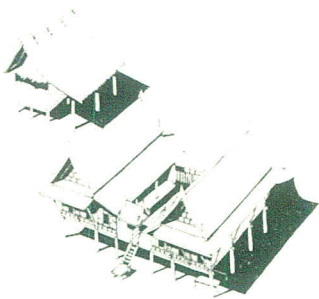
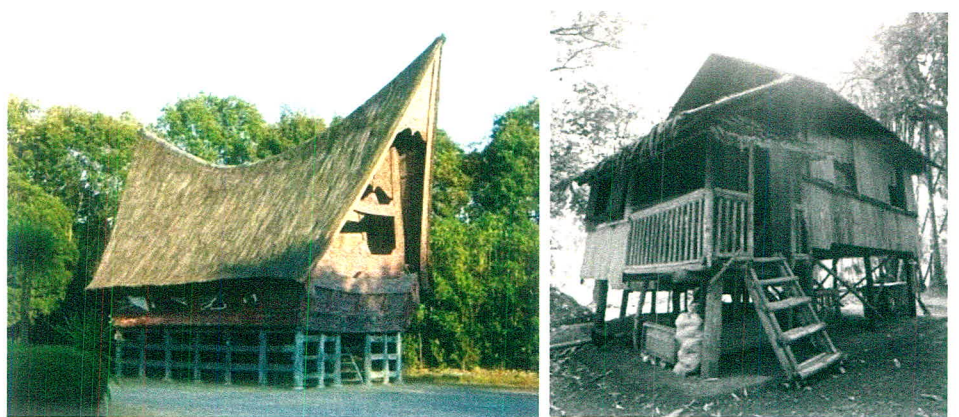
- บ้านตะวันออก (ภาพ 2-19) มีสัดส่วนพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน/ระเบียง) ต่อพื้นที่ภายใน ที่ชั้น 1 เป็น 15 : 85 และชั้น 2 เป็น 30 : 70
- บ้าน U3 (ภาพ 2-37) มีสัดส่วนพื้นที่ส่วนกลาง (ชาน/ระเบียง) ต่อพื้นที่ภายใน ที่ชั้น 1 และชั้น 2 เป็น 40 : 60

2.2.3 ลักษณะยกลอย

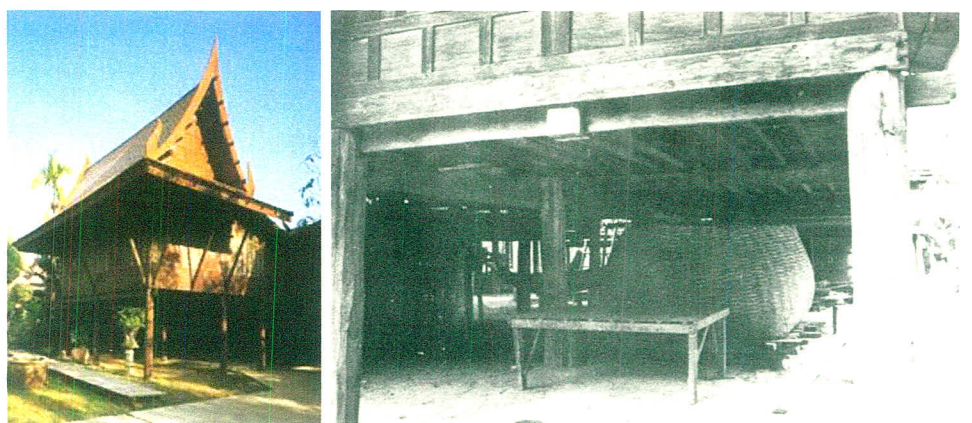
ลักษณะยกลอยในสถาปัตยกรรมตะวันออก โดยเฉพาะในเรือนไม้พื้นดินของหลายประเทศ เช่น ไทย ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย เป็นต้น เป็นลักษณะร่วมที่มีมาตั้งแต่อดีต โดยเกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ เช่น การยกลอยเพื่อเป็นพื้นที่ได้ทุนสำหรับใช้สอยอเนกประสงค์ การป้องกันน้ำท่วม หรือการป้องกันสัตว์รบกวน เป็นต้น รูปแบบของการยกลอยตัวเรือนมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามภูมิภาคและการอยู่อาศัย (ภาพ 2-52) โดยมีทั้งการยกลอยตัวเรือนเดี่ยว และการยกลอยตัวเรือนหมู่ล้อมพื้นที่ว่าง (ภาพ 2-53)

ภาพ 2-52 การยกลอยตัวเรือนพื้นดินของประเทศอื่น ๆ (ซ้าย) เรือนพื้นดินของอินโดนีเซีย (ขวา) เรือนพื้นดินของฟิลิปปินส์ (ที่มา: Google Image)

ภาพ 2-53 รูปแบบการยกลอยตัวเรือนเดี่ยว และการยกลอยตัวเรือนหมู่ล้อมพื้นที่ว่างตรงกลาง (ที่มา: Chakrabongse, 2002: 60)

ภาพ 2-54 การยกลอยตัวเรือนไทยสูงจากระดับพื้น (ซ้าย) เรือนไทยภาคกลางแสดงการยกลอยตัวเรือนเพื่อเป็นได้ทุน (ขวา) พื้นที่ได้ทุนสำหรับนั่งเล่นพักผ่อน (ที่มา: (ซ้าย) Chakrabongse, 2002: 25; (ขวา) ฤทัย ใจจงรัก, 2543: 29)

การยกลอยตัวเรือนไทยสูงจากระดับพื้นนี้ นอกจากเป็นไปตามเหตุผลเชิงประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่ได้ฤกษ์แล้ว ยังมีสาเหตุมาจากการตั้งถิ่นฐานเดิมของมนุษย์ในอดีต ซึ่งเป็นชุมชนสะท้อนน้ำสะท้อนบกอยู่ในบริเวณน่านน้ำธรรมชาติ รูปแบบของบ้านเรือนจึงมีการยกลอยจากระดับน้ำ เมื่อมีการย้ายถิ่นฐานขึ้นมาอยู่บนบกแล้วยังคงรูปแบบการยกลอยของตัวเรือนไว้เช่นเดิม (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 95)

เรือนญี่ปุ่นมีการยกลอยต่างจากเรือนไทย คือมีการยกลอยสูงจากระดับพื้นไม่เกิน 1 เมตร ทั้งนี้เพื่อการระบายอากาศใต้พื้นเรือนเท่านั้น (ภาพ 2-55 ซ้าย) ไม่ได้ยกลอยเพื่อให้เกิดเป็นพื้นที่ใช้สอยเหมือนใต้ถุนของเรือนไทย ส่วนบ้านจีนไม่มีการยกลอยตัวบ้านวางอยู่บนระดับพื้นดิน (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 92) (ภาพ 2-55 ขวา)

ภาพ 2-55 (ซ้าย) เรือนน้ำชาญี่ปุ่นแสดงการยกลอยตัวเรือนไม่มากจากระดับพื้นเพื่อระบายอากาศ (ขวา) บ้านจีนแสดงการวางตัวบ้านบนระดับดิน ไม่มีการยกลอย (ที่มา: (ซ้าย) Kurokawa, 1991: 23; (ขวา) Google Image)

2. การยกลอยตัวเรือนหมู่ล้อมพื้นที่ว่าง

รูปแบบการยกลอยตัวเรือนหมู่สูงจากระดับพื้นล้อมรอบที่ว่างตรงกลางเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย โดยเฉพาะเรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยายหรือครอบครัวผสม หรือหมู่กุฏิของสงฆ์ โดยมีพื้นที่ส่วนกลางเป็นชานยกลอย ลานหรือสวนที่อยู่บนระดับพื้นดิน ล้อมรอบด้วยตัวเรือนย่อย (ภาพ 2-56)

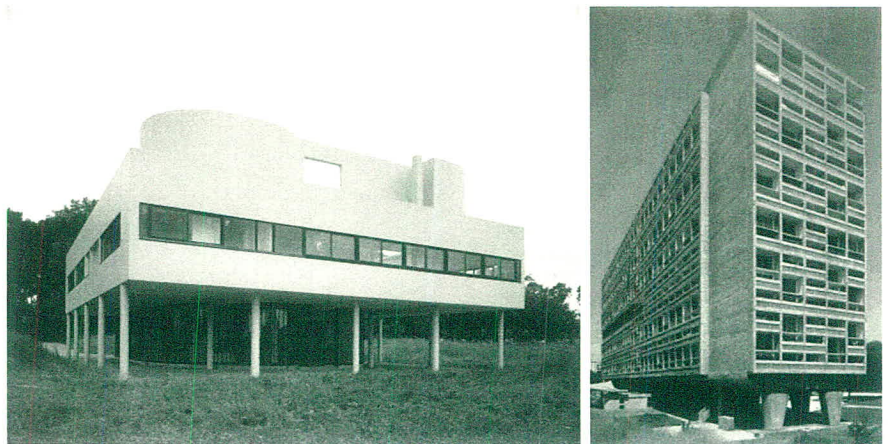
ภาพ 2-56 (ซ้าย) การยกลอยเรือนหมู่ล้อมชานกลาง (ขวา) การยกลอยกุฏิล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลาง (ลานวัด) (ที่มา: (ซ้าย และขวา) Chakrabongse, 2002: 26, 38)

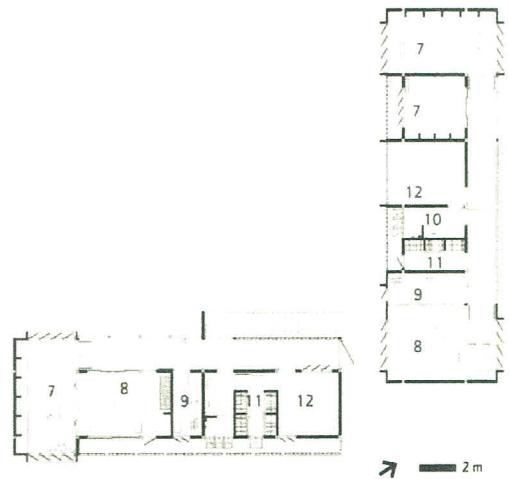
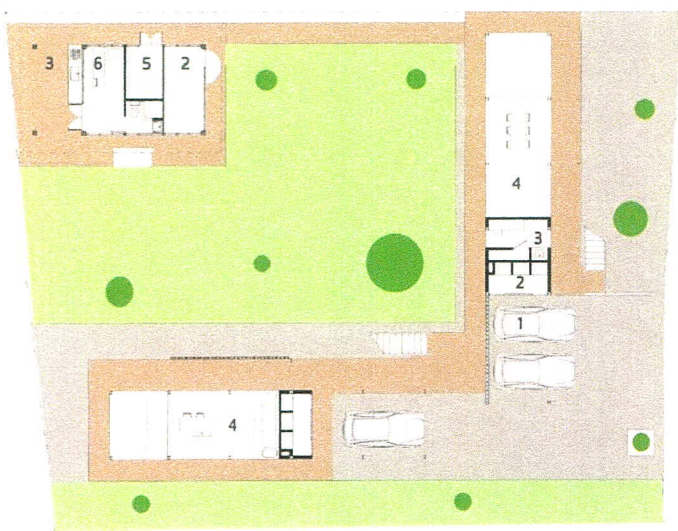
สถาปัตยกรรมตะวันตกมีรูปแบบการยกลอยอาคารยกลอยอาคารให้สูงจากระดับพื้นดินเช่นเดียวกัน เพื่อใช้ประโยชน์จากพื้นที่ใต้อาคารหรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ โดยปรากฏในสถาปัตยกรรมโมเดิร์น (Modern Architecture) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างจากระบบผนังรับน้ำหนัก (load-bearing wall) เป็นระบบโครงสร้างแบบเสาและคาน (post & lintel system) ทำให้การยกลอยตัวอาคารจากระดับพื้นเป็นไปได้ ในเชิงวิศวกรรม ส่วนแนวคิดเรื่องการยกลอยปริมาตร (volume) ของอาคารในเชิงทฤษฎีนั้น ใน ค.ศ. 1926 เลอ คอร์บูซีเยร์ (Le Corbusier) สถาปนิกชาวฝรั่งเศส ได้เสนอแนวคิดเรื่อง 'Piloti' คือการยกปริมาตรทางสถาปัตยกรรมให้ลอยเหนือจากระดับพื้น ซึ่งเป็นหนึ่งแนวคิดใน "ประเด็นทั้งห้าสู่สถาปัตยกรรมใหม่ (Five Points to a New Architecture)" (Weston, 2011: 140)

ทฤษฎีนี้ยังประกอบด้วย 'Roof garden' คือการใช้พื้นที่ส่วนบนของหลังคาอาคารสำหรับรองรับกิจกรรมต่าง ๆ 'Free plan' คือการสร้างความเป็นอิสระให้กับผังอาคาร โดยผนังไม่ต้องยึดติดกับโครงสร้างหลัก เนื่องจากผนังไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผนังรับน้ำหนักอีกต่อไป 'Ribbon window' คือการสร้างช่องแสงยาวตลอด โดยไม่มีแนวโครงสร้างมาเป็นช่วงแบ่ง และ 'Free façade' คือการสร้างความต่อเนื่องของผนังให้เป็นอิสระจากโครงสร้างรับน้ำหนัก เลอ คอร์บูซีเยร์ได้นำแนวคิดทั้งห้าประการดังกล่าวไปใช้ในการสร้างสรรค์ทั้งบ้านพักอาศัยและอาคารสูงจำนวนมากในช่วงทศวรรษที่ 1950 (ภาพ 2-57) ทั้งนี้ รูปแบบการยกลอยตามแนวคิดเรื่อง 'Piloti' เป็นการสร้างภาษาสากล (universal language) โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่ด้านใต้อาคาร สร้างการเชื่อมต่อที่ว่างใต้อาคารกับที่ว่างภายนอก และสร้างความตื่นตาตื่นใจของรูปทรงอาคารที่ดูเสมือนลอยอยู่กลางอากาศ ไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางสภาพภูมิอากาศหรือการป้องกันอันตรายเหมือนการยกลอยในเรือนไทยพื้นถิ่น

ภาพ 2-57 (ซ้าย) วิลล่าซาวอย (Villa Savoye) ประเทศฝรั่งเศส แสดงการยกลอยตัวบ้านเพื่อเป็นถนน ที่จอดรถ และพื้นที่ใช้สอยอื่น ๆ (ขวา) อาคาร Unite' d Habitation ประเทศฝรั่งเศส แสดงการยกลอยตัวอาคารพักอาศัยขนาดใหญ่เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะ (ที่มา: (ซ้าย) Google Image; (ขวา) Frampton, 2007: 39)

รูปแบบการยกลอยอาคารในสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่เป็นไปเพื่อสร้างความโปร่งโล่ง และเพื่อเป็นพื้นที่ใช้สอยอเนกประสงค์ตามรูปแบบการยกลอยของเรือนไทย ตัวอย่างอาคารประเภทบ้านพักอาศัย เช่น บ้านระบายอากาศ กรุงเทพฯ (ภาพ 2-58) ตัวบ้านประกอบด้วยอาคาร 2 หลังเชื่อมต่อเป็นรูปตัว L และถูกยกลอยเป็นได้ถุนสูงจากระดับพื้น 1.90 เมตร ซึ่งเพียงพอต่อความสูงในการใช้งาน มีเสาลอยและการกันผนังด้วยอิฐโปร่งบางส่วน เพื่อเป็นพื้นที่พักผ่อนและให้ลมธรรมชาติพัดผ่านได้สะดวก ส่วนเรือนคนใช้เป็นอาคารชั้นเดียวแยกออกจากตัวบ้าน

ผังบ้านชั้น 1

1 ที่จอดรถ	2 ห้องเก็บของ
3 ที่เตรียมอาหาร	4 พื้นที่พักผ่อน
5 ชักล้าง	6 ห้องนอนคนใช้

ผังบ้านชั้น 2

7 ห้องทำงาน	8 ห้องนั่งเล่น
9 ครูว์	10 ห้องน้ำ
11 ห้องแต่งตัว	12 ห้องนอน

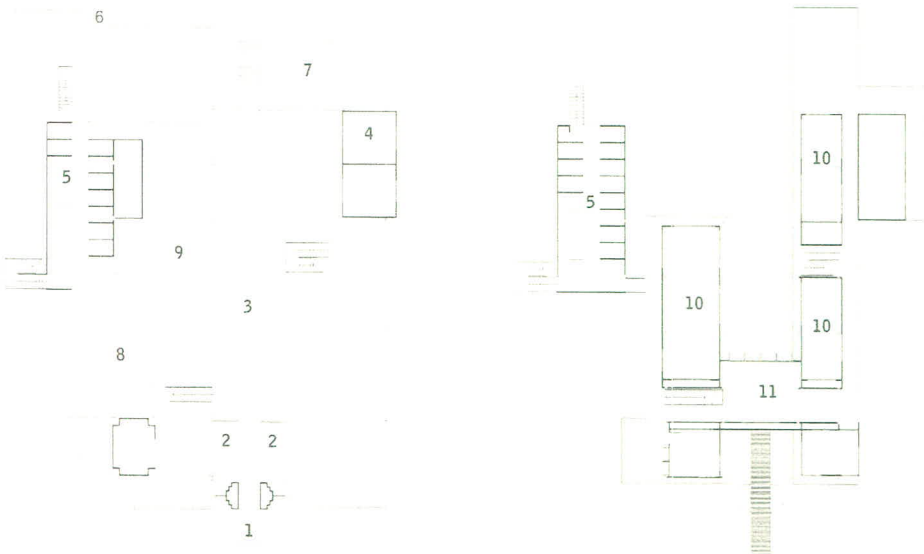

ภาพ 2-58 บ้านระบายอากาศ กรุงเทพฯ (บน) ผังพื้นที่ชั้น 1 และชั้น 2 (ล่างซ้าย และล่างขวา) การยกลอยตัวบ้านเพื่อเป็นได้ถุนสำหรับพักผ่อน (ที่มา: (บน) Art 4d, น. 206 กุมภาพันธ์ 2556: 78; (ล่างซ้าย-ขวา) Google Image)

ตัวอย่างการกลอยในอาคารประเภทสาธารณะ เช่น อาคารพักของอุบาสิกา วัดเขาวชิรบรรพต จังหวัดชลบุรี (ภาพ 2-59) มีการกลอยชั้นบนของอาคารซึ่งเป็นพื้นที่พักผ่อนตอนกลางวัน คือห้องนอน ล้อมโถงกลางชั้นล่างซึ่งเป็นพื้นที่นั่งสมาธิ และเดินจงกรมในตอนกลางวัน นอกจากนี้ บริเวณพื้นที่ชั้นล่างสถาปนิกใช้วัสดุเป็นแกรนิตผิวมันเงาสะท้อนองค์ประกอบภายในอาคาร เพื่อสร้างบรรยากาศภายในเสมือนอาคารลอยอยู่บนผิวน้ำ (Art4d, ฉ. 139, กรกฎาคม 2550: 47-48)

ภาพ 2-59 อาคารพักของอุบาสิกา วัดเขาวชิรบรรพต จังหวัดชลบุรี (บน) ผังพื้นที่ชั้น 1 และชั้น 2 (ล่างซ้าย) บริเวณด้านหน้าอาคาร (ล่างขวา) การกลอยชั้นบนของอาคาร เป็นตัว U ล้อมโถงกลางที่ชั้นล่างซึ่งเป็นพื้นที่นั่งสมาธิ (ที่มา: (บน) Art4d, ฉ. 139 กรกฎาคม 2550: 51; (ล่างซ้าย-ขวา) ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554)

ผังชั้น 1

- 1 ทางเข้า
- 2 สระน้ำ
- 3 ทางเดินกลาง
- 4 ห้องนอนผู้สูงอายุ
- 5 ห้องน้ำ
- 6 ที่ตากผ้า
- 7 ชานนั่งสมาธิ
- 8 น้ำตก
- 9 พื้นที่นั่งสมาธิ

ผังชั้น 2

- 10 ห้องนอน
- 11 ห้องทำงาน

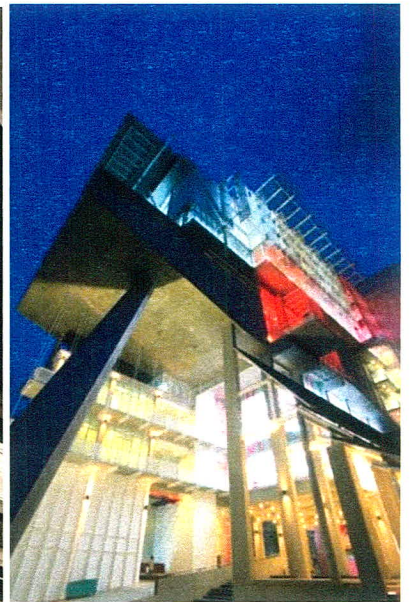
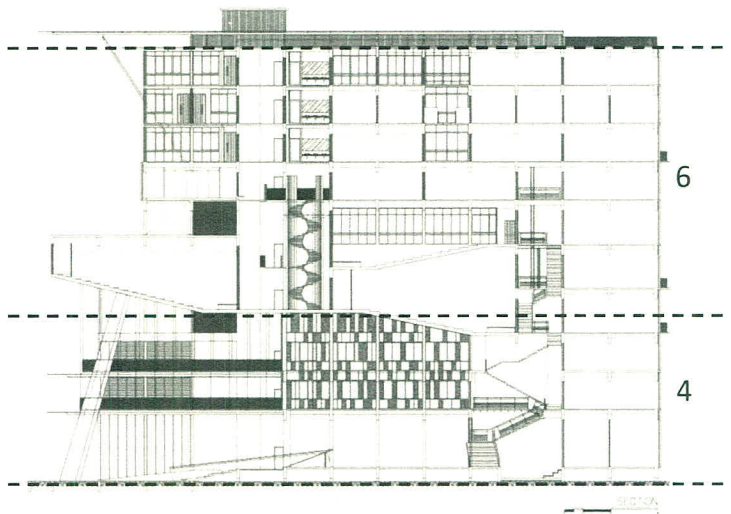

ในกรณีของอาคารสูงสมัยใหม่ มีการนำรูปแบบการยกลอยอาคารมาใช้เพื่อเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ได้อาคาร และเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศโปร่ง โล่ง ทำให้ที่ว่างของอาคารสูงบริเวณชั้นล่างมีปฏิสัมพันธ์และเชื่อมต่อกับบริบทโดยรอบ ต่างจากการสร้างฐานของอาคารสูงโดยทั่วไปที่นิยมสร้างผนังอาคารปิดล้อมโดยรอบ เช่น อาคารจุฬาพัฒน์ 13 (ภาพ 2-60) มีการยกส่วนห้องประชุมลอยจากระดับพื้น เพื่อเป็นพื้นที่ใช้สอยอเนกประสงค์ได้อาคาร และมีเสาเอียงมารับ เนื่องจากระดับการยกลอยของอาคารจุฬาพัฒน์ 13 ค่อนข้างมาก ทำให้สัดส่วนความสูงของอาคาร : ใต้ถุน/ชั้น 1 = 6 : 4 ซึ่งใกล้เคียงกับสัดส่วนความสูงของเรือนไทย (ตัวเรือน : ใต้ถุน = 5 : 4)

ภาพ 2-60 อาคารจุฬาพัฒน์ 13 กรุงเทพฯ (บนซ้าย) แสดงการยกลอยในอาคารสูง (บนขวา) รูปตัดแสดงสัดส่วนตัวอาคาร : ใต้ถุน (ล่างซ้าย) การมีหลังคาซ้อนชั้นบริเวณชั้น 1 เพื่อแสดงลักษณะไทยจากรูปทรงหลังคา (ล่างขวา) พื้นที่อเนกประสงค์ได้อาคาร

(ที่มา : (บนซ้าย) Google Image; บนขวา ล่างซ้าย-ขวา) พิรัช พัทธเสวต, กันยายน 2555)

2.2.4 ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ: อาคารกับน้ำและต้นไม้

สถาปัตยกรรมไทยมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต เห็นได้จากการตั้งถิ่นฐานในอดีตที่มีการสร้างบ้านเรือนไปตามสภาพพื้นที่ เช่น การปลูกเรือนเรียงรายหรือเกาะกลุ่มในที่ราบลุ่มหรือแม่น้ำลำคลอง การวางผังของเรือนไทยเป็นไปตามสภาพท้องถิ่นและสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกัน เช่น เมื่ออยู่ริมน้ำหรือลำคลอง ตัวเรือนวางยาวไปตามลำน้ำ หรือวางตัวเรือนยาวไปตามถนนเมื่ออยู่ริมถนน (ฤทัย ใจจรงค์, 2543: 43) และนำเอาธรรมชาติเข้ามามีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอาคาร ได้แก่ การปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้กลางลาน เป็นต้น

1. ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับน้ำ

การวางผังชุมชนและเมืองในอดีตมีความสัมพันธ์กับแหล่งน้ำทางธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ คลอง ทะเล เพื่อใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการดำรงชีวิต เกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์ เช่น สมัยสุโขทัยผู้คนมีความผูกพันกับน้ำทั้งในเชิงสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งปรากฏให้เห็นในการสร้างอาคารที่สัมพันธ์กับน้ำจำนวนมาก (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 161-164) สมัยอยุธยา นอกจากน้ำมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนเช่นเดียวกันแล้ว น้ำยังถูกใช้ในวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น การใช้น้ำเป็นแนวรั้วหรือคูเมืองในการป้องกันข้าศึก หรือการใช้น้ำเพื่อสื่อสัญลักษณ์ของระบบจักรวาลในการวางผังอาคารทางศาสนา เป็นต้น (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 187-190)

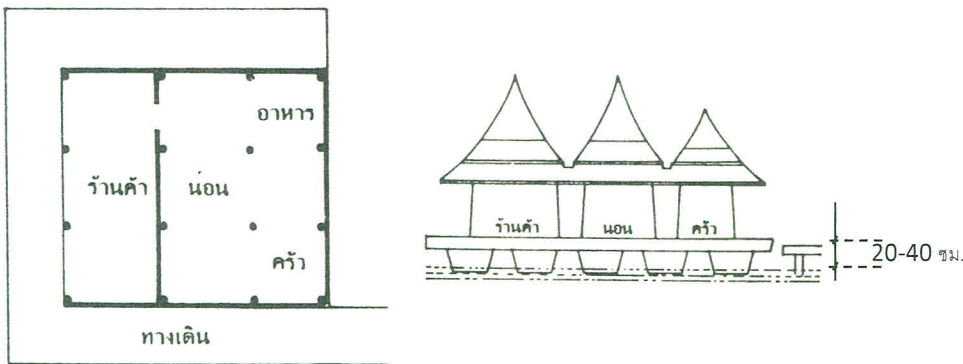
1) การลอยบนน้ำ

การลอยบนน้ำเป็นรูปแบบหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับน้ำ โดยเฉพาะรูปแบบเรือนพักอาศัยในสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ หรือคลอง (ภาพ 2-61) รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยบนน้ำมี 2 รูปแบบคือ เรือนปลูกบนเสาริมน้ำ และเรือนแพริมน้ำที่สร้างจากไม้

ภาพ 2-61 รูปแบบเรือนแพริมน้ำ (ซ้าย) ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา กรุงเทพฯ ในอดีต (ขวา) รูปแบบเรือนแพริมน้ำ ตัวเรือนวางบนแพยกลอยบนน้ำและมีทางเดินเท้าโดยรอบตัวเรือน
(ที่มา: (ซ้าย และขวา) Chakrabongse, 2002: 43, 44)

เรือนแพริมน้ำมีรูปแบบเหมือนกับรูปแบบของเรือนปลูกบนเสาตั้งแต่พื้นเรือนจนถึงหลังคา แตกต่างกันตรงที่สร้างบนแพไม้ไผ่หรือโป๊ะ และผูกกับเสาจอดอยู่ในแม่น้ำ ลำคลอง ลักษณะของเรือนแพโดยทั่วไปประกอบด้วยห้องเชื่อมต่อกัน 3 ห้อง ห้องด้านหน้าหันออกสู่ลำน้ำใช้สำหรับเป็นร้านค้า ในเวลากลางวัน ห้องตรงกลางเป็นห้องนอน ห้องด้านหลังเป็นห้องครัวหันเข้าหาฝั่ง (ภาพ 2-62) แพที่รองรับตัวเรือนมี 2 ลักษณะคือ ‘แพลูกบวบ’ ซึ่งเป็นไม้ไผ่ผูกรวมกันเป็นแพ และ ‘โป๊ะ’ ซึ่งเป็นไม้จริงต่อกันเป็นแพสี่เหลี่ยมยาว ตัวพื้นเรือนลอยอยู่บนน้ำประมาณ 20 - 40 เซนติเมตร (Chakrabongse, 2002: 42) มีชานหันหน้าเข้าหาน้ำ และมีทางเดินเท้าลอยน้ำเชื่อมระหว่างตัวเรือนแต่ละตัวเรือน และองค์ประกอบบางส่วนของอาคารอาจอยู่ในน้ำ ได้แก่ เสาอาคาร

ภาพ 2-62 (ซ้าย) ผังพื้นของเรือนแพริมน้ำ (ขวา) รูปด้านของเรือนแพริมน้ำ แสดงการวางห้อง 3 ห้องคือ ห้องด้านนอกติดน้ำเป็นร้านค้า ตรงกลางเป็นห้องนอน ห้องด้านหลังเป็นครัวติดกับฝั่ง และมีทางเดินล้อมรอบเรือนแพ (ที่มา: ฤทัย ใจจรงค์, 2543: 23)

เรือนแพริมน้ำในปัจจุบันมีรูปแบบที่สืบสานมาจากรูปแบบเรือนแพเดิม คือมีตัวเรือนตั้งอยู่บนแพลอยน้ำ และมีระเบียบทางเดินริมน้ำเชื่อมตัวเรือนเรียงต่อกันเป็นแนวยาว เรือนแพปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นอาคารสำหรับรองรับธุรกิจการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม/รีสอร์ทที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ มากกว่าการเป็นเรือนพักอาศัยส่วนบุคคล และมีการผสมผสานวัสดุสมัยใหม่ เช่น หลังคาเหล็กรีดลอนลูกฟูก หรือผนังสำเร็จรูป กับวัสดุท้องถิ่น เช่น หลังคาจาก ผนังไม้ไผ่สาน เป็นต้น (ภาพ 2-63)

ภาพ 2-63 รูปแบบเรือนแพริมน้ำปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นโรงแรม/รีสอร์ท (ที่มา: Google Image)

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีการจัดองค์ประกอบให้อาคารลอยบนน้ำ โดยนำลักษณะของเรือนริมน้ำมาอ้างอิงคือ มีทางเข้าอาคารด้านฝั่ง ตัวอาคาร ศาลาพักผ่อน และชานหันหน้าออกสู่น้ำ และมีเสาดอาคารบางส่วนตั้งอยู่บนน้ำ เช่น บ้าน The Local Hero House จังหวัดปทุมธานี (ภาพ 2-64)

ภาพ 2-64 บ้าน The Local Hero House จังหวัดปทุมธานี
(ที่มา: เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง สถาปนิก, มกราคม 2556)

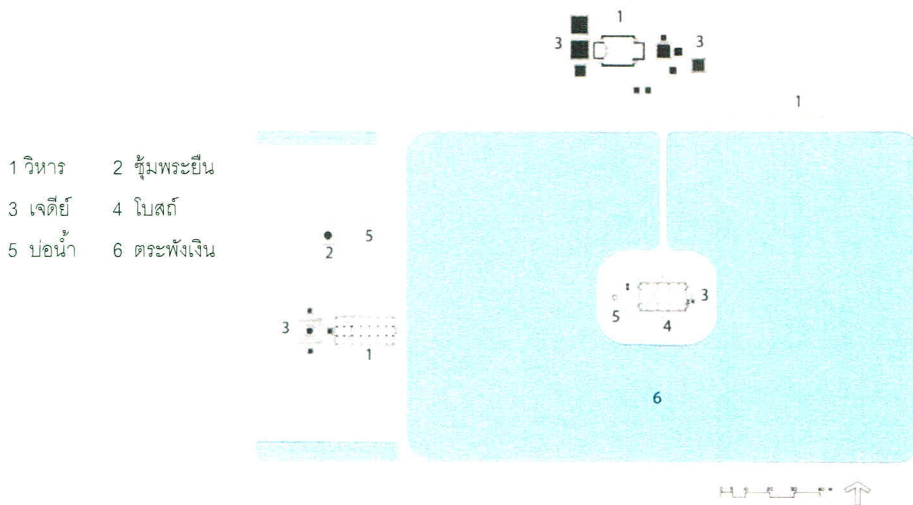

2) การใช้น้ำเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของอาคาร

สถาปัตยกรรมไทยมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในการใช้น้ำเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของอาคารตั้งแต่อดีต ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างสุนทรียภาพของอาคาร โดยการมีผืนน้ำสะท้อนอาคาร การสื่อความสงบ ความร่มรื่น และการช่วยเพิ่มความเย็นให้กับตัวอาคารเมื่อมีลมธรรมชาติพัดผ่านผืนน้ำสู่ตัวอาคาร รูปแบบการใช้น้ำกับอาคารได้แก่ 1) การมีน้ำโอบล้อมภายนอกอาคาร โดยมีทั้งรูปแบบการโอบล้อมด้วยน้ำโดยรอบอาคารเป็นรูปตัว O และการโอบล้อมด้วยน้ำเพียงบางส่วนของอาคารเป็นรูปตัว I, L, U เป็นต้น 2) การมีกลุ่มอาคารโอบล้อมน้ำ หรือการมีน้ำภายในอาคาร และ 3) การมีองค์ประกอบบางส่วนของอาคาร เช่น เสาวางในน้ำ เป็นต้น

รูปแบบการมีน้ำโอบล้อมภายนอกอาคารในสถาปัตยกรรมไทยในอดีต ตัวอย่างเช่น อาคารทางศาสนามีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับน้ำในเชิงสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อทางศาสนาพุทธแบบมหายาน ซึ่งเชื่อว่าโบสถ์หรือวิหารทำหน้าที่เป็นเรือสำหรับพาพุทธศาสนิกชนลอยไปให้พ้นทุกข์ ดังนั้น การวางผังวัดหลายแห่ง เช่น สุโขทัย จึงมีการวางโบสถ์หรือวิหารตั้งอยู่ในน้ำ โดยตั้งอยู่บนเกาะที่ล้อมรอบ

ด้วยน้ำ (ภาพ 2-65) หรือตั้งอยู่บนพื้นดินและมีคูน้ำล้อมรอบ ทั้งนี้ด้านหน้าของโบสถ์หรือวิหารต้องหันหน้าเข้าหาน้ำเสมอ ส่วนด้านหน้าซึ่งเป็นทางเข้าของวัดหันไปทางทิศใดก็ได้ (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 126-128)

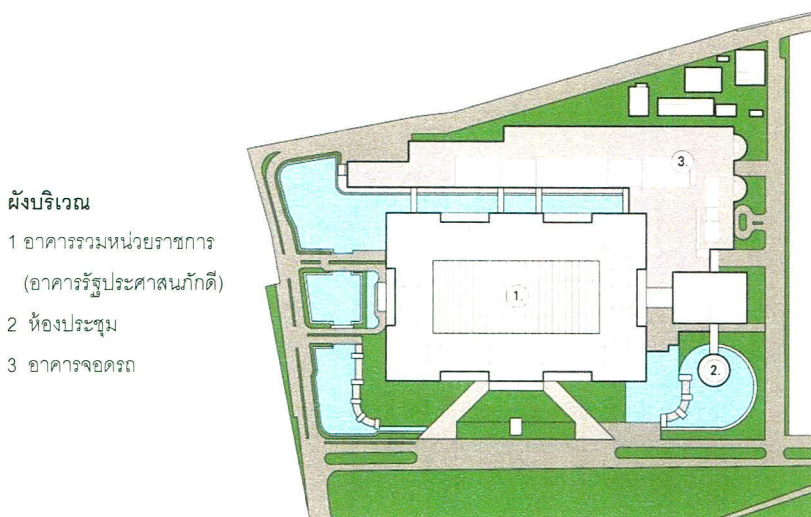

ภาพ 2-65 ผังวัดตระพังเงิน จังหวัดสุโขทัย แสดงการวางผังวัดบนเกาะล้อมรอบด้วยน้ำ (ที่มา: สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539: 127)

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีรูปแบบการใช้น้ำโอบล้อมภายนอกอาคาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างสุนทรียภาพให้กับอาคาร การอ้างอิงเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตที่ผูกพันกับน้ำ การเพิ่มความเย็นให้กับอาคาร หรืออาจมีวัตถุประสงค์เฉพาะเช่น การเป็นพื้นที่สำหรับบำบัดน้ำเสียจากภายในอาคาร หรือเป็นแนวรั้วของอาคาร ตัวอย่างเช่น อาคารศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ (ภาพ 2-66) มีการทำสระน้ำขนาดใหญ่โอบล้อมอาคารรวมหน่วยราชการบางด้าน เพื่อเป็นพื้นที่บำบัดน้ำเสียจากอาคาร และเพิ่มความสวยงามให้กับภูมิทัศน์โดยรอบ สัดส่วนของพื้นที่น้ำ : พื้นที่ภายในอาคารชั้น 1 = 1 : 1

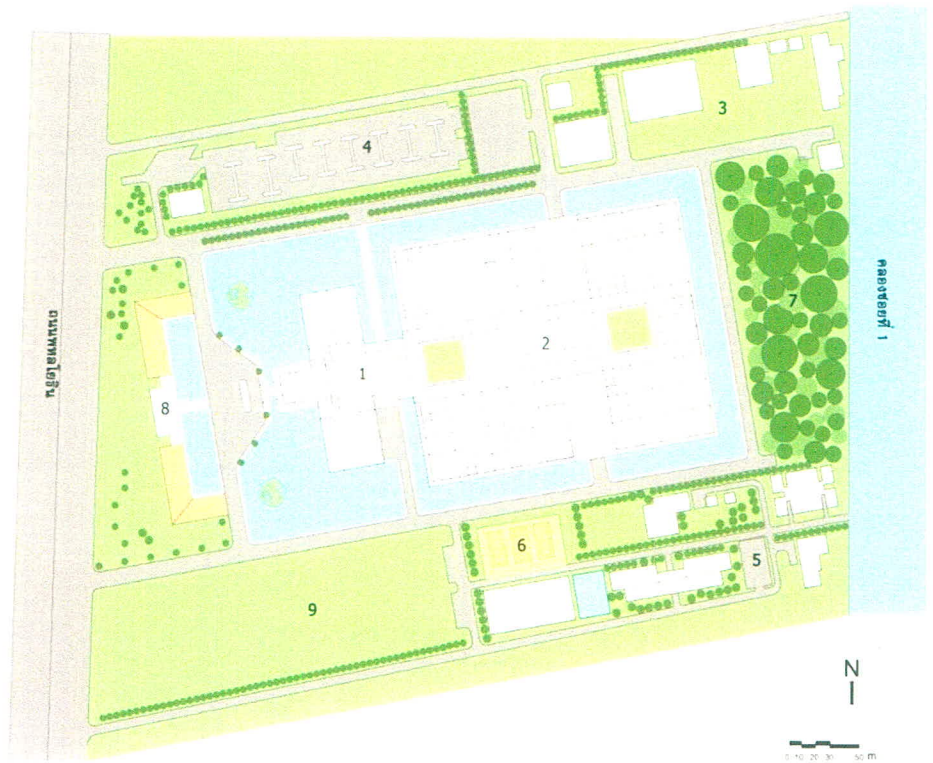
ภาพ 2-66 อาคารศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ (ซ้าย) ผังบริเวณ (ขวา) สระน้ำขนาดใหญ่ภายนอกอาคาร (ที่มา: (ซ้าย) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555; (ขวา) สุนทร บุญญาธิการ, กันยายน 2555)

อาคารโรงงานสถาปัตยกรรมใหม่ จังหวัดปทุมธานี (ภาพ 2-67) มีการวางผังอาคาร โดยมีแนวคูน้ำล้อมรอบภายนอกอาคาร เสมือนการวางผังอาคารทางศาสนาสมัยสุโขทัย ที่มีโบสถ์หรือวิหารบนเกาะกลางน้ำ มีทางเดินเท้าและเสารายโดยรอบ มีซุ้มทางเข้าเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย และมีลานโล่งสองลานกลางอาคาร (สำนักสถาปัตยกรรมธนารักษ์, 2546: 124-125) สัดส่วนของพื้นที่น้ำ : พื้นที่ภายในอาคารชั้น 1 = 2 : 3

ภาพ 2-67 อาคารโรงงาน
สถาปัตยกรรมใหม่ จังหวัดปทุมธานี
(บน) ผังบริเวณอาคารแสดงแนว
คูน้ำล้อมรอบภายนอกอาคาร
(ล่างซ้าย) การสร้างซุ้มทางเข้า
อาคารตามรูปแบบสถาปัตย-
กรรมสุโขทัยเพื่อการสื่อความ-
หมาย และมีคูน้ำล้อมรอบ
อาคาร (ล่างขวา) คูน้ำโอบล้อม
ภายนอกอาคาร
(ที่มา: (บน) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555;
(ล่างซ้าย-ขวา) ผู้วิจัย, กุมภาพันธ์
2555)

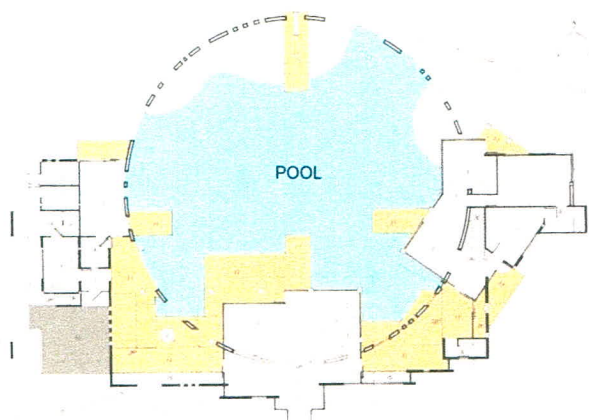

1 พื้นที่ส่วนอำนวยการ	2 พื้นที่ส่วนโรงงาน	3 พื้นที่สนับสนุน (ส่วนบริการ)
4 พื้นที่จัดรถ	5 พื้นที่ส่วนพักอาศัย	6 พื้นที่ส่วนนันทนาการ
7 พื้นที่การขยายตัว	8 พื้นที่เปิดโล่ง	9 พื้นที่สำหรับการขยายตัวในอนาคต

การมีกลุ่มอาคารโอบล้อมน้ำ หรือการมีน้ำภายในอาคารในสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น บ้านฉายศรี จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพ 2-68) มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับน้ำโดยจัดวางกลุ่มอาคารซึ่งเป็นเรือนพักอาศัยย่อย 3 หลังเรียงต่อเนื่องเป็นวงกลมโอบล้อมสระน้ำรูปวงกลมตรงกลาง และยกลอยบนน้ำ ตัวเรือนทั้งหมดหันด้านยาวเข้าหาน้ำโดยมีชานด้านหน้าเชื่อมต่อทุกหลัง และมีหลังคาทรงจั่วคลุมทั้งตัวบ้านและชาน (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2540: 72-84) สัดส่วนของพื้นที่น้ำ : พื้นที่ภายในอาคาร : ชานภายนอก = 5 : 3 : 2 (ปัจจุบันสระน้ำได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นสนามหญ้า)

ภาพ 2-68 บ้านฉายศรี จังหวัดเชียงใหม่ (ซ้าย) ผังพื้นบ้านชั้น 1 (ขวา) แสดงการยกลอยบนน้ำของเรือนทั้งสามหลัง โดยมีชานด้านหน้าเรือนเชื่อมต่อกัน (ที่มา: (ซ้าย และขวา) สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2540: 75, 77)

การมีองค์ประกอบบางส่วนของอาคารสัมพันธ์กับน้ำในสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น อาคารโรงเรียนนานาชาติ (ISB) (ภาพ 2-69) มีการวางผังอาคารโดยมีสระน้ำรูปวงกลมด้านหน้าทางเข้าอาคาร และมีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางขนานสองด้านของสวนตรงกลางกลุ่มอาคาร และมีองค์ประกอบบางส่วนของอาคาร เช่น ทางเดินเท้าลอยเหนือน้ำ และเสาต่างรูปทรงตั้งอยู่บนสระน้ำ เพื่อให้สอดคล้องและสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่ปลูกเรือนหันด้านหน้าลงแม่น้ำ (Arch & Idea, ปีที่ 1 ฉ. 6: 34)

ภาพ 2-69 อาคารโรงเรียนนานาชาติ (ISB) (ซ้าย) สระน้ำรูปวงกลมด้านหน้าทางเข้าอาคาร (ขวา) การจัดองค์ประกอบให้มีเสาต่างรูปทรงรายรอบอาคาร ตั้งอยู่บนสระน้ำรูปสี่เหลี่ยม ผืนผ้า (ที่มา: ผู้วิจัย, มีนาคม 2555)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับต้นไม้

สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติเป็นอย่างดี นอกเหนือไปจากการสร้างบ้านเรือนริมน้ำเพื่อการติดต่อค้าขาย ผนวกกับการรับลมและการถ่ายเทอากาศแล้ว การปลูกสร้างเรือนในพื้นที่ที่มีกลุ่มต้นไม้เดิม รวมถึงการปลูกต้นไม้ดอกไม้ในบริเวณพื้นดินรอบเรือนช่วยให้ตัวเรือนได้รับความร่มเย็น และได้รับกลิ่นของดอกไม้ใบไม้อีกด้วย ความต้องการของความร่มรื่นจากธรรมชาติจึงเป็นส่วนเสริมให้เรือนไทยมีลักษณะที่น่าอยู่ (สมภพ ภิรมย์ และคณะ, 2538: 52)

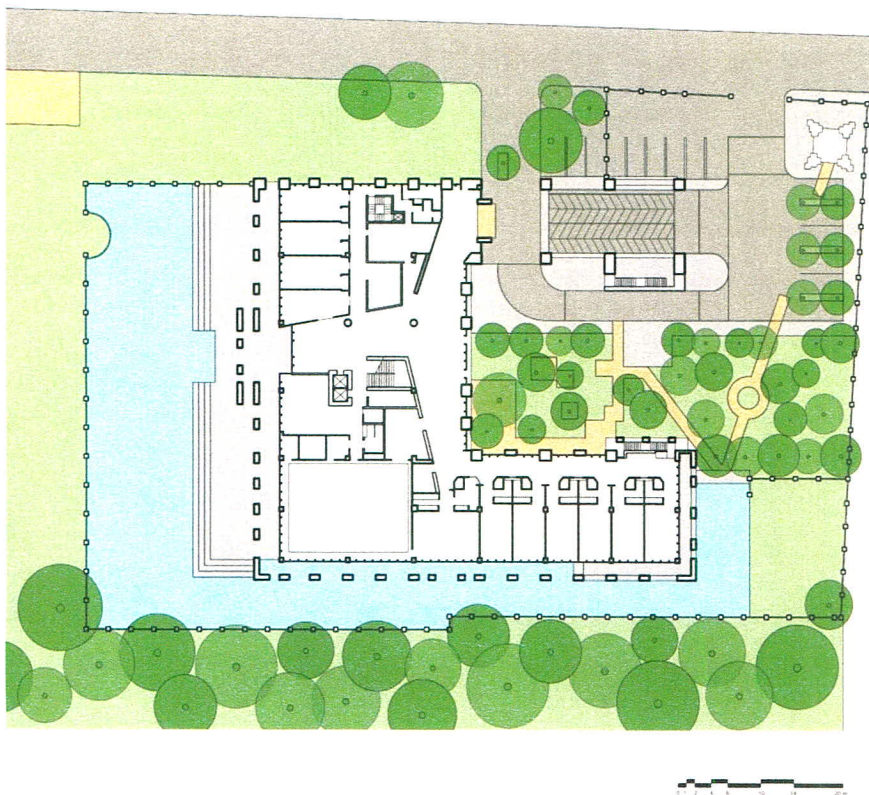
สำหรับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับต้นไม้มีหลายแนวทาง เช่น การวางผังอาคารโอบล้อมหมู่ต้นไม้เดิม การวางผังหมู่อาคารกระจายไปตามหมู่ต้นไม้เดิมในทำนองเดียวกับผังหมู่บ้านเรือนไทยในอดีต เป็นต้น ตัวอย่างสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ประเภทบ้านพักอาศัยที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับต้นไม้ เช่น บ้านเขื่อนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพ 2-70) มีการวางกลุ่มอาคารกระจายไปตามพื้นที่ว่างระหว่างกลุ่มต้นไม้เดิม และมีรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นอาคารเปิดโล่ง เรือนพักอาศัยมีได้ทุนสำหรับเป็นพื้นที่พักผ่อน มีลานเปิดโล่งเพื่อรับธรรมชาติโดยรอบ

ภาพ 2-70 บ้านเขื่อนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ (บน) ผังบริเวณ (ล่างซ้าย และล่างขวา) บรรยากาศโดยทั่วไป แสดงความกลมกลืนระหว่างอาคารกับต้นไม้ (ที่มา: (บน) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555; (ล่างซ้าย-ขวา) อาศรมสถาปนิกชุมชน และสิ่งแวดล้อม สถาบันอาศรมศิลป์, ตุลาคม 2555)

ตัวอย่างสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่มีการสร้างความสัมพันธ์กับระหว่างอาคารกับน้ำและต้นไม้ ได้แก่ อาคารทำเนียบองคมนตรี (ภาพ 2-71) มีการวางผังอาคารเป็นรูปตัว U โอบล้อมกลุ่มต้นไม้เดิม และมีน้ำล้อมภายนอกอาคารบางส่วนเพื่อเป็นรั้วเสมือนการใช้น้ำเป็นแนวรั้วหรือคูเมืองในอดีต และเพื่อสร้างความรู้สึกราวกับอาคารลอยบนน้ำ (สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2549: 66) สัดส่วนของพื้นที่ว่างตรงกลาง : พื้นที่ภายในอาคารชั้น 1 = 3 : 5 และสัดส่วนของพื้นที่น้ำ : พื้นที่ภายในอาคารชั้น 1 = 2 : 3

ภาพ 2-71 อาคารทำเนียบองคมนตรี (บน) ผังบริเวณแสดงการทำสระน้ำล้อมรอบอาคารเพื่อให้น้ำเป็นรั้ว (ล่าง) บริเวณภายนอกอาคารมีน้ำล้อมรอบ ทำให้เกิดความรู้สึกอาคารลอยบนน้ำ และกลมกลืนกับธรรมชาติ

(ที่มา: (บน) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555;
(ล่าง) สมาคมสถาปนิกสยามฯ, 2549: 66)

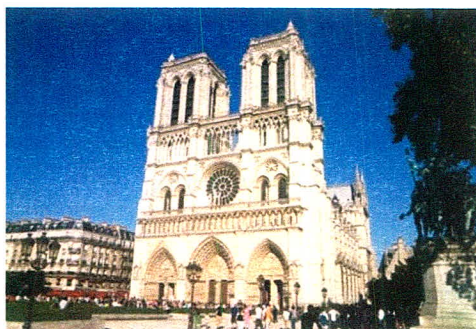
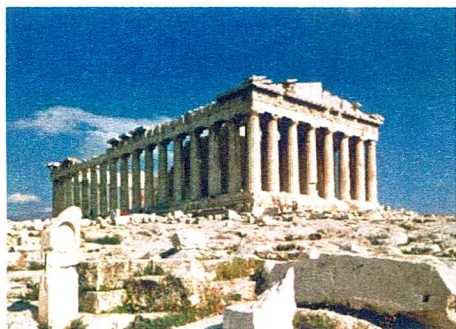
สรุปโดยรวมในเรื่อง การจัดองค์ประกอบ: รูปทรงและสัดส่วน คุณลักษณะ ได้
 ดังนี้ **รูปทรงและสัดส่วนของเรือนไทยที่แสดงความโปร่ง โล่ง** เกิดขึ้นจากปัจจัยที่
 หลากหลายประกอบกันคือ สุนทรียภาพเชิงโครงสร้าง ขนาดและสัดส่วนของร่างกาย
 มนุษย์ที่สัมพันธ์กับการใช้งาน สภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้นและการระบายอากาศ และ
 คติความเชื่อในเรื่องจำนวนเลขคี่ของจำนวนช่วงเสา การสืบสานปัจจัยเหล่านี้มาใช้ในการ
 การสร้างสรรค์ลักษณะไทยสมัยใหม่จึงเป็นแนวทางหนึ่ง ทั้งนี้ ต้องคำนึงปัจจัยอื่น ๆ
 ประกอบ เช่น สัดส่วนของร่างกายมนุษย์ ประเภทของอาคาร ขนาดของเครื่องเรือน
 สมัยใหม่ และประโยชน์ใช้สอยและกิจกรรมของวิถีชีวิตสมัยใหม่ ประกอบด้วย

องค์ประกอบของคุณลักษณะอื่น ๆ ของเรือนไทยคือ ลักษณะโอบล้อม
 ลักษณะยกลอย และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับธรรมชาติของที่ตั้ง เป็น
 รูปแบบที่เด่นชัดของสถาปัตยกรรมไทยในอดีตเช่นเดียวกัน **ลักษณะโอบล้อมแสดงถึง**
การปิดล้อมเพื่อให้เกิดพื้นที่ส่วนกลางคือ ลาน/ชาน/สวน/น้ำ โดยเป็นการปิดล้อมที่
 ยังคงความโปร่ง โล่ง และสัมพันธ์กับธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศของที่ตั้ง **ลักษณะ**
ยกลอยมีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลายในอดีต เช่น ยกลอยเพื่อป้องกันน้ำท่วมจาก
ภัยธรรมชาติในพื้นที่เสี่ยง หรือเพื่อเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ในการใช้งานหรือเก็บสิ่งของ
การนำลักษณะโอบล้อมและยกลอยของเรือนไทยมาใช้ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม
สมัยใหม่จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่เสริมสร้างลักษณะไทยให้กับอาคารเป็นอย่างดี

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารและธรรมชาติของที่ตั้ง (น้ำและ
ต้นไม้) สะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยที่มีความอ่อนน้อมและอยู่ร่วมใกล้ชิดกับธรรมชาติมา
 ตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะการสร้างเรือน วัด และวังที่มีความสัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลองและ
 ต้นไม้ในธรรมชาติ สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีการจัดองค์ประกอบอาคารให้มีน้ำหรือ
 สวนภายในอาคารหรือโอบล้อมภายนอกอาคาร และอาจมีวัตถุประสงค์ได้หลายรูปแบบ
 เช่น การใช้น้ำหรือต้นไม้ในเชิงสุนทรียภาพประกอบอาคาร การใช้น้ำเพื่อสื่อความหมาย
 หรืออ้างอิงวิถีชีวิตของคนไทยในอดีต การใช้น้ำหรือต้นไม้เพื่อเป็นเส้นทางสายตาไปสู่ส่วน
 สำคัญของอาคาร การใช้น้ำเป็นทางสัญจรในโครงการ การใช้น้ำหรือต้นไม้เป็นแนวกัน
 หรือรั้วของอาคาร เป็นต้น ทั้งนี้ ปัจจัยอื่น ๆ ที่ต้องคำนึงในการสร้างสภาวะการอยู่
 ร่วมกับธรรมชาติของอาคาร ได้แก่ การจัดวางทิศทางของอาคารที่สอดคล้องกับ
 ภูมิอากาศท้องถิ่น ขนาดและสัดส่วนของอาคารที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม การ
 ผสมผสานวัสดุพื้นถิ่นและวัสดุสมัยใหม่ และวิธีการก่อสร้างที่ผสมผสานภูมิปัญญาเชิง
 ช่างท้องถิ่น

2.3 การจัดองค์ประกอบเพื่อการสื่อความหมายของสังคมไทยแบบพหุ- ลักษณะ: แบบไทยผสมผสาน

สถาปัตยกรรมมีความเกี่ยวข้องกับ 'สัญลักษณ์ (symbol)' และ 'ความหมาย (meaning)' สถาปัตยกรรมตะวันตกตั้งแต่สมัยคลาสสิกเป็นต้นมาล้วนสื่อสารถึงสัญลักษณ์ที่ซับซ้อนขึ้นกว่าสิ่งก่อสร้างในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ตัวอย่างเช่น การแสดงความศรัทธาต่อพระเจ้าในสถาปัตยกรรมสมัยกรีกด้วยการใช้รูปทรงเรขาคณิตบริสุทธิ์ที่สื่อความสมบูรณ์แบบเชิงอุดมคติของโลกที่พระเจ้าสร้างขึ้น (ภาพ 2-72 ซ้าย) หรือการสื่อสภาพสังคม ศาสนา และการปกครองในสถาปัตยกรรมประเภทอาคารศาสนาสมัยกลาง (ภาพ 2-72 ขวา) เป็นต้น

ภาพ 2-72 การสื่อความหมายของสถาปัตยกรรมตะวันตก (ซ้าย) วิหารพาเธนอน (Parthenon) สถาปัตยกรรมกรีกที่ใช้รูปทรงเรขาคณิตบริสุทธิ์ (ขวา) วิหารนอเตรอ-ดาม (Notre-Dam) ประเทศฝรั่งเศส แสดงความศรัทธาที่มีต่อศาสนาคริสต์ผ่านทางลวดลายประดับบนอาคารที่มาจากเรื่องราวในคัมภีร์ไบเบิล (ที่มา: Google Image)

โรเบิร์ต เวนทิวรี (Robert Venturi) สถาปนิกอเมริกัน ได้สร้างสรรค์งานเขียนที่มีชื่อเสียงคือ *Complexity and Contradiction in Architecture* ใน ค.ศ. 1966 โดยกล่าวถึงการหวนกลับไปสู่การสร้างความหมายที่ซับซ้อนและขัดแย้งในสถาปัตยกรรม อิทธิพลของงานเขียนชิ้นนี้รวมถึงงานเขียนชิ้นต่อมาคือ *Learning from Las Vegas* ใน ค.ศ. 1972 ได้ส่งอิทธิพลเป็นอย่างสูงต่อการออกแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก ซึ่งขณะนั้นกำลังเกิดกระแสต่อต้านสถาปัตยกรรมโมเดิร์นรูปแบบ 'กล่อง' ที่แลดูน่าเบื่อและไร้ความหมาย สถาปัตยกรรมโพสต์โมเดิร์นที่เกิดขึ้นตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา จึงให้ความสำคัญต่อ 'การสื่อความหมาย (signification)' ของรูปทรง และองค์ประกอบต่าง ๆ โดยสามารถจำแนกรูปแบบสถาปัตยกรรมโพสต์โมเดิร์นได้หลายแนวทาง แนวทางที่สำคัญได้แก่ แนว 'ประวัติศาสตร์นิยม (historicism)' เป็นการนำรูปแบบและองค์ประกอบจากสถาปัตยกรรมในอดีตที่ถูกยกย่องว่างดงามมาใช้อีกครั้ง โดยเฉพาะแนวคลาสสิก เพื่อสื่อถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตในอดีต (ภาพ 2-73 ซ้าย) และแนว 'พหุ-

นิยม (pluralism)' เป็นการนำเอาองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งอาจมาจากสิ่งของ วัตถุ เรื่องราวอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน โดยไม่จำกัดอยู่กับองค์ประกอบจากอดีต (ภาพ 2-73 ขวา) (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2539: 63-65)

ภาพ 2-73 (ซ้าย) อาคารเอทีแอนด์ที (AT & T Building) เป็นแนวประวัติศาสตร์นิยม แสดงการนำรูปแบบหน้าบัน (pediment) สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการมาใช้ (ขวา) โรงแรมสวอน (Swan Hotel) เป็นแนวพหุนิยม แสดงการนำองค์ประกอบที่สื่อบรรยากาศชายทะเล เช่น หงส์ เปลือกหอย คลื่น ฯลฯ มาใช้

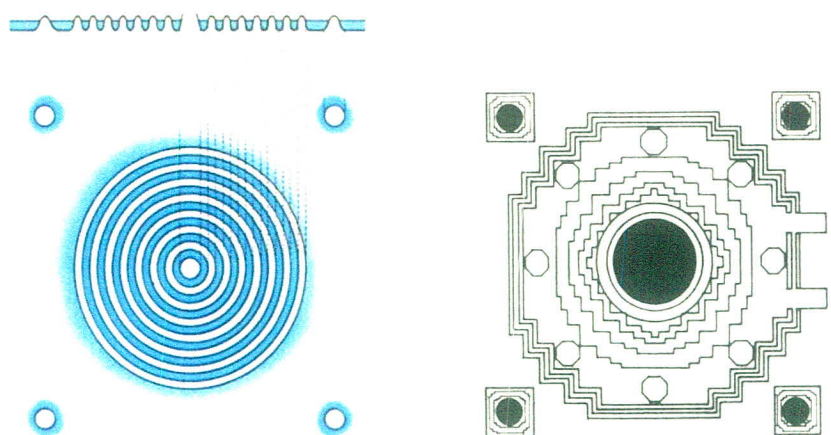
(ที่มา: (ซ้าย) Gossel, 1991: 341; (ขวา) Ghirardo, 1996: 55)

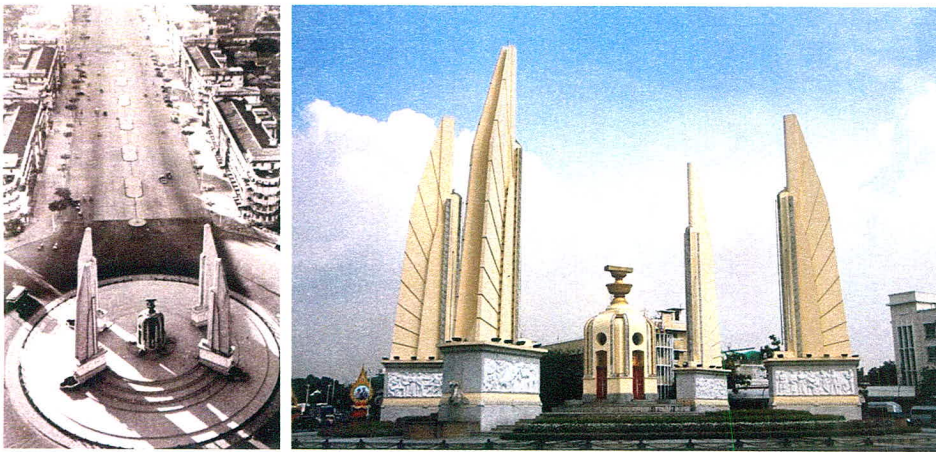
สถาปัตยกรรมไทยตั้งแต่อดีตมีการสื่อความหมายถึงคติทางศาสนา ความเชื่อ อุดมการณ์ทางสังคม ความสัมพันธ์กับบริบทที่ตั้งอาคาร ฯลฯ ผ่านทางการวางผัง รูปทรง และองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ เช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมตะวันตก ตัวอย่างเช่น การสื่อความหมายถึงคติไตรภูมิที่กล่าวถึงโลกทั้งสามคือ โลกมนุษย์ สวรรค์ และนรก ในการวางผังอาคารทางศาสนา โดยสื่อถึงแบบจำลองของจักรวาลที่มีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง และมีเขาสัตบริภัณฑ์ล้อมรอบเป็นวงแหวนเจ็ดวง ทั้งเขาพระสุเมรุและเขาสัตบริภัณฑ์ถูกล้อมด้วยสี่ทันทดรสมุทรร และรอบนอกของเขาสัตบริภัณฑ์ในทิศใหญ่ทั้งสี่ทิศเป็นที่ตั้งของทวีปใหญ่สี่ทวีปและทวีปน้อยอีกสี่ทวีป (โชติ กัลยาณมิตร, 2539: 24) (ภาพ 2-74)

ภาพ 2-74 การสื่อความหมายถึงคติไตรภูมิ (ซ้าย) แผนผังและรูปตัดของภูมิจักรวาล (ขวา) ผังเจดีย์วัดกุฎีดาว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาจากรูปจำลองภูมิจักรวาลเจดีย์องค์กลางคือเขาพระสุเมรุเจดีย์เล็กทั้ง 4 มุมคือทวีปภูเขาประจำทิศทั้งสี่

(ที่มา: (ซ้ายและขวา) สุเมธ จุมสายน อยุธยา, 2539: 18, 19)

นอกจากการสื่อความหมายคติทางศาสนาแล้ว สถาปัตยกรรมไทยในอดีตมีการสื่อความหมายถึงประเด็นอื่น ๆ เช่น การสื่ออุดมการณ์ของชาติในเรื่องความเสมอภาค ซึ่งเป็นหนึ่งใน “หลัก 6 ประการ” ของคณะราษฎร ในสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ตัวอย่างเช่น อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มีการใช้พานรัฐธรรมนูญสื่อแทนความเสมอภาคและประชาธิปไตย และการใช้สัญลักษณ์ที่สื่อถึงเหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ผ่านทางตัวเลข ได้แก่ ปีกทั้งสี่ด้านมีความสูง 24 เมตร ปืนใหญ่โดยรอบอนุสาวรีย์มีจำนวน 75 กระบอก และพระขรรค์รองรับพานรัฐธรรมนูญ 6 เล่มหมายถึงหลัก 6 ประการ เป็นต้น (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2550: 311-312) (ภาพ 2-75)

ภาพ 2-75 อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย กรุงเทพฯ
(ที่มา: Google Image)

สถาปัตยกรรมโพสต์โมเดิร์นจากสังคมตะวันตกได้ส่งอิทธิพลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยเช่นเดียวกัน งานออกแบบสถาปัตยกรรมในช่วง พ.ศ. 2526-2532 ให้ความสนใจต่อการสื่อความหมายทางสัญลักษณ์มากขึ้น เพื่อสร้างเอกลักษณ์เฉพาะของอาคาร องค์การ หรือเพื่อสร้างการจดจำจากระยะไกลของอาคารสูง (วิมลสิทธิ หรยางกูร: 2536, 304-306) โดยมีทั้งแนวประวัติศาสตร์นิยม (ภาพ 2-76 ซ้าย) ซึ่งนำรูปแบบและองค์ประกอบจากสถาปัตยกรรมในอดีตมาใช้กับอาคารสมัยใหม่ แต่ส่วนใหญ่เป็นการนำองค์ประกอบจากสถาปัตยกรรมตะวันตกมาใช้ เช่น เสาและหน้าบันแบบโรมัน เป็นต้น จึงก่อให้เกิดการวิพากษ์มากมายถึงความเหมาะสมต่อบริบทของประเทศไทย และแนวพหุนิยม (ภาพ 2-76 ขวา) ซึ่งนำรูปแบบและองค์ประกอบจากสิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่สื่อความหมายเฉพาะ หรือสื่อถึงลักษณะไทยรูปแบบอื่น ๆ เช่น เครื่องจักรสาน ลายผ้าทอ หรือการนำสัญลักษณ์ขององค์การ เป็นต้น มาใช้กับอาคารสมัยใหม่

ภาพ 2-76 สถาปัตยกรรมโพสท์โมเดิร์นในประเทศไทย (ซ้าย) อาคารอัมรินทร์พลาซ่า แสดงการนำองค์ประกอบจากสถาปัตยกรรมตะวันตกมาใช้ เช่น เสาและลวดลายแบบโรมัน (ขวา) อาคารสำนักงานใหญ่ธนาคาร ยูโอบี (มหาชน) มีแนวคิดมาจากหุ่นยนต์เพื่อสื่อถึงวิทยาการอนาคต (ที่มา: Google Image)

อย่างไรก็ตาม สังคมไทยได้เปลี่ยนผ่านจากสังคมแบบเกษตรกรรมในอดีตไปสู่สังคมแบบพาณิชยกรรมสมัยใหม่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีลักษณะเป็น 'สังคมแบบพหุลักษณะ' ที่ซับซ้อนและหลากหลายกว่าสังคมในอดีต คือมีการผสมผสานรูปแบบสังคม เชื้อชาติ วัฒนธรรม และศาสนาที่ต่างกันเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นเอกภาพ การจัดองค์ประกอบเพื่อสื่อความหมายในสถาปัตยกรรมที่สะท้อนสังคมไทยแบบพหุลักษณะดังกล่าวจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างสรรค์ลักษณะไทยสมัยใหม่ โดยสามารถแบ่งเป็นสองแนวทางคือ การสื่อความหมายเชิงรูปธรรม: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย และ การสื่อความหมายเชิงนามธรรม: สถาปัตยกรรมที่สะท้อนสภาพสังคมไทยสมัยใหม่ การใช้แนวทางใดแนวทางหนึ่งกับอาคารขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ประเภทของอาคาร ประโยชน์ใช้สอยของอาคาร ความรวดเร็วในการสื่อ 'สาร (message)' ถึงผู้ใช้อาคารหรือผู้พบเห็น และบริบทแวดล้อมของที่ตั้ง เป็นต้น

2.3.1 การสื่อความหมายเชิงรูปธรรม: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย

1. การสื่อความหมายด้วยองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

การจัดองค์ประกอบเพื่อสื่อความหมายเชิงรูปธรรม โดยผสมผสานลักษณะเชิงรูปธรรมของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของแต่ละภาค ซึ่งได้แก่การนำเอารายละเอียดองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมในแต่ละพื้นถิ่น (วิมลสิทธิ หรยางกูร, 2539: 53) ผสมผสานเข้ากับรูปทรงและวัสดุสมัยใหม่ เป็นแนวทางหนึ่งที่น่าไปสู่รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยที่ตอบสนองกับกิจกรรมและประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน โดยมีการนำรูปทรงและสัดส่วนของตัวอาคาร และรูปแบบหลังคาของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ และปรับให้เหมาะสมกับภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และประโยชน์ใช้สอย และกิจกรรมของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่

การสื่อความหมายเชิงรูปธรรมในแนวทางนี้ เป็นการนำเอา 'รูปสัญลักษณ์ (signifier)' มาใช้เพื่อสื่อสารให้เกิด 'ความหมายสัญลักษณ์ (signified)' ขึ้น ซึ่งเป็นแนวคิดในเรื่อง 'ระบบสัญลักษณ์ (sign system)' ของนักภาษาศาสตร์ชาวสวิสคือ เฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ในทศวรรษที่ 1950 โซซูร์ได้ศึกษาภาษาในระบบที่เป็นหน่วยย่อย และสรุปว่า ภาษาเป็นระบบที่ประกอบด้วยหน่วยที่เล็กที่สุดที่เรียกว่า 'สัญลักษณ์ (sign)' สัญลักษณ์เป็นระบบที่สื่อความหมายหรือความคิดต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการสื่อสารระหว่างมนุษย์ขึ้นในสังคม และเป็นระบบที่เป็นอิสระจากการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สัญลักษณ์ซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของภาษานี้ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง 2 สิ่งด้วยกัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 3-36) คือ

1) **รูปสัญลักษณ์ (signifier)** คือ รูปเสียง พยัญชนะ เสียงที่เปล่งออกมา เครื่องหมาย วัตถุ หรือภาพ

2) **ความหมายสัญลักษณ์ (signified)** คือ มโนทัศน์ (concept) หรือความหมายที่โยงถึงรูปสัญลักษณ์นั้น ๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์นี้ ก่อให้เกิดความหมายในการรับรู้ภาพหรือเสียงนั้น ๆ ในสมองของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ การนำรูปสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยในอดีตมาใช้กับอาคารสมัยใหม่จึงเป็นแนวทางการสื่อความหมายเชิงรูปธรรมที่นิยมในสังคมไทย โดยใช้รูปสัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นสากลและสื่อความหมายที่ไม่ซับซ้อน ตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ขององค์ประกอบจากสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นดังตาราง 2-4

ตาราง 2-4 ตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ขององค์ประกอบจากสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น

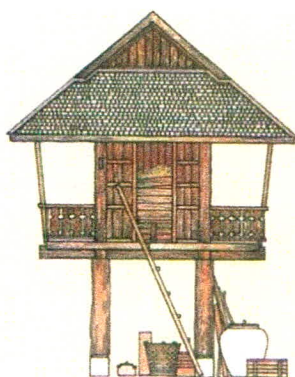
รูปสัญลักษณ์ (signifier)		ความหมายสัญลักษณ์ (signified)
หลังคาทรงจั่วสูง และชายคายื่นยาว	➔	ลักษณะไทยที่แสดงการคุ้มแดดคุ้มฝน ของเรือนไทย
ผนังเฉียงสอบเข้าสู่ด้านบน	➔	ลักษณะไทยที่แสดงโครงสร้างและผนัง ของเรือนไทยภาคกลาง
ผนังเฉียงสอบออกสู่ด้านบน	➔	ลักษณะไทยที่แสดงโครงสร้างและผนัง ของเรือนไทยภาคเหนือ

ตัวอย่างการนำรูปสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ประเภทบ้านพักอาศัย เช่น บ้านทิพทัส (ภาพ 2-77) แสดงการใช้ค้ำยัน การใช้เสากลมที่สอบปลายด้านบนและแยกออกจากฝาผนัง การมีชายคายื่นยาว และการทำช่องเปิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมแคบยาว เป็นต้น

ภาพ 2-77 บ้านทิพทัส กรุงเทพฯ (บน) บริเวณด้านหน้า (ล่าง) รูปตัดแสดงการนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ (ที่มา: ธนาคารอาคารสงเคราะห์, 2556: 163)

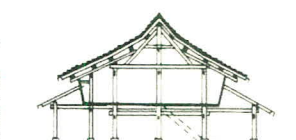
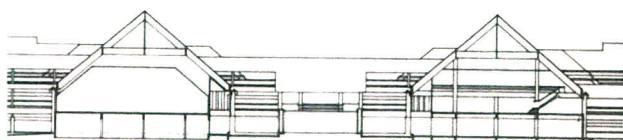
ตัวอย่างการนำรูปสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ประเภทอาคารสาธารณะ เช่น อาคารธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพ 2-78) เป็นการนำรูปแบบยุ่งฉางพื้นถิ่นของภาคเหนือที่เรียกว่า 'หลองข้าว' เป็นรูปแบบอาคารเพื่อสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ และการเป็นที่เก็บรักษาสมบัติของชาติ เหมือนยุ่งฉางที่ใช้เก็บข้าว รูปสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ได้แก่รูปสัญลักษณ์ของผนังอาคารที่เอียงออกทางด้านบนเหมือนผนังของเรือนยุ่งฉาง เป็นต้น นอกจากนี้ สัดส่วนของอาคารธนาคาร (หลังคา : ตัวเรือน : ใต้ถุน) เท่ากับ 4 : 5 : 5 ซึ่งสอดคล้องกับสัดส่วนเดียวกันของยุ่งฉางเก็บข้าวพื้นถิ่น และมีการใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น กระเบื้องท่อนแสง แผงกันแดดอลูมิเนียม เป็นต้น

ภาพ 2-78 อาคารธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ (ซ้าย) ด้านหน้าอาคาร (ขวา) รูปด้านของยุ่งฉางเก็บข้าวพื้นถิ่นภาคเหนือ

(ที่มา: (ซ้าย) ผู้วิจัย, ธันวาคม 2554; (ขวา) Sthapita-nonda & Mertens, 2005: 39)

อาคารโรงเรียนนานาชาติ (ISB) กรุงเทพฯ นำรูปแบบหรือรูปสัญลักษณ์ของหลังคา และสัดส่วนอาคารด้านสกัดมาจากเรือนพื้นถิ่นแบบสิบสองปันนา (ภาพ 2-74 บนซ้าย และล่างซ้าย) มาใช้กับอาคารสองหลังบริเวณด้านหน้าโครงการคือ อาคารห้องประชุมทางซ้าย และอาคารห้องสมุดทางขวา (ภาพ 2-79 บนขวา และล่างขวา)

ภาพ 2-79 อาคารโรงเรียนนานาชาติ (ISB) กรุงเทพฯ (บนซ้าย) อาคารห้องประชุม และห้องสมุด (ล่างซ้าย) รูปตัดผ่านอาคารห้องประชุมและห้องสมุด (บนขวา) เรือนพื้นถิ่นในสิบสองปันนา (ล่างขวา) รูปตัดเรือนพื้นถิ่นในสิบสองปันนา (ที่มา: (บนซ้าย) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555; (ล่างซ้าย) Wangrungrun, 1996: 144; (บนขวา) Google Image กลาง); (ล่างขวา) Aasen, 1988: 73)

นอกจากการนำรูปสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ในการจัดองค์ประกอบแล้ว การสื่อความหมายเชิงรูปธรรมอีกแนวทางหนึ่ง ได้แก่ การนำองค์ประกอบหรือ 'รูปสัญลักษณ์' ของสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงมาใช้กับอาคารสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น อาคารบรมราชกุมารี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ (ภาพ 2-80) แสดงการนำเอารูปสัญลักษณ์ของหน้าจั่วจากอาคารเดิมของคณะอักษรศาสตร์มาใช้เป็นเส้นกรอบลึกเข้าไปในผนังอาคาร และการนำรายละเอียดอาคารเดิมมาลดทอนและตกแต่งอาคาร

ภาพ 2-80 (ซ้าย) อาคารบรม-
ราชกุมารี (ขวา) อาคารเดิม
ของคณะอักษรศาสตร์
(ที่มา: (ซ้าย) Arch & Idea, ปีที่ 1 ฉ.
3: 38; (ขวา) Google Image)

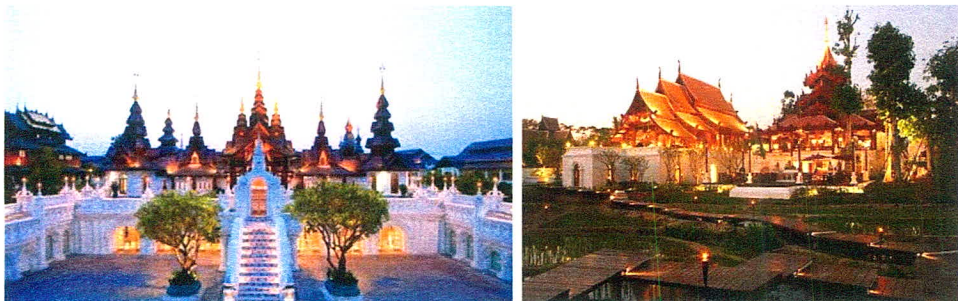
อีกตัวอย่างหนึ่งเช่น อาคารทำเนียบองคมนตรี กรุงเทพฯ (ภาพ 2-81) มีการนำองค์ประกอบเชิงรูปธรรมหรือ 'รูปสัญลักษณ์' จากพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส หรือ วัดพระแก้ววังหน้า ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงมาใช้กับรูปด้านหน้าอาคาร เช่น รูปสัญลักษณ์ของหน้าจั่ว รูปสัญลักษณ์ของเสารายด้านหน้าอาคาร เป็นต้น ทั้งนี้ ยังเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อประวัติศาสตร์ และสื่อความเจียมเนื้อเจียมตัวซึ่งเป็นลักษณะอุปนิสัยของคนไทยอีกด้วย

ภาพ 2-81 (ซ้าย) อาคารทำ-
เนียบองคมนตรี (ขวา) พระ
อุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส
หรือวัดพระแก้ววังหน้า
(ที่มา: (ซ้าย) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555;
(ขวา) Google Image)

นอกจากนี้ การจัดองค์ประกอบเพื่อสื่อความหมายเชิงรูปธรรมอีกแนวทางหนึ่ง ได้แก่ การนำองค์ประกอบหรือ ‘รูปสัญลักษณ์’ ของสถาปัตยกรรมไทยประเพณีประเภทวัด และวัง มาใช้กับอาคารสาธารณะเชิงพาณิชย์ ซึ่งสามารถยอมรับได้มากกว่าการนำมาใช้ กับอาคารพักอาศัย² (Sthapitanonda and Mertens, 2005: 244) แต่อาจส่งผลให้เกิด ข้อวิพากษ์หรือประเด็นขัดแย้งในเรื่องการละเมิดฐานานุลักษณะของอาคารได้ เช่น กรณี ของอาคารโรงแรมดาราเทวี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น (ภาพ 2-82)

2. การสื่อความหมายด้วยลักษณะไทยรูปแบบอื่น ๆ

นอกจากการนำเอารูปแบบเชิงรูปธรรมหรือรูปสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มาใช้ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่แล้ว อีกแนวทางหนึ่งได้แก่การนำ ลักษณะไทยรูปแบบอื่น ๆ หรือรูปสัญลักษณ์รูปแบบอื่น ๆ มาผสมผสานเข้ากับรูปทรงและ วัสดุสมัยใหม่ ซึ่งอาจมาจาก ‘ไทยพื้นบ้าน (folk Thai)’ เช่น การนำรูปทรงจากสิ่งของหรือ งานหัตถกรรมพื้นถิ่นมาใช้กับรูปทรงของหลังคาหรืออาคาร เพื่อสื่อความหมายของ อาคารที่สัมพันธ์กับท้องถิ่นภูมิภาคของที่ตั้ง ตัวอย่างเช่น อาคารเซ็นทรัลพลาซา ขอนแก่น (ภาพ 2-83) มีการทำผนังอาคารซ้อนสองชั้น (double-skin façade) โดยผนัง ชั้นนอกมีแนวคิดมาจากการนำรูปสัญลักษณ์ของลายสานกันของงานหัตถกรรมพื้นบ้านของ อีสาน (ก่องข้าวเหนียว) มาใช้ เพื่อสื่อความหมายถึงลักษณะไทยของภาคอีสาน

ภาพ 2-82 อาคารโรงแรม ดาราเทวี จังหวัดเชียงใหม่ มีการนำรูปแบบสถาปัตยกรรม ของวัดทางภาคเหนือเป็นรูป แบบอาคารโรงแรม (ซ้าย) ทางเข้าด้านหน้า โรงแรมเป็น ลานโล่ง และมีบันได ขึ้นสู่โถง ทางเข้าโรงแรม (ขวา) อาคาร ส่วนหนึ่งภายในโรงแรม (ที่มา: Google Image)

² "Traditional forms have been a wellspring of inspiration for new sacred and public architecture. The size and function of many of these buildings encourage architects to adapt features from traditional religious and royal style that would be inappropriate in residential application. Commercial architecture too can successfully draw on these traditions if they are approached with sensitivity."

ภาพ 2-83 (ซ้าย) อาคารเซ็น- ทรัลพลาซา ขอนแก่น เปรียบ เทียบกับ (ขวา) ประติมากรรม ก่องข้าวเหนียวยักษ์ในสวน สาธารณะ (ที่มา: (ซ้าย) Google Image; (ขวา) ผู้วิจัย, มกราคม 2556)

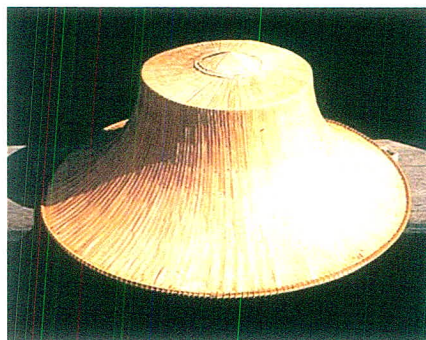
อาคารศูนย์ประชุมอเนกประสงค์กาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ภาพ 2-84) แสดงการประยุกต์ใช้รูปแบบหลังคาทรงจั่วโค้งจากรูปทรงและเส้นสายโค้งของ ‘กูบ’ เพื่อสื่อความหมายถึงลักษณะไทยของภาคอีสานเช่นเดียวกัน เนื่องจากอาคารนี้สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีการใช้วัสดุผนังหลังคา สีเหลืองซึ่งเป็นสีของวันจันทร์อันเป็นวันพระราชสมภพ (สุมาลี ประทุมพันธ์: 2540, 20) นอกจากนี้ ยังมีการลดมุขหลังคาทั้งด้านหน้าและด้านหลังอาคารเพื่อลดทอนขนาดของ ผนังหลังคาโค้งซึ่งมีขนาดใหญ่

ภาพ 2-84 (ซ้าย) กูบของ
อีสาน ซึ่งเป็นส่วนประทุน
หลังคารถ หลังช้าง หรือหลัง
เกวียนที่มีรูปโค้ง (ขวา) อาคาร
ศูนย์ประชุมอเนกประสงค์
กาญจนาภิเษก
(ที่มา: (ซ้าย) Google Image; (ขวา)
สุมาลี ประทุมพันธ์, 2540: 17)

อาคารศาลาไทย (Thai Pavilion) ในงานเวิลด์เอ็กซ์โป 2015 เมืองมิลาน ประเทศอิตาลี แสดงการนำรูปทรงของ ‘งอบ’ ซึ่งเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นมาใช้กับ รูปทรงหลังคาส่วนโถงทางเข้าอาคาร เพื่อสื่อความหมายถึงวัฒนธรรมข้าวของสังคมไทย และสอดคล้องกับแนวความคิดหลักของงานคือ “Feeding the Planet, Energy for Life” ซึ่งเกี่ยวข้องกับอาหารและเกษตรกรรม (ภาพ 2-85)

ภาพ 2-85 (ซ้าย) งอบ (ขวา)
อาคารศาลาไทย เวิลด์เอ็กซ์โป
2015 เมืองมิลาน ประเทศ
อิตาลี
(ที่มา: Google Image)

2.3.2 การสื่อความหมายเชิงนามธรรม: สถาปัตยกรรมที่สะท้อนสภาพสังคม-ไทยสมัยใหม่

การจัดองค์ประกอบเพื่อสื่อความหมายเชิงนามธรรม เช่น ความโปร่ง โล่ง ความเบาโลย ความสงบ/ความสด ความร่มรื่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยในอดีตนั้น มีแนวทางการทำโดยการยกอาคารลอย การจัดวางหมู่อาคารกระจายกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่ไม่ยึดติดกับการนำองค์ประกอบเชิงรูปธรรม (วิมลสิทธิ หรยางกูร, 2539: 54) หรือนำเอา ‘รูป-สัญลักษณ์’ จากสถาปัตยกรรมไทยมาใช้เพียงแนวทางเดียว โดยต้องนำมาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับปัจจัยสภาพแวดล้อมและบริบทร่วมสมัยที่มีความหลากหลายและซับซ้อนกว่าสังคมในอดีตบริบทปัจจุบัน รวมทั้งปัจจัยทางด้านวัสดุและวิธีการก่อสร้างสมัยใหม่ เช่น มีการผสมผสานวัสดุพื้นถิ่นกับวัสดุสมัยใหม่เข้าด้วยกัน

ปิยลดา เทวกุล ได้กล่าวถึงคุณลักษณะ หรือ ‘ถ้อยฉันท์ลักษณะ’ ของเรือนไทย 5 ประการ ได้แก่ 1) ต้นไม้และความร่มรื่น 2) ทิศทางแนวตั้งและฐานานุรูป 3) ลักษณะโอบล้อม ความเป็นชั้นเป็นเชิง ลักษณะดึงดูด 4) ความอ่อนช้อย อ่อนน้อม อ่อนหวาน และ 5) รากเหง้าและความทรงจำ (ปิยลดา เทวกุล, ม.ล., 2543: 106) ทั้ง 5 ประการนี้แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ไทยในเชิงนามธรรมที่แสดงการอยู่ร่วมอย่างกลมกลืนระหว่างเรือนไทยกับธรรมชาติ ทั้งในมิติทางกายภาพและมิติของความผูกพันกับสถานที่ (place) ที่เกี่ยวข้องกับรากเหง้าของอดีตและความทรงจำ ในประเด็นเรื่องความอ่อนช้อย อ่อนน้อม อ่อนหวานนั้น ปิยลดาเห็นว่าองค์ประกอบของเรือนไทย เช่น เส้นสายโค้งของบันลุ่ม สัดส่วนทางตั้งของตัวเรือน ยอดแหลมของจั่ว และรายละเอียดอื่น ๆ แสดงออกถึงความอ่อนช้อยในธรรมชาติ และความนุ่มนวลอ่อนหวานในเชิงอุดมคติของอิสตรีในวรรณคดีไทยอีกด้วย (ปิยลดา เทวกุล, ม.ล., 2543: 106-107)

สำหรับประเด็นเรื่องความสงบ/ความสดในสถาปัตยกรรมไทยนั้น แสงอรุณ รัตกสิกรได้กล่าวถึง ‘ความสด’ ว่าเป็นลักษณะเด่นในสถาปัตยกรรมไทย โดยเฉพาะวัดในสมัยอดีต แสงอรุณเห็นว่า

“เสนาสนะอันสด มีได้หมายแต่เพียงการทำที่พักที่ควบคุมไม่ให้มีเสียงรบกวนเท่านั้น ความสดนี้จะผ่านทั้งทางหู และทางตา อันได้แก่ การดู (visual) ผ่านทางกาย อันได้แก่ความร้อน หนาว ผ่านทางกลิ่นคือรส แต่สำหรับงานด้านสถาปัตยกรรม ความสดอันเกิดขึ้นจากการดูเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ความสดจากความร้อนหนาวนั้น มนุษย์

เราระมัดระวังเอาใจใส่มากอยู่แล้ว แต่ความสงสัยอันเกิดจากการมองเป็นสิ่งที่เราใส่ใจ
น้อยไป ผลของการละเลยข้อนี้ทำให้เรามีเสนาสนะที่รบกวนจักษุประสาทอยู่เต็มเมือง
โดยอาศัยกรรมวิธีทางสถาปัตยกรรม ความสงสัยจะสร้างขึ้นได้จากลักษณะของ *form*,
line, *color*, *texture*" (แสงอรุณ รัตกลีกร, 2523: 69-74)

สถาปัตยกรรมญี่ปุ่นมีลักษณะเด่นชัดในเรื่องความสงบ/ความสงัดเช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมไทย แต่แสดงออกในรูปแบบที่ต่างออกไป เรือนไทยแสดงความสงบ/ความสงัดที่เกิดจากรูปทรงที่เรียบง่าย โครงสร้างและฝากระเบื้องที่โปร่ง และการแยกเรือนออกเป็นเรือนย่อย ๆ เชื่อมต่อกันด้วยชาน/ระเบียง ไม่นิยมสร้างรูปทรงที่บิด้นขนาดใหญ่ เรือนไทยจึงมีลักษณะเปิดโล่งทางสายตาจากที่ว่างภายในเรือนสู่ธรรมชาติแวดล้อมภายนอก (ภาพ 2-86 บน) เรือนญี่ปุ่นมีการปิดล้อมและที่บิด้นทางสายตาว่า ความสงบ/ความสงัดที่เกิดขึ้นจึงเกิดจากการปิดล้อมพื้นที่ภายในด้วยอาคารและกำแพงที่บิด้นขาดจากธรรมชาติแวดล้อมภายนอก เพื่อสร้างความสงบ/ความสงัดจากสวนกลางบ้าน (ภาพ 2-86 ล่าง)

ภาพ 2-86 (บน) เรือไทยพื้น
ถิ่นภาคเหนือ มีลักษณะเปิดโล่ง
สู่ภายนอก (ล่าง) เรือญี่ปุ่น
แสดงความสงบ/ความสงัด
ภายในอาคารที่เกิดจากลักษณะ
ทางกายภาพที่แตกต่างกัน

(ที่มา: (บพ.) Chakrabongse, 2002: 119; (ล่าง) ชัยยศ อิมฺภวพรพันธุ์, 2550: 136)

การนำลักษณะเชิงนามธรรมของเรือนไทยเหล่านี้มาใช้ภายใต้สภาพสังคมสมัยใหม่ที่มีวิถีชีวิตแตกต่างไปจากอดีต และมีกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบมากขึ้น จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่น่าไปสู่สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ได้ ตัวอย่างการสื่อความหมายเชิงนามธรรมในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ประเภทบ้านพักอาศัย เช่น บ้านเอือนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพ 2-87) มีการวางผังบริเวณเพื่อรองรับวิถีชีวิตสมัยใหม่คือเป็นพื้นที่ทั้งสำหรับการพักผ่อนและการทำงาน โดยใช้แนวคิดการวางผังของเรือนและหมู่บ้านในชนบท คือมีการแยกตัวเรือนออกเป็นเรือนย่อย ๆ เพื่อแยกพื้นที่พักผ่อนออกจากพื้นที่ทำงาน และมีศาลาธรรมเป็น 'ใจบ้าน' เพื่อเป็นพื้นที่ต้อนรับแขก และเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการยกลอยตัวเรือนเป็นได้ทุน มีลานเปิดโล่งเพื่อเปิดรับภาพธรรมชาติโดยรอบเสมือนลักษณะเปิดโล่งของเรือนไทย และนำเอาวัสดุพื้นถิ่น เช่น ไม้ กระเบื้องดินเผา ผสมผสานกับวัสดุสมัยใหม่ เช่น คอนกรีตเปลือย บรรยากาศโดยรวมแสดงลักษณะไทยทั้งเชิงรูปธรรมจากรูปแบบเรือนพื้นถิ่น และเชิงนามธรรมจากความโปร่งโล่ง ความสงบ/ความสงัดจากธรรมชาติและชุมชนโดยรอบและความร่มรื่น

ภาพ 2-87 บ้านเอือนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ (บน)บรรยากาศโดยรวมของบ้านเอือนธรรม แสดงความสงบ/ความสงัดจากธรรมชาติ (ล่าง) กลุ่มอาคารส่วนหนึ่งประกอบ ด้วย เรือนเจ้าของบ้านทางซ้าย เรือนพี่สาวทางขวา และมีศาลาธรรมตรงกลางเสมือน 'ใจบ้าน'

(ที่มา: (บน และล่าง) อาศรมสถาปนิก ชุมชนและสิ่งแวดล้อม สถาบันอาศรมศิลป์, ตุลาคม 2555)

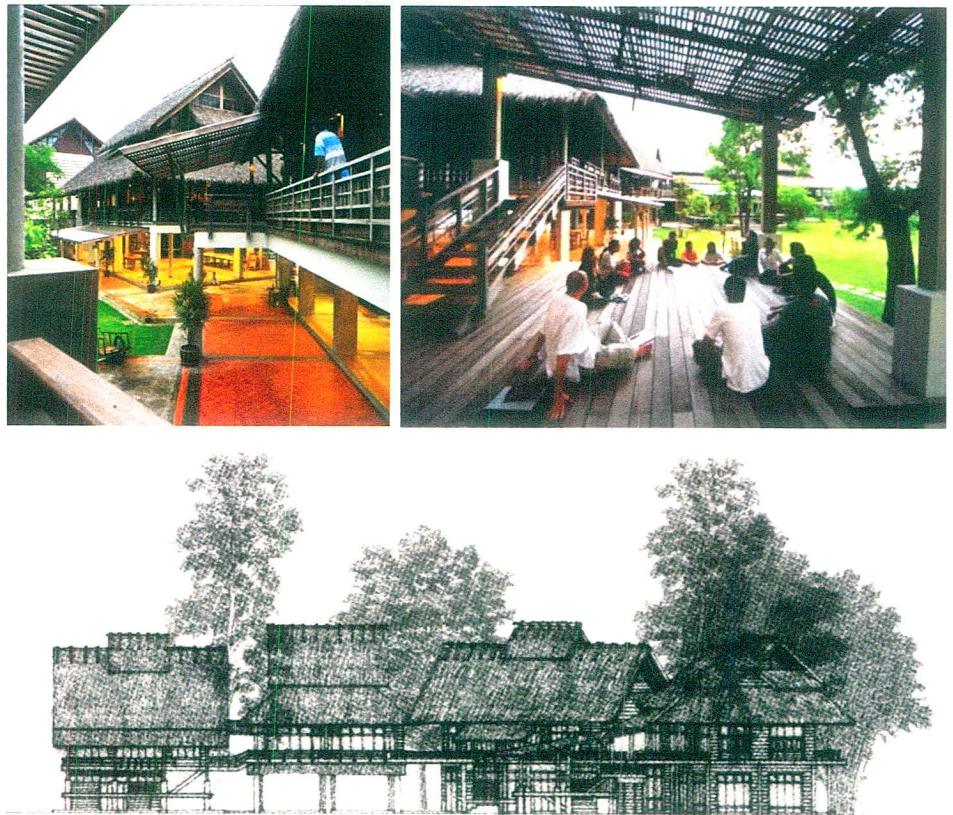

ตัวอย่างอาคารประเภทสาธารณะ เช่น อาคารสถาบันอาศรมศิลป์ กรุงเทพฯ (ภาพ 2-88) เป็นกลุ่มอาคารเรียนจำนวน 5 หลังซึ่งมีประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลายเช่น ห้องประชุม ห้องเรียนรวม สตูดิโอ ห้องทำงาน ห้องสมุด มีการแสดงลักษณะไทยคือ การยกลอยบริเวณชานไม้ และการมีทางเดินเท้าและระเบียงเชื่อมต่อระหว่างอาคารทั้ง 5 หลังเข้าด้วยกัน การยกลอยพื้นอาคารแสดงความเบา ลอย และความโปร่งโล่ง เช่นเดียวกับเรือนไทยในอดีต มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับธรรมชาติของที่ตั้งโดยรอบ และการสร้างความสงบ/ความสงบสุขของหมู่อาคาร ด้วยการกระจายหมู่อาคารให้กลมกลืนกับหมู่ต้นไม้เดิม รวมทั้งการใช้วัสดุพื้นถิ่น เช่น ไม้ กระเบื้องดินเผา และหลังคาจาก

ภาพ 2-88 อาคารสถาบันอาศรมศิลป์ กรุงเทพฯ (บนซ้าย) บริเวณทางเดินชั้น 1 และระเบียงชั้น 2 เชื่อมต่อระหว่างอาคารทั้ง 5 หลังเข้าด้วยกัน (บนขวา) บริเวณชานไม้ยกลอยจากพื้น มีหลังคาโปร่งคลุม แสดงความเบาลอยและความโปร่งโล่ง (ล่าง) รูปด้านอาคารทิศใต้ แสดงการยกลอยตัวอาคาร

(ที่มา: (บนซ้าย) อาศรมสถาปนิก ชุมชนและสิ่งแวดล้อม สถาบันอาศรมศิลป์, ตุลาคม 2555; (บนขวา และล่าง) Sthapitanonda, 2010: 240, 244.)

สรุปได้ว่า การจัดองค์ประกอบเพื่อสื่อความหมายของสังคมไทยแบบพหุ-ลักษณะ: แบบไทยผสมผสาน ทั้งเชิงรูปธรรมและเชิงนามธรรม เป็นแนวทางการสร้างสรรค์ลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมที่เป็นที่นิยม โดยเฉพาะความนิยมในแนวทางเชิงรูปธรรมซึ่งเป็นการนำรูปแบบหรือ 'รูปสัญลักษณ์' จากสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น หรือสิ่งของอื่น ๆ ที่เป็นตัวแทนของความเป็นไทยมาใช้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาคารกับ

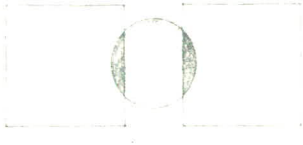
ท้องถิ่นที่ตั้ง และสร้างเอกลักษณ์ของอาคารให้เป็นที่จดจำได้ง่ายต่อผู้ใช้อาคาร แนวทางนี้จึงแสดง 'ความตั้งใจ' และ 'การสร้างความปลอดภัย' ของสถาปนิกอย่างชัดเจนในการนำองค์ประกอบหรือรูปสัญญะนั้น ๆ มาใช้กับอาคาร และอาจพิจารณาได้ว่าเป็นการนำ 'เปลือก' จากรูปแบบอดีตมาใช้ห่อหุ้มปัจจุบัน ส่วนในกรณีของการนำรูปแบบหรือ 'รูป-สัญญะ' จากสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมาใช้ต้องมีความระมัดระวังเป็นอย่างสูง และอาจนำมาใช้ได้บางกรณี เช่น อาคารราชการที่มีความสำคัญระดับชาติ หรืออาคารเชิงพาณิชย์ประเภทโรงแรมเพื่อสร้างจุดขายต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ในทางตรงกันข้าม การสื่อความหมายเชิงนามธรรมจากสถาปัตยกรรมไทยในอดีต เช่น ความโปร่ง โล่ง ความเบาลอย ความสงบ/ความสงบ ความร่มรื่น เป็นแนวทางที่ไม่ได้เป็นการนำ 'เปลือก' จากอดีตมาใช้ แต่เป็นการนำ 'แก่น' จากอดีตมาใช้ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่มีรูปแบบของการใช้สอยสลับซับซ้อนมากกว่าอาคารในอดีต จึงเป็นการสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการคิดและวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งของสถาปนิกมากยิ่งขึ้น

2.4 การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อที่ว่าง

2.4.1 การเชื่อมต่อที่ว่างภายในและภายนอก

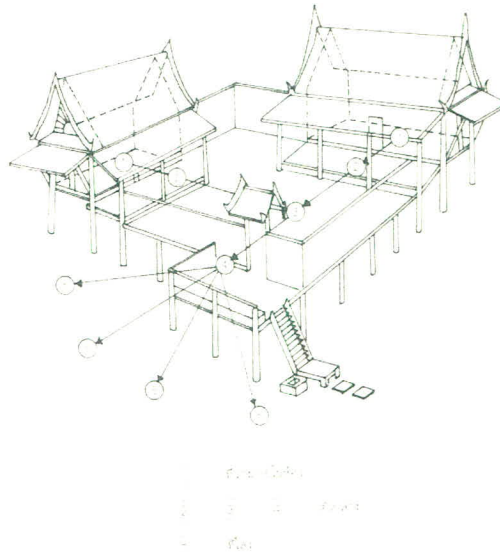

ภาพ 2-89 รูปแบบของการเชื่อมต่อด้วย “ที่ว่างร่วม (spaces linked by a common space)”

(ที่มา: Ching, 1979: 195)

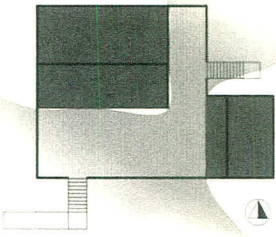
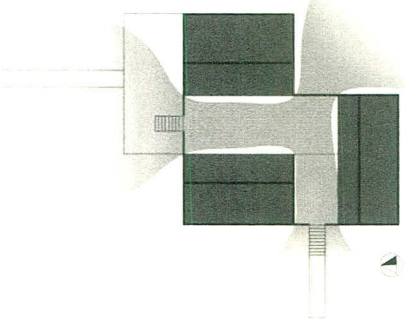
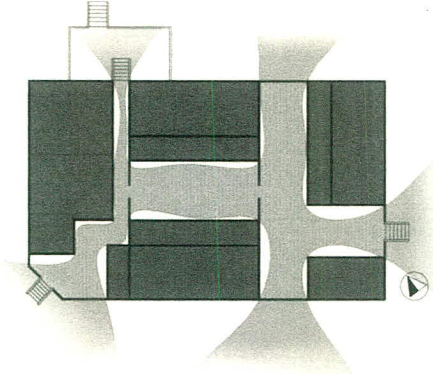
ภาพ 2-90 การเชื่อมต่อของที่ว่างของเรือนไทย จากภายในเรือน สู่วังโล่งภายนอกของเรือนไทย โดยมีตัวกลางคือระเบียงชาน และนอกชาน เป็นตัวเชื่อมสู่วังโล่งภายนอก

(ที่มา: กัทราวดี ศิริวรรณ, 2550: 122)

การวางผังของเรือนไทยแสดงเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งคือ “การไหลไปมาของที่ว่าง” ในกรณีของเรือนสำหรับครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยเรือนนอน 1 หลังและเรือนครัวอีก 1 หลัง มีชานเชื่อมและมีรั้วลักษณะโปร่งล้อมรอบ ผู้ที่อยู่ที่ระเบียงหรือชานสามารถมองผ่านออกไปสู่วังโล่งภายนอกได้ เกิดการไหลไปมาของที่ว่างภายในและภายนอก (ตาราง 2-5 รูปแบบ 1) ในกรณีของเรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยาย ประกอบไปด้วยเรือนหลายหลังตั้งอยู่ในระยะห่างกัน และมีรั้วลักษณะโปร่ง ทำให้สามารถมองผ่านที่ว่างภายในออกไปสู่วังโล่งภายนอกได้ เกิดการไหลไปมาของที่ว่างภายในและภายนอกเช่นเดียวกัน (ตาราง 2-5 รูปแบบ 2 และ 3) (ฤทัย ใจจงรัก, 2543: 242)

ตาราง 2-5 การไหลไปมาของที่ว่างในผังพื้นที่ของเรือนสำหรับครอบครัวเดี่ยว และ เรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยายแบบ 1 และแบบ 2

รูปแบบ	ผังอาคารแสดงการไหลไปมาของที่ว่าง
1. เรือนสำหรับครอบครัวเดี่ยว	เรือนนายเพี้ยน กระฉ่างทิพย์ อ.บางปะอิน จ.พระนครศรีอยุธยา
2. เรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยายแบบ 1	เรือนผู้ใหญ่บ้านทองดี จันทรดำ อ.บางขุนเทียน กรุงเทพฯ
3. เรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยายแบบ 2	พระตำหนักเรือนต้น กรุงเทพฯ

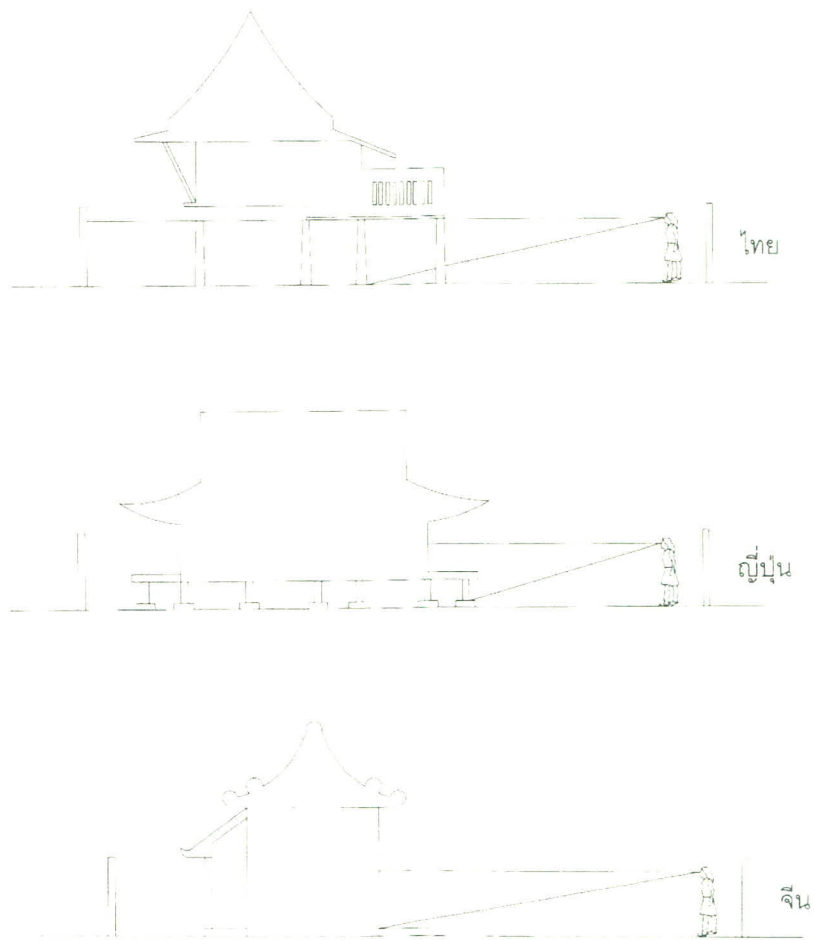
(ที่มารูป: ฤทัย ใจจรงค์, 2543: 106, 66, 53)

นอกจากนี้ การยกลอยของเรือนไทยสูงพ้นศิระเพื่อเป็นได้ถุน ทำให้สายตาสามารถมองผ่านได้ถุนของตัวเรือนสู่อีกด้านหนึ่งได้ เกิดการไหลไปเทมาของที่ว่างในรูปด้านและรูปตัด สร้างการรับรู้ของสายตาเกิดความรู้สึกเสมือนอาคารเบา ลอย ต่างจากเรือนญี่ปุ่นและเรือนจีนซึ่งไม่มีการไหลไปเทมาของที่ว่างในรูปด้านและรูปตัด เนื่องจากเรือนญี่ปุ่นยกสูงจากพื้นดินประมาณ 1 เมตร และเรือนจีนอยู่ติดระดับพื้นดิน ทำให้สายตาที่ยืนอยู่ในตำแหน่งเดิมไม่สามารถมองผ่านตัวเรือนสู่อีกด้านหนึ่งได้ (ภาพ 2-91) สำหรับความรู้สึกเบา ลอยนั้น เรือนญี่ปุ่นเบา ลอยกว่าเรือนจีนเล็กน้อย แต่หนักกว่าเรือนไทย ทั้งนี้เป็นเพราะอิทธิพลของดินฟ้าอากาศที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นผลผลักดันให้รูปร่างลักษณะของสถาปัตยกรรมแตกต่างกันไปด้วย (ฤทัย ใจจงรัก, 2543: 242)

ภาพ 2-91 (บน) การยกได้ถุนสูงของเรือนไทย สายตาสามารถมองผ่านได้ถุนไปยังรั้วอีกด้านหนึ่งได้ และสร้างความเบา ลอย (กลาง) เรือนญี่ปุ่นปลูกสูงจากพื้นดินประมาณ 1 เมตร (ล่าง) เรือนจีนปลูกอยู่ติดระดับพื้นดิน

(ที่มา: ภัทราวดี ศิริวรรณ, 2550: 124-125)

1. ระดับความสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง

การเชื่อมต่อที่ว่างในเรือนไทยเป็นลำดับนี้ ยังแสดงความสัมพันธ์กับลำดับของความสว่างในเชิงสุนทรียภาพ นิจ หิญชีระนันท์ ได้จำแนกระดับความแตกต่างของความสว่างในเรือนไทยเป็นสามระดับ เรียงลำดับจากความมืดไปสู่ความสว่าง ได้แก่ พื้นที่ค่อนข้างมืด (ตัวเรือน) พื้นที่แสงสลัว (ระเบียงหรือพะไล) และพื้นที่สว่างมีแสงแดด (ชาน) (ภาพ 2-92) (นิจ หิญชีระนันท์, มิถุนายน 2539: 116-117) ขณะที่ Robert Powell ได้จำแนกระดับความแตกต่างของความสว่างในเรือนไทยไว้สองระดับ ได้แก่ พื้นที่มืด (เรือน/ห้องซึ่งมีหลังคาทรงจั่วคลุม) และพื้นที่สว่างภายนอก (ระเบียง/ชาน) (Powell, 2003: 24) ดังนั้น เรือนไทยมีเอกลักษณ์ในระดับความสว่างจากภายในสู่ภายนอกจากความสว่างน้อย ไปสู่ความสว่างปานกลาง และความสว่างมากตามลำดับ

ภาพ 2-92 ระดับความสว่างเชิงสุนทรียภาพในเรือนไทย 3 ระดับ (บนซ้าย) พื้นที่ค่อนข้างมืด ได้แก่ ตัวเรือน (บนขวา) พื้นที่แสงสลัว ได้แก่ ระเบียงหรือพะไล (ล่าง) พื้นที่สว่างภายนอก ได้แก่ ชาน (ที่มา: (บนซ้าย และล่าง) นิจ หิญชีระนันท์, 2539: 117; (บนขวา) Chakrabongse, 2002: 59)

แนวคิดเรื่องลำดับของความสว่างในเชิงสุนทรียภาพเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของเรือนญี่ปุ่นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการสร้าง “พื้นที่แสงสลัว” ในอาคารซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมในอดีตของประเทศญี่ปุ่น จุนอิชิโร ทานิชากิ ได้ประพันธ์ *เอิร์เงาสลัว (In Praise of Shadows)* โดยกล่าวถึงความมืดสลัวที่เกิดขึ้นในห้องและเรือนญี่ปุ่นโบราณ รวมทั้งความสลัวที่เกิดขึ้นในงานเครื่องปั้นดินเผาจากวัสดุที่ใช้ที่มีผิวสัมผัสขรุขระและมันวาว ซึ่งกำลังถูกคุกคามจนเลือนหายไปจากสิ่งประดิษฐ์

และวิถีชีวิตสมัยใหม่แบบตะวันตก เช่น แสงสว่างจากโคมไฟและหลอดไฟ วัสดุใสและสะท้อนแสงเช่นแก้ว เป็นต้น

“... ทุกครั้งที่เห็นซุ้มของห้องแบบญี่ปุ่นที่จัดสร้างอย่างมีรสนิยม ข้าพเจ้าอดรู้สึกพิศวงไม่ได้กับความเข้าใจในความลึกซึ้งของเงาสลัวและการรู้จักการใช้แสงและเงาอย่างชาญฉลาดของเรา เหตุว่าความงามจากซุ้มภาพนี้มีได้เป็นผลงานสร้างสรรค์จากเครื่องกลอันแยบยล หากแต่ความงามนั้นเกิดจากการจัดที่ว่างด้วยไม้ธรรมดาและผนังอันสามัญ เพื่อให้แสงอันน้อยนิดที่ถูกดูดซึมเข้าไปในซุมนั้นกลายเป็นเงาสลัวอันมืดทึบภายในความว่างเปล่านั้นเอง...” (จุนอิจิโร ทานิชากิ, สุวรรณ วาศไศยวรรณ (แปล), 2553: 70-71)

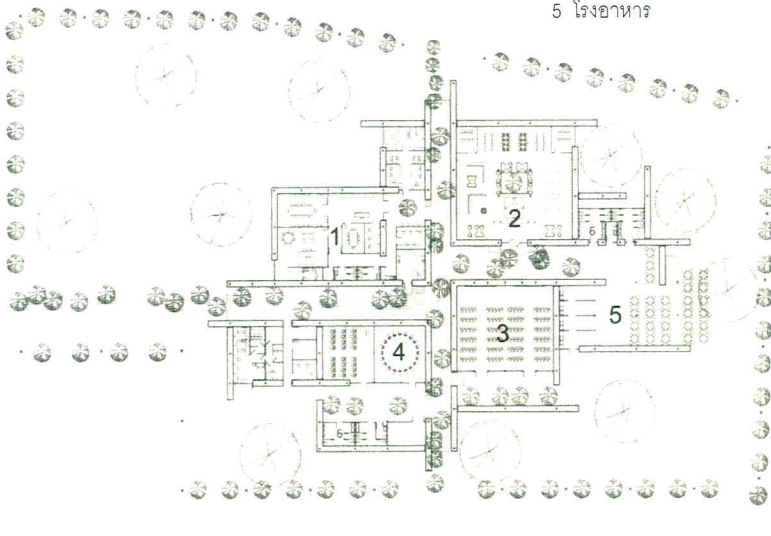
จุนอิจิโร ทานิชากิเห็นว่า การแสวงหาความงามในความมืดสลัวเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมตะวันออก ซึ่งแสดงความพอใจในสิ่งแวดล้อมรอบตัว ยอมรับสภาพความมืดที่มีอยู่ และพยายามซึมซับกับความงามของความมืดนั้น ขณะที่สังคมตะวันตกไม่นิยมเงาสลัว และพยายามเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น หรือพยายามเอาชนะธรรมชาติแวดล้อม (จุนอิจิโร ทานิชากิ, สุวรรณ วาศไศยวรรณ (แปล), 2553: 90-91)

ในการจัดผังของเรือนญี่ปุ่นมีพื้นที่ที่เรียกว่า ‘เอ็นกาว่า (engawa)’ ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่หลักคือตัวเรือนกับพื้นที่ภายนอกคือสวน เอ็นกาว่าจึงเป็น ‘พื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน’ หรือ ‘พื้นที่สีเทา’ เหมือนระเบียงหรือพะไลในเรือนไทย โดยเอ็นกาว่านี้ทำหน้าที่ช่วยกรองแสงธรรมชาติจากภายนอกให้เกิดเป็นแสงมืดสลัวภายในตัวเรือน (ชัยศอิษฏ์วรพันธุ์, 2550: 134-136) ดังนั้น เรือนญี่ปุ่นจึงมีลำดับของความสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่างคล้ายกับเรือนไทย โดยเรียงลำดับจากความมืดไปสู่ความสว่าง ได้แก่ พื้นที่มืดสลัว (ตัวเรือน) พื้นที่สว่าง (เอ็นกาว่า) และพื้นที่สว่างมีแสงแดด (สวน) (ภาพ 2-93)

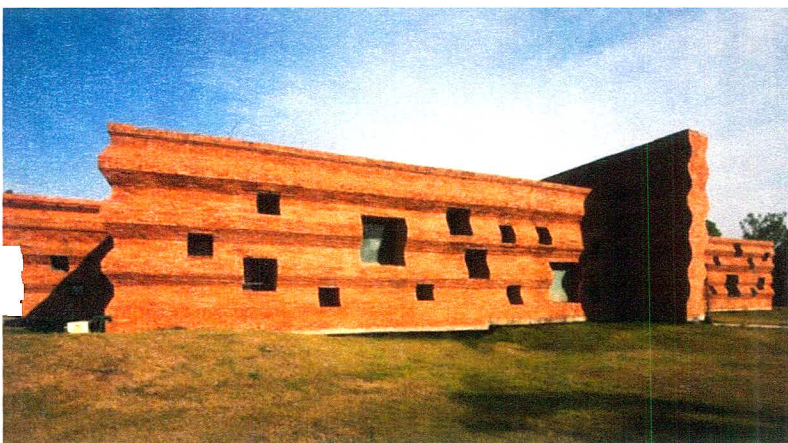
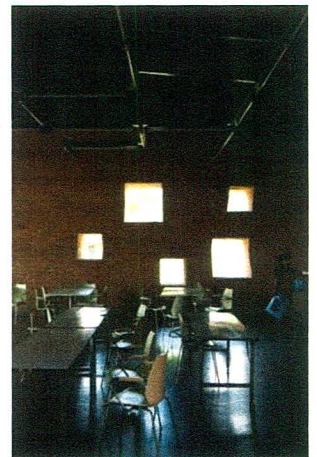
ตัวอย่างอาคารสาธารณะที่แสดงการเชื่อมต่อที่ว่างภายในและภายนอก การไหลไปมาของที่ว่างในผังพื้น และลำดับของแสงสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง เช่น อาคารสถาบันกัณฑ์นา จังหวัดนครปฐม (ภาพ 2-95) ผังบริเวณของอาคารประกอบด้วยพื้นที่ 5 ส่วนเชื่อมต่อด้วยที่ว่างซึ่งเป็นทางเดินเท้าไม่มีหลังคาคลุม และวางตามแกนทิศเหนือ-ใต้และแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก ทำให้ที่ว่างไหลไปมาในผังพื้นเสมือนผังเรือนไทยหมู่ (ตาราง 2.4 รูป 2 และ 3) ผังทั้งด้านนอกของอาคารและด้านในติดทางเดินเท้าเป็นผนังก่ออิฐหนาความสูง 10 เมตร โดยมีรูปแบบการก่ออิฐคล้ายฐานเจดีย์หรือพระปรางค์เพื่อสื่อลักษณะไทยเชิงรูปธรรม นอกจากนี้ มีการเจาะช่องแสงจำนวนมากบนผนังอิฐ เพื่อให้แสงธรรมชาติส่องผ่านผนังที่หนาเกิดเป็นสุนทรียภาพของแสงสลับและเงาภายในอาคาร

ผังบริเวณ

1 สำนักงานธุรการ	2 ห้องสมุด
3 ห้องบรรยาย	4 ห้องปฏิบัติการ
5 โรงอาหาร	

ภาพ 2-95 อาคารสถาบันกัณฑ์นา จังหวัดนครปฐม (บนซ้าย) ผังบริเวณ (ล่างซ้าย) ภายนอกอาคารแสดงการก่ออิฐเป็นผนังหนา และการเจาะช่องแสงบนผนัง (บนขวา) พื้นที่แสงสลับภายในอาคาร (ล่างขวา) บริเวณทางเดินเท้าที่เชื่อมพื้นที่ส่วนต่าง ๆ โดยได้รับแสงธรรมชาติทางด้านบนเกิดเป็นเงาบนผนังอาคาร (ที่มา: (บนซ้าย และล่างซ้าย) Google Image; (บนขวา และล่างขวา) ผู้วิจัย, ธันวาคม 2555)

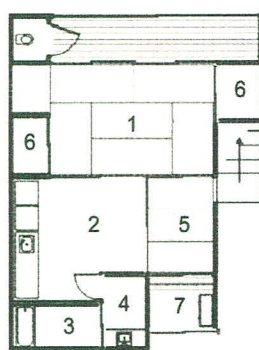

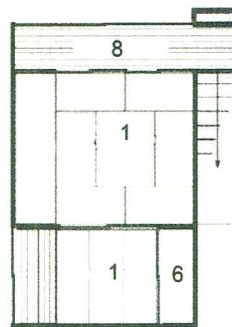
สรุปได้ว่า การเชื่อมต่อที่ว่างเป็นลำดับจากภายในเรือนสู่ที่โล่งภายนอกของเรือนไทย โดยมีตัวกลางคือ ระเบียง ชาน และนอกชาน เป็นตัวเชื่อมสู่ที่โล่งภายนอก เป็นเอกลักษณ์หนึ่งของเรือนไทย ซึ่งสัมพันธ์กับลำดับของความสว่างของเรือนไทย คือ จากพื้นที่ค่อนข้างมืด พื้นที่แสงสลัว สู่พื้นที่สว่างภายนอก นอกจากนี้ การยกลอยตัวเรือนทำให้เกิดการไหลไปมาของที่ว่างในรูปด้านและรูปตัด ทำให้สายตาสามารถมองผ่านตัวเรือนไปสู่อีกด้านหนึ่งได้ เป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่งของเรือนไทย การนำลักษณะไทยเหล่านี้มาใช้ในการเชื่อมต่อที่ว่างอาคารสมัยใหม่ โดยมีพื้นที่ที่ว่างส่วนกลาง (intermediate space) หรือ 'พื้นที่สีเทา' เป็นตัวเชื่อมพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นแนวทางที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ได้

อีกแนวทางหนึ่งในการสร้างสรรค์ลักษณะไทยได้แก่ แนวคิดเรื่อง "สถาปัตยกรรมจิตตะวันออกในร่างสากล" ซึ่งเป็นการนำเอาจิตวิญญาณแบบตะวันออกแบบพุทธที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ แสดงออกถึงความอ่อนน้อมและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ แทนการพยายามเอาชนะธรรมชาติตามแนวคิดของตะวันตก ผสมผสานเข้ากับรูปแบบสากลแบบตะวันตก ตัวอย่างเช่น การจัดองค์ประกอบหรือผังอาคารสมัยใหม่ที่เรียงลำดับของที่ว่างสัมพันธ์กับลำดับของความสว่างของแสงธรรมชาติ หรือการมีพื้นที่ในอาคารที่แสดงสุนทรียภาพของ 'แสงสลัว' หรือเงาที่มีดสลัว เสมือนสถาปัตยกรรมตะวันออกในอดีต เป็นต้น แนวทางนี้อาจนำไปสู่รูปแบบไทยสมัยใหม่ที่สะท้อนสังคมไทยแบบพหุนิยมที่มีความหลากหลายและซับซ้อนจากโลกาภิวัตน์ แต่ยังคงเอกลักษณ์ของตนเองหรือ 'จิตตะวันออก' ได้เป็นอย่างดี

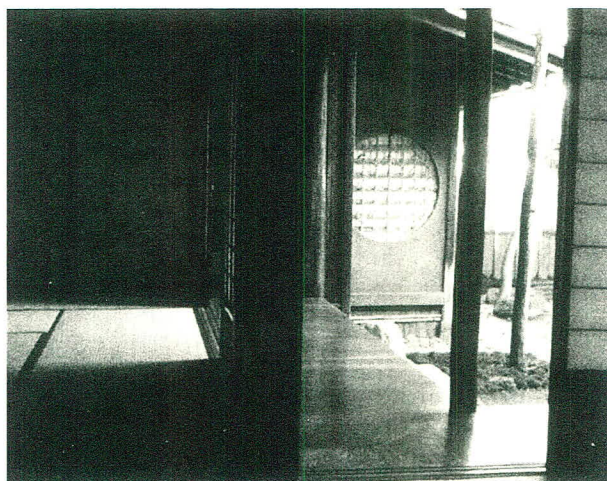
1 ห้องเสื้อตามี	2 ครัว
3 ห้องอาบน้ำ	4 ห้องน้ำ
5 โถงหน้าบ้าน	6 ตู้เก็บของ
7 ทางเข้า	8 เอ็นกาว่า

ผังบ้านชั้น 1

ผังบ้านชั้น 2

ภาพ 2-93 (บน) ผังพื้นที่ของเรือนญี่ปุ่น ชั้น 1 และชั้น 2 แสดงพื้นที่ส่วน 'เอ็นกาว่า' หรือ 'พื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน' (ล่าง) ระดับความสว่างเชิงสุนทรีย์-ภาพในเรือนญี่ปุ่น 3 ระดับ คือพื้นที่มืดสลัว ได้แก่ ตัวเรือน พื้นที่สว่าง ได้แก่ เอ็นกาว่า และพื้นที่สว่างมากภายนอก ได้แก่ สวน

(ที่มา: (บน) Google Image; (ล่าง) ชัยยศ อิมภวัตรพินธุ์, 2550: 136)

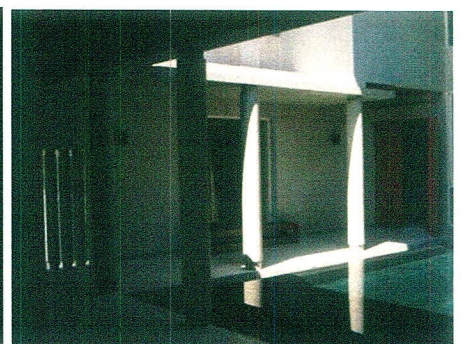
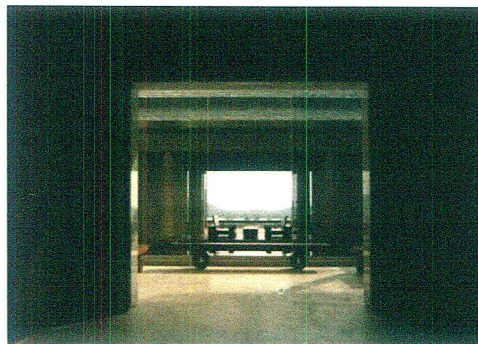
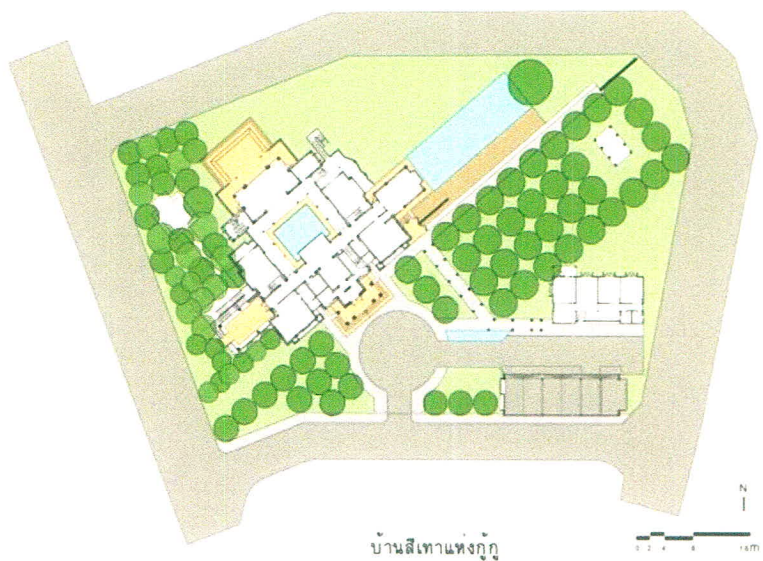
ทั้งแนวคิดเรื่องระดับความสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง และแนวคิดเรื่อง 'พื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน' หรือ 'พื้นที่สีเทา' หรือ 'พื้นที่แสงสลัว' ที่ปรากฏในเรือนไทยและเรือนญี่ปุ่น เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่แสดงสุนทรีย์ภาพของ 'จิตตะวันออก' โดยมีแก่นหลักคือศาสนาพุทธ ชาตรี อดาลิตสกุลได้อธิบายเรื่องจิตตะวันออกว่า 'จิต' คือตัวกำหนดลักษณะทางนามธรรมที่สะท้อนความเป็นมนุษย์ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ 'ตะวันออก' คือรากฐานทางวัฒนธรรมอันมั่นคงจากแก่นของพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนสภาวะที่ทั้งขัดแย้งและคลุมเครือในเวลาเดียวกัน (ชาตรี อดาลิตสกุล, 2538: 110-111) ชาตรีได้นำเสนอแนวทางในการสร้างสรรค์และสืบสานลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ คือการสร้างสรรค์ "สถาปัตยกรรมจิตตะวันออกในร่างสากล" ซึ่งได้แก่รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่มีรูปทรงเรขาคณิตสากล เช่น ทรงกลม สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม เป็นต้น ผสมผสานกับความเป็นตะวันออกแบบพุทธ ซึ่งชาตรีเห็นว่าสถาปัตยกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่แสดงความสำเร็จในการพัฒนา รูปแบบของความเป็นตะวันออกในร่างสากล

สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีการใช้แนวคิดเรื่องระดับความสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง และแนวคิดเรื่อง "สถาปัตยกรรมจิตตะวันออกในร่างสากล" เช่น บ้านสีเทาแห่งภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต มีการใช้คอร์ทกลางแบบอาคารพื้นถิ่นในภูเก็ต มีการเชื่อมต่อที่ว่างจากภายในสู่ภายนอกอาคาร (ภาพ 2-94) และมีการแสดงลำดับของความสว่างของพื้นที่ดังนี้ จากพื้นที่ค่อนข้างมืด (โถงทางเข้า) สู่ 'พื้นที่สีเทา' หรือพื้นที่แสงสลัว (ระเบียงทางเดินรอบคอร์ทกลาง) พื้นที่ส่วนสว่าง (คอร์ทกลาง) พื้นที่แสงสลัว (ระเบียงทางเดินรอบคอร์ทกลาง) พื้นที่ค่อนข้างมืด (ห้องรับแขก) และสู่พื้นที่ส่วนสว่าง (ระเบียงภายนอก) ตามลำดับ

ภาพ 2-94 บ้านสีเทาแห่งภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต (บน) ผังบริเวณ (กลางซ้าย) พื้นที่ค่อนข้างมืด ได้แก่ โถงทางเข้า (กลางขวา) พื้นที่แสงสลัว ได้แก่ ระเบียงทางเดินรอบคอร์ทกลาง และพื้นที่ส่วนสว่าง ได้แก่ คอร์ทกลาง (ล่าง) พื้นที่ค่อนข้างมืด ได้แก่ ห้องรับแขก และพื้นที่ส่วนสว่างภายนอก ได้แก่ ระเบียงภายนอก

(ที่มา: (บน) ผู้วิจัย, กุมภาพันธ์ 2556; (กลางซ้าย กลางขวา และล่าง) ดันคิลปี สตูดิโอ, ตุลาคม 2555)

2.5 สรุปแนวคิด งานศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม

การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย

การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย ทั้งในแง่ของการจัดเพื่อประโยชน์ใช้สอย การจัดเพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอย การจัดเพื่อการขยายตัวในอนาคต และการเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นคุณลักษณะที่สำคัญและโดดเด่นของสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นในอดีต โดยเฉพาะเรือนไทย ได้แก่ การแบ่งอาคารเป็นเรือนย่อย ๆ และการวางทิศทางของตัวเรือนแสดงความสัมพันธ์และสอดคล้องกับขนาดของครอบครัว วิถีชีวิต คติความเชื่อ สภาพสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงทั้งสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น นอกจากนี้ การมีพื้นที่ส่วนกลาง (ลาน/ชาน/สวน/สระเบี่ยง) สำหรับรองรับกิจกรรมนอกประสงค์ของครอบครัวเป็นลักษณะเด่นของเรือนไทยอีกประการ

การจัดองค์ประกอบตามรูปแบบการจัดผังของเรือนไทยมาใช้ในการจัดผังของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยที่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่เป็นหลัก รูปแบบหนึ่งที่เป็นที่นิยมคือการสร้างสรรค์รูปแบบการเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ทั้งในแนวราบและในแนวตั้งด้วยชาน/สระเบี่ยง ทั้งนี้ต้องคำนึงรูปแบบของครอบครัวไทยสมัยใหม่ซึ่งมีวิถีชีวิตแบบตะวันตกมากขึ้น คือการอยู่แบบครอบครัวเดี่ยวมากกว่าการอยู่ร่วมแบบครอบครัวขยายหรือครอบครัวผสมตามวิถีชีวิตในอดีต

การจัดองค์ประกอบ: รูปทรงและสัดส่วน คุณลักษณะ

รูปทรงและสัดส่วนของเรือนไทยเกิดขึ้นจากปัจจัยที่หลากหลายประกอบกันคือ สุนทรียภาพเชิงโครงสร้าง ขนาดและสัดส่วนของร่างกายมนุษย์ที่สัมพันธ์กับการใช้งาน สภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้นและการระบายอากาศ และคติความเชื่อในเรื่องจำนวนเลขคี่ของจำนวนช่วงเสา การสืบสานปัจจัยเหล่านี้มาใช้ในการสร้างสรรค์ลักษณะไทยสมัยใหม่จึงเป็นแนวทางหนึ่ง ซึ่งไม่ยึดติดกับการนำองค์ประกอบเชิงรูปธรรมของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ ทั้งนี้ ต้องคำนึงปัจจัยอื่นๆ ประกอบ เช่น สัดส่วนของร่างกายมนุษย์ ประเภทของอาคาร ขนาดของเครื่องเรือนสมัยใหม่ และประโยชน์ใช้สอยและกิจกรรมของวิถีชีวิตสมัยใหม่ เป็นต้น

คุณลักษณะอื่น ๆ ของเรือนไทย เช่น ลักษณะโอบล้อม ลักษณะยกลอย และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับธรรมชาติของที่ตั้ง ทั้งน้ำและต้นไม้ เป็นรูปแบบที่เด่นชัดของสถาปัตยกรรมไทยในอดีต ลักษณะโอบล้อมแสดงการปิดล้อม (enclosure) เพื่อให้เกิดพื้นที่ส่วนกลางได้แก่ ลาน/ชาน/สวน/น้ำ และเป็นการปิดล้อมที่ยังคงความโปร่ง โล่ง และแสดงความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศของที่ตั้ง ลักษณะยกลอยมีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลายในอดีต เช่น ยกลอยเพื่อป้องกันน้ำท่วมจากภัยธรรมชาติในพื้นที่เสี่ยง หรือเพื่อเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ การนำลักษณะโอบล้อมและยกลอยของเรือนไทยมาใช้ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่เสริมสร้างลักษณะไทยให้กับอาคารเป็นอย่างดี

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารและธรรมชาติของที่ตั้ง (น้ำและต้นไม้) โดยมีน้ำหรือสวนภายในอาคารหรือโอบล้อมภายนอกอาคาร อาจมีวัตถุประสงค์ได้หลายรูปแบบ เช่น การใช้น้ำหรือต้นไม้ในเชิงสุนทรียภาพประกอบอาคาร การใช้น้ำเพื่อสื่อความหมายหรืออ้างอิงวิถีชีวิตของคนไทยในอดีต การใช้น้ำหรือต้นไม้เพื่อเป็นเส้นทางสายตาไปสู่ส่วนสำคัญของอาคาร การใช้น้ำเป็นทางสัญจรในโครงการ การใช้น้ำหรือต้นไม้เป็นแนวกันหรือรั้วของอาคาร เป็นต้น ทั้งนี้ ปัจจัยอื่น ๆ ที่ต้องคำนึงในการสร้างสภาวะการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของอาคาร ได้แก่ การจัดวางทิศทางของอาคารที่สอดคล้องกับภูมิอากาศท้องถิ่น ขนาดและสัดส่วนของอาคารที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม การผสมผสานวัสดุพื้นถิ่นและวัสดุสมัยใหม่ และวิธีการก่อสร้างที่ผสมผสานภูมิปัญญาเชิงช่างท้องถิ่น

การจัดองค์ประกอบเพื่อการสื่อความหมายของสังคมไทยแบบพหุลักษณะ: แบบไทยผสมผสาน

การจัดองค์ประกอบเพื่อสื่อความหมายของสังคมไทยแบบพหุลักษณะ: แบบไทยผสมผสาน ทั้งเชิงรูปธรรมและเชิงนามธรรม เป็นแนวทางการสร้างสรรค์ลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมที่เป็นที่นิยม โดยเฉพาะความนิยมในแนวทางเชิงรูปธรรมซึ่งเป็นการนำรูปแบบหรือ ‘รูปสัญลักษณ์’ จากสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น หรือสิ่งของอื่น ๆ ที่เป็นตัวแทนของความเป็นไทยมาใช้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของอาคารกับท้องถิ่นที่ตั้ง และสร้างเอกลักษณ์ของอาคารให้เป็นที่จดจำได้ง่ายต่อผู้ใช้อาคาร และอาจพิจารณาได้ว่าเป็นการนำ ‘เปลือก’ จากรูปแบบอดีตมาใช้ห่อหุ้มปัจจุบัน ส่วนในกรณีของการนำรูปแบบหรือ ‘รูปสัญลักษณ์’ จากสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมาใช้ต้องมีความระมัดระวังเป็นอย่าง

4. การจัดองค์ประกอบเพื่อสื่อความหมายเชิงรูปธรรม เป็นแนวทางการสร้างสรรค์ลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมที่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน โดยนำรูปแบบหรือ 'รูปสัญลักษณ์' จากสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น หรือสิ่งของอื่น ๆ ที่เป็นตัวแทนของความเป็นไทยมาให้กับอาคาร ส่วนการจัดองค์ประกอบเพื่อสื่อความหมายเชิงนามธรรม เช่น ความโปร่ง โล่ง ความเบาลอย ความสงบ/ความสงบ ความร่มรื่น จากเรือนไทยในอดีต เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ไม่ได้เป็นการนำ 'เปลือก' หรือรูปธรรมจากอดีต แต่เป็นการนำ 'แก่น' จากอดีตมาใช้ แต่ต้องมีการวิเคราะห์และออกแบบที่ลึกซึ้งกว่าการสื่อความหมายเชิงรูปธรรมมาก เพื่อให้เกิดการสืบสานต่อเนื่องสู่ปัจจุบัน

5. รูปแบบของการเชื่อมต่อที่ว่างเป็นลำดับ โดยมีพื้นที่/ที่ว่างส่วนกลาง (intermediate space) หรือ 'พื้นที่สีเทา' เป็นตัวเชื่อมพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และสัมพันธ์กับลำดับของความสว่างจากภายในอาคารสู่ภายนอก คือจากพื้นที่ค่อนข้างมืด พื้นที่แสงสลัว สู่พื้นที่สว่างภายนอก เป็นแนวทางที่สืบสานจากเอกลักษณ์ของเรือนไทยในอดีต การสร้างบรรยากาศของแสงธรรมชาติหรือแสงสลัวในอาคารนี้ยังสะท้อน 'จิตตะวันออก' แบบพุทธซึ่งให้ความสำคัญและความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ "สถาปัตยกรรมจิตตะวันออกในร่างสากล" ในสังคมปัจจุบันได้

สูง และอาจนำมาใช้ได้ในบางกรณี เช่น อาคารราชการที่มีความสำคัญระดับชาติ หรือ อาคารเชิงพาณิชย์ประเภทโรงแรมเพื่อสร้างจุดขายต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติ

การสื่อความหมายเชิงนามธรรมจากสถาปัตยกรรมไทยในอดีต เช่น ความโปร่งโล่ง ความเบาลอย ความสงบ/ความสงบ ความร่มรื่น เป็นแนวทางที่ไม่ได้เป็นการนำ 'เปลือก' จากอดีตมาใช้ แต่เป็นการนำ 'แก่น' จากอดีตมาใช้ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่มีรูปแบบของการใช้สอยสลับซับซ้อนมากกว่าอาคารในอดีต จึงเป็นการสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการคิดและวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งของสถาปนิกมากยิ่งขึ้น

การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อที่ว่าง

การเชื่อมต่อที่ว่างเป็นลำดับจากภายในเรือนสู่ที่โล่งภายนอกของเรือนไทย โดยมีตัวกลางคือ ระเบียง ชาน และนอกชาน เป็นตัวเชื่อมสู่ที่โล่งภายนอก เป็นเอกลักษณ์หนึ่งของเรือนไทย ซึ่งสัมพันธ์กับลำดับของความสว่างของเรือนไทย คือ จากพื้นที่ค่อนข้างมืดพื้นที่แสงสลัว สู่พื้นที่สว่างภายนอก นอกจากนี้ การยกลอยตัวเรือนทำให้เกิดการไหลไปมาของที่ว่างในรูปด้านและรูปตัด ทำให้สายตาสามารถมองผ่านตัวเรือนไปสู่อีกด้านหนึ่งได้ เป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่งของเรือนไทย การนำลักษณะไทยเหล่านี้มาใช้ในการเชื่อมต่อของที่ว่างอาคารสมัยใหม่ โดยมีพื้นที่ที่ว่างส่วนกลาง (intermediate space) หรือ 'พื้นที่สีเทา' เป็นตัวเชื่อมพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นแนวทางที่นำไปสู่การสร้างสรรคัลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ได้

อีกแนวทางหนึ่งในการสร้างสรรคัลักษณะไทยได้แก่ แนวคิดเรื่อง "สถาปัตยกรรมจิตตะวันออกในร่างสากล" ซึ่งเป็นการนำเอาจิตวิญญาณแบบตะวันออกแบบพุทธที่ให้ความสำคัญและความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ ผสมผสานเข้ากับรูปแบบสากลแบบตะวันตก ตัวอย่างเช่น การจัดองค์ประกอบหรือผังอาคารสมัยใหม่ที่เรียงลำดับของที่ว่างสัมพันธ์กับลำดับของความสว่างของแสงธรรมชาติ หรือการมีพื้นที่ในอาคารสมัยใหม่ที่แสดงสุนทรียภาพของ 'แสงสลัว' หรือเงาที่มีดลสลัว เหมือนสถาปัตยกรรมตะวันออกในอดีต เป็นต้น

2.6 ข้อสรุปการศึกษาการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรมที่เชื่อมโยงกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่

จากการศึกษาในเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม ได้ค้นพบประเด็นสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ ดังนี้

1. สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีการสืบสาน และการปรับเปลี่ยน (transformation) จากแนวคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยในอดีต มากกว่ามีการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ (reinvention) จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าลักษณะไทยได้ถูกพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องไปตามบริบทของสังคมไทยที่มีลักษณะพลวัต ดังนั้นลักษณะไทยจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง หรือถูกกำหนดตายตัว แต่เป็นการผสมผสานรูปแบบของสังคม วัฒนธรรม และศาสนาที่หลากหลายเข้าด้วยกันจนเป็นเอกภาพ (ไทยผสมผสาน) ทั้งจากการนำรูปแบบไทยประเพณี ไทยพื้นบ้าน หรือไทย ๆ มาใช้ หรือการนำแนวคิดและรูปแบบจากสถาปัตยกรรมประเทศอื่นมาผสมผสานกับรูปแบบไทย ทั้งนี้ต้องคำนึงปัจจัยอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับสภาพบริบทของสังคมปัจจุบันประกอบในการออกแบบ

2. การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย ซึ่งได้แก่ การจัดพื้นที่เพื่อประโยชน์ใช้สอย เพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอย เพื่อการขยายตัวในอนาคต และเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของเรือนไทยที่มีการสืบสานอย่างต่อเนื่องในสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ทั้งในการจัดผังของบ้านพักอาศัยและอาคารสาธารณะสมัยใหม่ ทั้งนี้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของวิถีชีวิตสมัยใหม่ และการใช้สอยของอาคารนั้น ๆ

3. การสืบสานรูปทรงและสัดส่วนของหลังคา โดยเฉพาะรูปแบบหลังคาทรงจั่ว สัดส่วนและการเปิดโล่งของตัวเรือน และคุณลักษณะอื่น ๆ เช่น ลักษณะโอบล้อม ลักษณะยกลอย รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับธรรมชาติของที่ตั้ง ทั้งน้ำและต้นไม้ จากเรือนไทยในอดีตมาใช้ในการสร้างสรรค์ลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เป็นแนวทางหนึ่งที่นิยม โดยต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของที่ตั้ง และรองรับวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่มีกิจกรรมที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้นกว่าวิถีชีวิตในอดีต